

VIGILIA

2002 / 12

PEHM GILBERT ANTAL: **Assisi Szent Ferenc karácsonya**
MAGYAR PÁL: **Lelki élet a hétköznapokban**

Hétköznapi kereszténység
Jeles magyar személyiségek válasza

Báthori Csaba verse és Tandori Dezső esszéje

BALASSA PÉTER: **Az egyszerűség útjai, sötétben**

RÓNAY LÁSZLÓ: **Jelenits István köszöntése**

LUKÁCS LÁSZLÓ:	Metszéspontban	881
PEHM GILBERT ANTAL:	Assisi Szent Ferenc karácsonya	882
MAGYAR PÁL:	Lelki élet a hétköznapiakban	889

A VIGILIA KÖRKÉRDÉSE

Hétköznapi kereszténység

Aszalós János, Borbély Szilárd, Czigány György,
 Endreffy Zoltán, Erdő Péter, Fabiny Tibor,
 Horváth-Szabó Katalin, Ittész János, Jókai Anna,
 Márton László, Mohás Livia, Rónay László,
 Sulyok Elemér, Szabó Ferenc, Tringer László,
 Vajda Mihály, Várszegi Asztrik, Vasadi Péter,
 Vásáry Tamás, Vekerdy Tamás, Visky András,
 Vörös István és Zlinszky János válasza

893

SZÉPÍRÁS

BÁTHORI CSABA:	A lassúság (<i>vers</i>)	944
TANDORI DEZSŐ:	Istenképek Pilinszky-nél. Líraelemzés	945

MAI MEDITÁCIÓK

BALASSA PÉTER:	Az egyszerűség útjai, sötétben	950
----------------	--------------------------------	-----

NAPJAINK

RÓNAY LÁSZLÓ:	Jelenits István köszöntése	957
---------------	----------------------------	-----

SZEMLE

(a részletes tartalomjegyzék a hátsó borítón)	958
---	-----

Metszéspontban

Decemberben végképp megrövidülnek a nappalok, s beborul az égbolt: éjsötétre fordul és beszűkül a világ. Mintha bezárulna fölöttünk az ég, mi pedig behúzódunk kuckóinkba, és teszünk-vevünk magunk alkotta kis világunkban.

Melyik az igazi: a mi szűkös és sötét világunk, amelyet mesterséges fények villódzásával próbálunk kitapétázni, a világosság és tágasság látszatát keltve. Vagy pedig az a másik: a nyáron kinyíló ég végtelen, világos mennyboltja, az Odatúl tiszta ragyogása?

A gyalogjáró ember hajlik az első válaszra, s igyekszik minél komfortosabbá varázsolni „ólnál is szűkösebb” mindenségét. A filozófus és a misztikus másként válaszol, a mindnyájunk szíve mélyéből feltörő vágyaknak is hangot adva: ami idelent van, az mind múltékony és töredékes; az örök eszmék, a teljesség végtelenje az igazi valóság. De: létezik-e kapcsolat e kétféle világ között?

A megtestesülés ünnepe egybenyitja ezt a két világot. Az Evangéliumot értelmező hit a kezdetektől fogva Krisztus kettős születéséről beszél: a Fiú a Szentháromságban öröktől születik a vele egylényegű Atyától, de aztán időbeli létezést vállal a mi történelmünkben, és velünk egylényegű emberként születik Máriától. Szent Ágoston szerint: „A mai napon anyától születve Üdvözítőnk lett a mi Urunk, Jézus Krisztus, aki öröktől fogva a mindenség Teremtője. Megszületett nekünk az időben, azzal a szándékkal, hogy bennünket az Atya örökkévalóságába vezessen. Az Isten emberré lett, hogy az ember megistenüljön.”

Amilyen megvalósíthatatlannak látszik az ember legősbibb és legmélyebb vágya, hogy végtelenül hatalmassá, örökkévalóvá és tökéletesen boldoggá váljék — istenné legyen, éppen olyan hihetetlenül hangzik az, amiről az egyház kétezer éve tanúságot tesz: hogy az Istenfia valóságos emberré lett. Megosztotta velünk emberi sorsunkat, hogy mi is osztozhassunk az ő isteni életében.

Az örök Istenfiú emberré testesülése elérhető közelségbe hozza a végtelen öröklét távlatait. „Isten emberré lett, hogy az ember megistenüljön.” Mindez nem csupán a földi élet utánra vonatkozó reménykedés. Krisztus már itt a földön, valóságos emberként is isteni életét élte. Az ember azóta két világ metszéspontjában él: lehetősége nyílik arra, hogy már itt a földön az ő életében részesedjék.

Ami a legmerészebb utópia, az egyben a legvaskosabb, legreálisabb valóság. A karácsony ennek a reálutópiának ünnepe: a szeretet isteni életét élhetjük már most, a hétköznapjainkban is. Ma még csak töredékesen, sok viszontagság-viszály-feszültség közepette, egykor pedig majd az Ő örök szeretetlétébe beolvadva.

Assisi Szent Ferenc karácsonya

PEHM GILBERT ANTAL

„Meg akarom eleveníteni a
betlehemi kisdéd emlékezetét...”

Lelkiségteológiai megközelítés

1963-ban született Szombathelyen. Teológiai tanulmányait Győrben, Budapesten, Innsbruckban, Egerben, Rómában végezte, licenciátust szerzett lelkiségteológiából. A Szent Ferenc Kistestvérei közösség tagja 1990-től. Jelenleg a Miskolc-Vasgyári plébánián lelkipásztorokodik, a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskolán lelkiségteológiát tanít.

Lelkiségteológia

„Törpék vagyunk, de óriások vállán állunk” — mondta évszázadokkal ezelőtt valaki, aki ezzel a képpel kifejezésre juttatta annak a kincsnek az értékét, ami birtokunkban van, az előttünk élt hiteles keresztények, *óriások* — akik mellesleg kicsinek tartották magukat — hitelesen megélt evangéliumi tapasztalatai által.

Ezek a tapasztalatok mindig konkrétak, személyesek, megismételhetetlenek, annak ellenére, hogy ugyanannak a Jézus Krisztusnak a követéséből, ugyanannak az Evangéliumnak a megéléséből fakadnak. Minden egyes keresztény tapasztalat tulajdonképpen „megtestesülés”, az Igének, Isten szavának megtestesülése, a minden ember számára adott, általános érvényű kinyilatkoztatásnak egy konkrét személy által, konkrét korban és életkörülmények között, hitből fakadó megélése, megtapasztalása. A keresztény élet alapjául szolgáló kinyilatkoztatás objektív, általános érvényű igazságainak szubjektív elfogadása, életté váltása, az adott személy lelki alkatának, körülményeinek, konkrét élethelyzetének megfelelő módon.

A lelkiségteológia ezekkel a konkrét tapasztalatokkal, a megvalósult, az egyházban életté vált Igével foglalkozik. Fogalmazhatunk úgy is, „alulról” indul el, mert sajátos célkitűzése, hogy a kinyilatkoztatás életté válásának folyamatait vizsgálva, konkrét személyek konkrét és hiteles tapasztalatai által adjon segítséget a keresztény élet személyre szabott megéléséhez és kibontakozásához. Tulajdonképpen azt mutatja meg, hogy egy-egy élethelyzetben hogyan *testesült meg* az Ige egy korábban élt testvér életében, aki talán hozzám hasonló lelki alkatú, hasonló körülmények között él, hasonló kihívásokkal küzdő keresztény volt.

Amint a nevében is benne foglaltatik, a lelkiségteológia egyszerűről valós teológia, amennyiben a kinyilatkoztatás áll középpontjában. Igaz, nem annyira a keresztény élet általános érvényű igazságainak rendszerezésével foglalkozik (mint például a dogmatika), sem a keresztény élet kibontakozásának általános érvényű normáival (mint például a morális), hanem a konkrét személyben ismeri fel a megvalósult keresztény életet, vagyis a kinyilatkoztatást a maga konkrét megvalósultságában vagy konk-

¹Vö. G. Gozzellino:
Al cospello di Dio.
Elementi di teologia
della vita spirituale.
Torino, 1989, 12–24.

Testvéreink, a szentek

nkrét megvalósulási folyamatában szemléli.¹ Másrészről a *lelkiség* ebben a szóösszetételben kettős jelentésű: elsődlegesen jelenti a Szentlelket és az Ő aktivitását, aki az Ige megtestesülésének mindig főszereplője, akár a Mária méhében egyszeri, megismételhetetlenül történeti módon, akár az egyház *méhében* folyamatosan, misztikus módon történő megtestesüléséről van szó. Másodszor pedig jelenti a konkrét személy *lelkét*, akiben mindez a hit által megvalósul. Mindkét jelentés az egyediséget hangsúlyozza, az általános érvényű igazság szubjektív megvalósulását.

Azt is fontos megjegyeznünk, hogy amikor testvéreinknek, a szenteknek tapasztalatait, megélt kereszténységük részleteit tanulmányozzuk, akár személyes beszámolóikban, akár a róluk írt életrajzokban, nem lehet célunk a múltba való visszatérés, és nem engedhetünk meg magunknak semmiféle hamis nosztalgiát. A múltat kell a jelenbe hoznunk, azaz a megélt korabeli evangéliumi tapasztalatot a lehető legobjektívebben megismerni, azt kreatívan segítségül hívni ahhoz, hogy a mában tudjuk az Evangéliumot minél hitelesebben életté váltani. Nem egy-egy szent nyomába szegődünk, hanem Jézus Krisztuséba, aki Szentlelke által minket is vezet, itt és most, lépésről lépésre, az ő szava szerinti teljes életre. Viszont ehhez hallatlan értékű segítséget kaphatunk azoktól, akik a maguk korában, a maguk kulturális hátterével és a maguk keresztjével mentek végig a Mester által számukra személyesen kijelölt úton.

Személyre szabott megközelítési módok

Talán nem volt felesleges mindennek tudatosítása, hiszen a hétköznapi élet a konkrétumok síkján éppen azok számára vet fel rengeteg kérdést, akiknek igenis fontos, hogy az Evangéliumot megéljék, hogy az Ige az ő életükben is megtestesüljön. Az általános érvényű válaszok átlagos értékűek maradnak, ha nem jutunk el a konkrét, személyre szabott megközelítési módhoz, ha nem találjuk meg a személyre szabott hangsúlyokat és utakat. A legértékesebb általános érvényű keresztény igazság is közhelyszerűnek tűnik, ha nem sikerül az adott személy sajátosságaira érvényes módon megfogalmazni akkor, amikor a lehető legkonkrétabb válaszra van szükség, akár saját magunkról, akár a ránbízottakról van szó. Minden hiteles tapasztalat, amelyet keresztény elődeink szereztek az Evangélium megélése során, a lehető legkonkrétabban segíthet minket, ha kellő alázattal tanulmányozzuk, ugyanakkor egészséges kritikával megtaláljuk a nagy *repertoir*ból azt, ami nekünk, vagy éppen ránbízottainknak szól. Nem utolsósorban pedig a hiteles evangéliumi tapasztalatok sokszínűségének ismerete megóv minket az uniformizálás kísértésétől, ami oly sok áldozatot szedett már az életszentség útján elindultak között.

„*Törpék vagyunk*” — ezt az atomkor gyermekeiként nehezen fogadjuk el —, de ha alázattal mégis sikerül elismernünk törpe-perspektívánkat, és nem sajnáljuk a fáradságot, hogy a mi

korunknál primitívebbnek tartott korok hiteles gyermekeinek, szentjeinek, misztikusainak, „az óriásoknak” a vállára felkapaszkodjunk, akkor onnan még náluk is jobban és messzebbre láthatunk.

Greccio — nem csak egy szép karácsonyi éjszaka

Celanói Tamás valószínűleg 1228 utolsó hónapjaiban írta meg Assisi Szent Ferencről szóló első életrajzát, öt évvel azután, hogy Greccióban, egy közép-itáliai kisváros határában lévő barlangocskában Ferenc a testvérekkel és a környékbeliakkal együtt megünnepelte karácsony éjszakáját. Celanói Tamás természetesen megemlékezik életrajzában erről az eseményről, beszámolóján érződik, hogy az élmény közeli, eleven, sőt az sem kizárt, hogy ő maga is lelkes szemtanúja volt a megrendítő ünnepnek. Az sem mellékes körülmény, hogy mindez Ferenc életének utolsó éveiben történt, amikor már csak három év volt hátra 1226 őszen bekövetkező haláláig.

Celanói Tamás első életrajza Szent Ferencről

Az első életrajz harmincadik fejezetében Celanói Tamás a következő szavakkal írja le Ferenc elhatározását és a sajátos ünneplés indítékát: „Egy pillanatra sem szűnt meg (Krisztus) szavairól elmélkedni, és beható szemlélődéssel szüntelenül szem előtt tartotta cselekedeteit. Különösen a megtstesülés alázatossága és a kínszenvedés szeretete fészkelte be magát olyan mélyen az emlékezetébe, hogy mellettük alig tudott másra gondolni... Karácsony előtt vagy tizenöt nappal magához hívatta János urat, és így szólt hozzá: »Ha azt akarod, hogy a közelgő ünnepet Greccióban üljük meg, úgy siess és szorgalmasan tégy meg mindent, amit mondok neked! Meg akarom ugyanis eleveníteni a betlehemi kisdéd emlékezetét, és tulajdon testi szemeimmel akarom szemlélni gyermeki korlátoltságának kényelmetlenségeit, látni akarom, hogyan helyeztetett jászolba és hogyan feküdt az ökor és a szamár előtt a szénán.« A derék és hűséges ember a parancs hallatára gyorsan elsietett, és a kitűzött helyen előkészített mindent, amit a szent kívánt tőle.”²

²Celanói Tamás: *Szent Ferenc első életrajza*. In: *Ferences Források II. Agape, Újvidék-Szeged-Csiksomlyó*, 1993, 90.

A grecciói ünneplés

Az ünneplés különös körülményei Celanói szerint Ferenc elmélyült kontemplatív életstílusára, a konkrét *szemlélés* igényére vezethetők vissza, célja pedig, hogy *megelevenítse* „a betlehemi kisdéd emlékezetét”. Gyanakodhatnánk arra, hogy ez a cél Celanói utólagos interpretációjaként fogalmazódik meg, hiszen úgy tűnik, a grecciói ünneplésnek nagy visszhangja és folytatása is volt a renden belül és kívül. Eloszlik azonban a gyanúnk, ha figyelembe vesszük, hogy az Evangéliumokban, melyek Ferenc elmélkedéseinek állandó tárgyát képezik, a gyermek képe, a maga rászorultságával, kiszolgáltatottságával és sebezhetőségével a szegények evangéliumi képével rokon, akikkel azért vállal

Közösségvállalás a szegényekkel

radikális sorsközösséget, mert Krisztus is ezt tette. Ahogyan a Názáreti Jézusnak sem a szegénység, hanem a szegények voltak fontosak, úgy Ferencnek sem önmagában a szegénység fontos, noha néhány költői megfogalmazás ezt a látszatot kelthetné, hanem maguk a szegények, akikkel Krisztushoz hasonlóan radikális sorsközösséget akar vállalni.

Márpedig a szegények, kiszolgáltatottak, rászorultak, egyszóval a korabeli társadalom peremén élők Ferenc hétköznapi életének realitásához tartoztak. Megtéréseinek lényege — ahogyan ő maga erről végrendeletében beszámol —, hogy a leprással való találkozásban, a vele gyakorolt irgalmasságban életében először sikerült szembenéznie, elfogadnia azt a realitást, ami elől addig menekülni próbált. Ez egyszerűen a bűntől sebzett világ és az ő bűntől sebzett személyes életének realitása volt. „Keserű volt” számára a leprások látása. A valóság, az ember nyomora nemcsak a materiális szűkölködésben, hanem méginkább a lelki, szellemi megnyomorodottságban tárul fel előtte, s a lepra szimbólummá válik, a bűntől és annak következményeitől élőhalott ember szimbólumává. Önmaga belső lepráját, bűnös életét megtestesítették számára a testileg leprában szenvedők, és önkéntelen menekülésre készítették, tulajdonképpen önmagától: „Míg bűnökben éltem, nagyon keserű volt számomra a leprások látása. És maga az Úr vezérelt közénk, és én irgalmasságot cselekedtem velük. És amikor eltávoztam tőlük, az, ami keserű volt számomra, átváltozott testem és lelkem édességére.”³

³Assisi Szent Ferenc művei. In: *Ferences Források I. Agape, Újvidék-Szeged-Csíksomlyó, 1993, 57.*

Az Úr vezette Ferencet a leprások közé, mert ő maga is ott volt és van, velük vállal közösséget, nemcsak a testileg, hanem a lelkileg leprásokkal is. Az Evangéliumból világossá válik Ferenc számára mindez, megérti, hogy Jézus — aki a Jordánnál beállt a nyilvános bűnösök közé, aki szegényeknek örömhírt visz, a rabokat kiszabadítja — magára vette az ember nyomorúságos állapotát, a „leprás” emberiség realitását, és ezért nem kell attól már félni. Sőt Ferenc ezért keresi a realitással való kapcsolatot, mert a hétköznapi emberi realitásának talaján lehet Krisztussal találkozni, bármilyen ijesztő legyen is az.

A látás, látni akarás feltűnően hangsúlyos a karácsonyi misztérium megjelenítésének indítékaként, de talán általánosságban is elmondható ez Ferencről. A valóságot látni, a látszat mögött a mélyebb jelentést meglátni és megragadni, ez számára, úgy tűnik, rendkívül fontos. A betlehemi gyermek realitását tudatosan akarja szemlélni, mondja Celanói, hogy hasson rá minden módon a kép, a szituáció teljes ereje, hogy érzékein keresztül megérezze, megélje azt az emberi értelmet meghaladó motivációt, aminek köszönhetően Isten Fia emberré lett.

„Eközben elérkezett az öröm napja, megjött az örvendezés ideje... Isten szentje megállott a jászol előtt, nagyokat sóhajtott, s közben a fájó részvét és túlárado öröm csatáztak szívében. A já-

A karácsonyi misztérium szemlélése

szol fölött kezdetét vette az ünnepi mise, és a miséző pap szíve újszerű vigasztalással telt el... Utána prédikálni kezdett a körülálló népnek, és mézédés igéket mondott a szegény király születéséről és Betlehem kicsiny városáról. Mikor Krisztust Jézusnak akarta mondani, a szeretet szertelen lángolásában többször betlehemi kisdéd néven említette, és a Betlehem szót a bégető bárány módjára ejtette ki; közben száját egészen betöltötte nem is annyira a szó, mint inkább a túlradó érzelem édessége. A betlehemi kisdéd és Jézus nevének kiejtésekor nyelvével mintegy végignyalta ajkát, és ínyével boldogan élvezte a szó édességét.”⁴

⁴Celanói Tamás: *Szent Ferenc első életrajza*. l.m. 91–92.

A második életrajz leírása

Celanói Tamás mellett több életrajzíró is megemlékezik a grecciói epizódról, de valamennyien az ő beszámolójától függenek. Ő maga is visszatér a második életrajzban az eseményre, de ott sokkal rövidebben foglalja össze az ünneplést:

„A gyermek Jézus születését minden más ünnepnél örvendezőbb lélekkel ülte meg, azt szokta mondani, hogy ez az ünnepek ünnepe, melyen a kisdéd lett Isten emberi emlékün csüggött. Gondolatban mohó vágygal simogatta végig a maga elé képzelt gyermeki tagokat, és a kisdéd iránti részvét, mely mélyen beleszántott lelkébe, arra készítette, hogy gyermek módjára édes szavakat gügyögjön. Jézus neve olyan volt szájában, mint a lépesméz...”

⁵Celanói Tamás: *Szent Ferenc második életrajza*. In: *Ferences Forrásk II. Agape, Újvidék-Szeged-Csíksomlyó, 1993, 304.*

Azt is akarta, hogy e napon a gazdagok vendégeljék meg a szegényeket és éhezőket, s samaraik és ökreik elé a szokottnál nagyobb porció abrakot és szénát tegyenek...”⁵

A karácsonyi jászol mint eucharisztikus oltár

⁶*Fonti Francescane. Scritti e biografie di San Francesco d'Assisi, Cronache e altre testimonianze del primo secolo francescano. Scritti e biografie di Santa Chiara d'Assisi. Assisi, 1978, 924.*

Ferenc grecciói karácsonyának legszembetűnőbb vonása, hogy a lehető legszorosabb kapcsolatban áll az Eucharisziával. A szűkös barlangban, az állatok között, a jászol-oltáron misézik a pap, az átváltoztatás után az Úr teste a jászolban pihen. Annyira különös és rendkívüli a szituáció, hogy Szent Bonaventura, aki egyébként a Ferencről írt életrajzához a grecciói karácsony anyagát Celanóitól veszi át, egyetlen ponton kiegészíti őt, hogy tudniillik Ferenc az újítások vádját elkerülendő, engedélyt szerzett a barlangban való misézéshez a pápától.⁶ Ennyire sajátos volt tehát a kezdeményezés.

A megtestesülés titkának és az Eucharisziának ilyen szoros kapcsolata Ferenc lelkiségében semmiképpen sem az életrajzíró sajátos hangsúlyhelyezésének következménye. Ez a kapcsolat valóban Ferenc lelkiségének sajátja, amint azt néhány más szöveg is bizonyítja. Különösen jelentős ezek között az *Intelmek* sorában az első. Ennek bevezetőjében Ferenc János evangéliumából idézi Fülöp kérését: „Uram mutasd meg nekünk az Atyát!” (Jn 14,6–9). Jézus válaszában önmagára mutat, lényének jelszerűsége.

gére, igazi jelentésére utal: „...aki engem lát, Atyámat is látja”. Ferenc így folytatja: „...csak lélekben látható, mert a lélek az, ami él, a test nem használ semmit. De a Fiút se látja senki másként, mint az Atyát, mert hiszen egyenlő az Atyával, sem másként, mint a Szentlelket. Mindazok tehát, akik az Úr Jézust csak embersége szerint látták és nem látták őt lelke és istensége szerint, és nem hitték róla, hogy Isten valóságos Fia, elkárhoztak. Hasonlóan azok is, akik látják ugyan a szentséget, mely az oltáron a pap kezében az Úr szavai által a kenyér és bor színében megszentelődik, de nem látják lelke és istensége szerint és nem hiszik róla, hogy az valósággal a mi Urunk Jézus Krisztus szentséges teste és vére, elkárhoznak. Hiszen maga a magasságbeli tanúsítja: Ez az én testem és vérem, az én új szövetségemé, és: aki eszi az én testemet és issza az én véreimet, annak örök élete van. Tehát az Úrnak híveiben lakozó lelke az, aki veszi az Úr szentséges testét és vérét, mindenki más, akiben nincs ebből a lélekből, és mégis venni merészeli a szentséget, ítéletét eszi és issza.

Intelmek

Nos tehát emberek fiai, meddig lesztek még nehéz szívvel? Miért nem ismeritek meg az igazságot és miért nem hisztek Isten Fiában? Íme, nap nap után megalázza magát, mint akkor, mikoron királyi trónjáról a Szűz méhébe szállott alá, nap nap után közénk jön alázatos külsőben, nap nap után leszáll Atyja öléről az oltárra és a pap kezébe adja magát. És mint egykoron valódi testében jelent meg a szent apostoloknak, azonképpen most a szent kenyérben mutatja meg magát nekünk. És miként az apostolok testi szemeikkel csak testét látták, de lelki szemeikkel szemlélve Istennek hitték őt, akként mi is, bár testi szemünkkel csak a kenyeret és a bort látjuk, fontoljuk meg és higgyük szilárdan, hogy ez az ő élő és valóságos teste és vére. Így marad az Úr mindenkoron híveivel, amint maga mondja: íme én veletek vagyok egészen a világ végezetéig.”

⁷Assisi Szent Ferenc
művei. I.m. 9.

A lélek „látása”

Az *Intelmek* tanításoknak a gyűjteménye, amelyek nagy valószínűség szerint a testvéri közösségnek arra a periódusára nyúlnak vissza, amelyet hőskornak mondanak, azaz az 1209 és 1221 közötti időszakra. Az intellemtől központi gondolata Krisztus felismerése, a „látás”, ami alapvető feltétele annak, hogy az ember hozzá jusson. Párhuzamban áll Krisztus felismerése az ő emberiségének rejteke mögött az apostolok részéről és Krisztus felismerése az Eucharisztia, a kenyér és a bor rejtekében a mi részünkről. Az igazi látást a Lélek adja, ami nem a testnek, hanem a léleknek látása, és ami egyben jele Isten Lelke bennünk lakozásának.

Erőteljesen kifejeződik itt is ugyanaz a meggyőződés, amit Greccióban láttunk: a megtestesülés egyszeri történelmi megvalósulása és a mindennapi misztikus, Eucharishtiában történő megvalósulása közötti folytonosság. Krisztus reális, testi valósá-

Isten megtapasztalása

Krisztus valóságos
jelenléte

gában való jelenléte a világ végéig rendkívül fontos Ferenc számára. Isten alázatának és emberszeretetének nagyobb jele nincs és nem is lehet, mint hogy testileg eljött és testileg jelen maradt ebben a tőle elidegenedett világban. A test Ferenc és kora számára nem éppen pozitív valóság, hiszen a szenvedés, nyomor forrása, kísértések, szenvedélyek lakóhelye. Nem véletlen, hogy a korabeli kontextusban olyan tág teret hódít magának a katareretnecség, amely elképzelni sem tudja, hogy a minden rossz forrásának tartott test és annak anyagi összetevője a Jóistentől származhat. Szélsőséges dualizmust hirdet, olyannyira, hogy az anyagot egyenesen démoni eredetűnek vallja. Ferenc azonban lát, mégpedig az Evangélium szerint lát, amely számára szüntelen elmélkedés tárgya. Megtérésének alaptapasztalata, hogy a realitás talaján lehet Istennel Krisztusban találkozni, bármilyen nyomorúságos is az a realitás, bármilyen jelentéktelen vagy éppen ellenséges. Betlehemben a jelentéktelennek tűnő emberi egzisztencia áruhájába öltözött, az eucharisztikus színek alatt pedig a jelentéktelen táplálék áruháját veszi magára. Ferenc a grecciói jászol-oltáron is „látni” akar, az eucharisztikus valóságon át a betlehemi megtestesülés valóságát szemléli, és akarja, hogy a hit által valóssá vált látvány teljes erejével hasson rá, alakítsa, akár fáj, sóhajokat csalva ki belőle, akár vigasztal, telített érzelmek szinte szájszélről lenyalható édességével. Ferenc nem felfelé törekszik, hanem lefelé. A megtestesülés logikájából fakadó mozgás lefelé mutat. Az Úr *lejött*, hogy a legmélyebb emberi nyomorúságot megossa az emberrel. Már a jelenléte új jelentést ad mindennek, ami *lent van*. Ferenc számára az Eucharisziában is az alázatos rejtőzködő jelenlét a hangsúlyos. Krisztusnak a szegényekben, a szegények között is, a teremtett világban is a *jelenléte* az, ami fontos, ami rejtettségében, a jelentéktelenség áruhájában is hat, magához von, követésre hív, szerető áldozatkészséggé válik. Krisztus jelenlétéhez hasonló csendes, alázatos jelenléttel kell lenni az emberek között, az egyszerű, alázatos jelenléttel hatni, engedni, hogy az, aki énünk legmélyén lakik és emberiségünk új minőségén munkálkodik, jelenléte által hasson.

Ferenc élete vége felé fokozatosan elveszíti szeme világát — ő, akinek a „látás”, az érzékelés annyira fontos volt. Élete és közössége belső harcait harcolva egyre inkább más módon lát. Ahogyan lassan-lassan kialszik szeme világa, úgy gyarapszik benne egy belső látás, új fény, ami a *Naphimnuszban* testesül meg. Mindennek látja igazi, kendőzetlen valóságát, tiszta szívű emberként már itt látja, szemléli az Istent.

Lelki élet a hétköznapiakban

MAGYAR PÁL

1959-ben született Budapesten. 1984-ben villamosmémóri diplomát szerzett a BME-n, mérnökként dolgozott az MTA Akusztikai Kutatóintézetében. 1986-ban teológiai tanulmányokat kezdett, 1991-ben szentelték pappá. 1992-ben teológiai doktorátust szerzett a Pázmány Péter Hittudományi Akadémián. 1995-től 1999-ig spirituális teológiát tanult a római Gergely Egyetemen.

„Lelki élet” —
„vallásos élet”

Lelki élet az
Ószövetség népénél

A „lelki élet” kifejezéssel kapcsolatban először is tisztáznunk kell bizonyos félreértéseket. Helytelen azt mondani, hogy amikor imádkozom vagy szentmisén veszek részt, akkor lelki életet élek. Egy tudósról, egy irodalmárról például azt mondjuk, hogy szellemi életet élő emberek. Természetes, hogy nem csak akkor gondolkodnak, amikor a munkájukat végzik, vagy valamit éppen alkotnak. Vagyis szellemi életet élnek akkor is, amikor sétálnak vagy zenét hallgatnak. Ebben az időszakban nem olyan intenzív a szellemi tevékenységük, mint munka közben, mégis azt mondjuk, hogy ők szellemi életet élő emberek. Hasonló módon, a lelki életet élő ember nemcsak bizonyos ideig él lelki életet, hogy utána jöjjön a profán élet, hanem egész napja, egész élete „lelki élet”.

A „lelki élet” kifejezést gyakran összekeverik a „vallásos élet” fogalmával, pedig lényeges különbség van a kettő között. A vallásos élet mindössze annyit kíván az embertől, hogy teljesítse az adott előírásokat. A lelki élet ennél jóval többet jelent. Az ókori pogány vallások például semmi mást nem kívántak, mint bizonyos szertartások elvégzését és egyes szövegek pontos, hibátlan elmondását. Hogy az illető hitt-e az adott istenek létezésében, vagy nem, azt senki sem kérdezte. Így előfordulhatott, hogy valaki, miközben pontosan elvégezte a szertartást, magában jót nevetett és az egészet ostobaságnak tartotta. Az illetőről mégis el lehetett mondani, hogy vallásos életet él, mert teljesítette az előírásokat.

Hasonló helyzet előfordulhat olykor a keresztényeknél is. Elmennek misére vasárnap, évente gyónnak és áldoznak, elmondják a napi szokásos imákat és megtartják a böjtöket. Hogy ez az egész hatással van-e az életükre, gondolkodásukra — az más kérdés. Vallási életet lehet élni hit nélkül is. Az előírások pontos megtartása önmagában még nem nevezhető lelki életnek.

Az Ószövetség választott népe történetében beszélhetünk-e lelki életről? Az ő életüket kétségtelenül meghatározta az Istentől kapott Törvény. Ennek következtében egy jóval magasabb erkölcsi norma állt ellőttük, mint a körülöttük élő pogány, bálványimádó népek előtt. Az már más kérdés, hogy kinek, milyen mértékben határozta meg az életét ez a Törvény. Voltak, akik eleve nem is igen próbálkoztak a megtartásával, mert vagy úgy gondolták, hogy kár erőlködni, hisz előbb-utóbb úgyis megszegik valamelyik parancsot; vagy pedig a körülményeik és kötött-

Farizeusok és próféták

segeik (például munka) miatt eleve képtelenek voltak megfelelni az előírásoknak. Ezek voltak az úgynevezett „nyilvános bűnösök”. Voltak, akik hihetetlen erőfeszítéseket tettek, hogy megtartsák a parancsokat, vagy legalább annak a látszatát megőrizték. Ezek voltak a farizeusok, akiknek kitartása valóban tiszteletre méltó. Mindez azonban nem nevezhető lelki életnek, csupán igazi vallásos életnek. A szívük távol volt a Törvény szellemétől, büszkeségük, önteltségük pedig eltávolította őket Istentől. Végül volt mindig egy „szent maradék”, az igazi hívók egy maroknyi csoportja, akik csöndben, hűségesen, Istenbe vetett mélységes hittel élték az életüket. Nem csupán az előírásokat tartották meg, hanem egész lényüket átjárta a hit. Ilyenek voltak azok, akiket a Szentírás igaz, istenfélő embereknek mond. Gondolhatunk itt például Zakariásra és Erzsébetre, Keresztelő Szent János szüleire, és különösen Józsefre, a Boldogságos Szűz jegyeseire. Az ő életük nem csupán vallásos élet, hanem már egyfajta lelki élet. Volt azonban az Ószövetségben is egy-egy olyan kiválasztott személy, aki egyértelműen lelki életet élt. Ilyenek voltak a próféták és mindenekelőtt a Boldogságos Szűz Mária. A prófétákra Isten Lelke szállt le és birtokba vette őket. Irányította gondolataikat, tetteiket, vezette életüket még akkor is, ha emberi gondolkodásuk másfelé húzta volna őket. Gondoljunk például Jónásra vagy Jeremiásra, akik hiába is igyekeztek mást tenni, mint amit Isten akart tőlük. A próféták így akarva, nem akarva, lelki életet éltek.

A Boldogságos Szűz életének első pillanatától kegyelemben élt, vagyis állandó kapcsolatban Istennel. Sohasem kényszerből, hanem mindig szeretetből szolgált Isten akaratát. Ő az első, akiről azt lehet mondani, hogy igazi lelki életet élt. Általa jött Jézus a világba, mert Ő ott lép be a mi világunkba, ahol igazi lelki életet élnek.

Az Ige megtestesülése

Az örök Ige *megtestesülésével* valami döntően új kezdődött.

Maga Isten jött el a mi világunkba, hogy megmutassa, mit jelent igazi emberi életet élni, úgy, ahogyan azt a Teremtő elgondolta rólunk. „A Világosság a világba jött” (Jn 1,9) — mondja János evangélista. Jézus személye, tanítása megvilágította, hogy kicsoda az Isten valójában: maga az irgalom, a szeretet. Földi élete pedig azt világította meg, hogy kicsoda az ember valójában: olyan lény, aki képes isteni, természetfeletti életet élni. Ha végigtekintünk Jézus életén, látjuk, hogy minőségében messze fölülmúlja kortársai viselkedését, gondolkodásmódját. Ő emberi testben, emberi keretek között élt isteni életet, mivel Ő egy személyben volt Isten és ember. Emberi életének minden mozzanatát, emberi akaratát minden pillanatban tökéletes engedelmisséggel alárendelte a Szentlélek vezetésének, az Atya akaratának. Mindez nem kényszerből történt, hanem szeretetből — ezért tökéletes az engedelmissége. Alázattal mindig elismerte az Atya nagysá-

gát: „az Atya nagyobb nálam” (Jn 14,28), mindig elfogadta és viszonozta az Atya szeretetét. Ez az élet a minta, a követendő példa minden keresztény számára. Aki követője akar lenni, annak „úgy kell élnie, ahogyan Ő élt”(1Jn 2,6). Ezt az életet nevezhetjük lelki életnek, igazi lelki életnek.

Mit jelent ez az élet, a lelki élet a mi számunkra, hétköznapi emberek számára?

Imitatio Christi

Jelenti egyrészt Jézus utánozását, azaz követését. Ezért kell rendszeresen olvasnunk az Evangéliumot, hogy megtanuljunk abból magát Jézust. A Mester tanítása, élete példája állandóan elénk állítja a mércét. Tudjuk azonban, hogy Jézus nem csupán ember volt, hanem Isten is, mi pedig csak emberek vagyunk. A megtestesült Ige viszont nemcsak a lelki élet mintáját adta meg, hanem annak megélését is lehetővé tette számunkra. Kereszthalála és föltámadása által megnyitotta előttünk az Isten természetfölötti világát, hogy oda bárki beléphessen. Aki megkeresztelkedik, az belép, és megkezdődik benne az örök, isteni élet. Két élete van tehát: egy emberi, mulandó élete és egy természetfeletti, örök élete. Az emberi életünket bármikor elveszíthetjük a halállal, isteni életünket pedig elveszíthetjük a halálos bűnnel. A szentgyónásban azonban a feloldozással újra visszakapjuk. Azonban a nem halálos bűnök, a hibák is gyengítik lassan-lassan ezt az isteni életet bennünk. Ezért kell gyakran, rendszeresen gyógnunk, ha lelki életet akarunk élni. A lelkünknek ezt a természetfeletti életét táplálnunk is kell. Ez a táplálék az Eucharisztia. A gyakori szentáldozás tehát a lelki élet lényeges feltétele. Az imádsággal pedig lassan kialakíthatunk egy olyan kapcsolatot Jézussal, amilyen Jézus kapcsolata volt az Atyával. Felismerjük ránk vonatkozó akaratát, mélyül a szeretetünk iránta. A lelki élethez hozzátartozik tehát a napi elcsöndesülő imádság. Minél több idő jut rá, annál jobb. Tudvalévő, hogy egy elfoglalt családanya nehezen teremti ezt meg, de ha törekszik a tetteit imává alakítani, ha egy-egy fohászban igyekszik kifejezni igazi, őszinte szeretetét Isten iránt, az is jó. Természetesen azért mindig keresnie kell a legapróbb alkalmakat is az Istennel való csöndes együttlétre.

Mit jelent ez a fajta élet, a lelki élet a gyakorlatban, a hétköznapi életben?

Emberi és isteni élet

Két sík áll a rendelkezésünkre. A földi, az emberi élet síkja és a természetfölötti, isteni élet síkja. A lelki élet azt jelenti, hogy igyekszünk ezen a természetfeletti síkon minél huzamosabb ideig megmaradni. Mert nem könnyű. Állandó tudatos odafigyelésre, erőfeszítésre van szükség. Jézus megmondta: „aki utánam akar jönni, vegye föl keresztjét minden nap és úgy kövessen” (Lk 9,23).

Nézzünk egy hétköznapi példát magyarázatképpen: Egy inzultus éri az embert (például valaki durván nekem jön, megüt,

vagy megsért stb.). Ha nem is foglalkozom vele, vagy mérgeződöm kicsit, vagy valamit jól odamondok az illetőnek — ez emberi reakció. Emberi síkon, emberi módon reagálok. Ha a lelki élet, a természetfölötti élet síkján mozgok, akkor megszűnnek a jogok, a „szemet szemért” törvénye. Ezen a síkon minden a szeretet alapján történik. Úgy reagálok, ahogy Jézus tenné a helyemben, ahogy Ő tanította: „szeressétek ellenségeiteket, imádkozzatok üldözőitekért” (Mt 5,44). Ez tudatosságot, sokszor komoly erőfeszítést kíván, hogy legyőzzük például a fellobbanó indulatokat és szelíden, irgalommal, megbocsátással forduljunk a másik felé.

Próbáljuk meg ilyen szemmel végigolvasni az Evangéliumot: mindig türelmesnek lenni; sosem mondani rosszat senkiről; nem szidni, nem bántani senkit; mindig megbocsátani; nem mérgeződni; mindenkihez (ellenség!) szeretettel fordulni stb. Vagy gondoljuk végig a Boldogságos Szent Szűz életét, aki a legtökéletesebben követte Jézust. Hamar rájövünk, hogy hányszor csupán emberi módon viselkedünk és már nem élünk a természetfeletti síkon. Nem könnyű megmaradni az isteni élet síkján!

Megtérés és
megtisztulás

Amíg valaki lusta az erőfeszítésre, addig nem is lehet. Amíg valakiben kevés az alázat, hogy beismerje, megtérésre és hosszú-hosszú tisztulásra van szüksége, addig nemigen tud megmaradni a lelki élet síkján. Ha azonban valaki egyszer legyőzi lustaságát és nekiindul, vállalja bátran az erőfeszítést és a tisztulás fájdalmát Jézus iránti szeretetből, az az ember máris lelki életet él. Ezt pedig bárki megteheti, mert a lelki életet nem csupán a „nagyoknak”, a rendkívüli embereknek találták ki, hanem nekünk, hétköznapi embereknek.

*Olvasóinknak
Áldott Karácsonyi Ünnepeket
és Boldog Új Évet
kívánunk!*

A Vigilia decemberi számában immár hagyományosan közös meditációra hívtunk művészeket és tudósokat, jeles hazai személyiségeket. Idén a hétköznapiakban, a magán- és a társadalmi élet mindennapjaiban megélt hit, Sík Sándor egyik tanulmányának címét kölcsönvéve, a „hétköznapi kereszténység” témáját választottuk, amit különösen aktuálisnak tartunk hívők és nem hívők szempontjából egyaránt. Ezúton is köszönetet mondunk mindazoknak, akik megtisztelték folyóiratunkat itt olvasható kérdéseinkre adott válaszukkal.

Hétköznapi kereszténység

A felvilágosult modernitással induló erőteljes szekularizáció következtében, a posztmodernitás és a globalizáció korában az európai kultúra jelentős változásokon megy át, alapvető értékek kérdőjeleződnek meg, illetve értékelődnek át. A kereszténységnek is súlyos kihívásokkal és kérdésekkel kell szembenéznie. A II. Vatikáni zsinat az „idők jeleire” figyelve megújulást hozott az egyház életébe, dialógust kezdett a modern szekuláris világgal, melynek alakulását — túl az intézményi szinten megvalósuló reformokon — a hívők mindennapi élete, a „hétköznapi kereszténység” is döntően meghatározza. A zsinat szerint kivétel nélkül minden keresztény ember meghívást kapott a „teljes értékű keresztény életre és a tökéletes szeretetre”, s „az életszentség a földi társadalomban is előmozdítja az emberhez méltóbb életmódot”. Az egyházi és laikus hívők részesedése az Evangélium jó híréből, a keresztény szabadság, az életformává vált hit a hétköznapiakban tanúságtételt és példaadást, a kereszténység testvéri szellemiségéből fakadó irányultsága az elesettek és szenvedők felé pedig sajátos szerepvállalást feltételez a társadalmi integrációban, mindennapi életünkben.

Az Ön számára mit jelent a „hétköznapi kereszténység”? Ön szerint mennyire vannak jelen a mai magyar társadalom mindennapjaiban, a hétköznapi társadalmi érintkezési formákban a jézusi értékek? A Szentírással szólva: Mit üzen ma a Lélek nekünk, különböző rendű-rangú keresztényeknek, hívőknek és nem hívőknek?

A hat nap szentségei

Csak hétköznapi kereszténység létezik. Nincs más.

Bár gyermekkorunk óta az istentiszteletet, s ennek középpontjában az Eucharisztia ünneplését tartjuk életünk legkiemelkedőbb pillanatainak, most mégis azt állítjuk, hogy — Márk 2,27-et átírva — nem a hétköznapiok vannak az ünnepért, hanem az ünnep a hétköznapiokért. Az előbbi csak előkészület az utóbbira: nem az az igazi „ünnep”, hanem *emez*. Nem a hétköznapiok során és által készülünk az „Istennek szentelt idők” méltó ünneplésére, hanem az ünnepek valók arra, hogy hétköznapijaink Istennek tetsző otthonná váljanak. Olyanná, ahol — végre! — Ő is velünk együtt ünnepelhet ezen a Földön.

Feltűnő, hogy Jézus példabeszédeinek motívumait mindig a legközönségesebb hétköznapiok világából vette és sohasem az ünnepekéből. Bár Ő is örömmel vett részt a jeruzsálemi ünnepeken, életének legfontosabb arénáit mégis az utcák, a terek, a gabonaföldek, a legelők, a tópart, a házak, a dombok, a sivatagok formálták. Csodáiról is ezek a hétköznapi helyek tanúskodnak.

Az évszázadok léleksorvasztó gyakorlata azt a hitet ültette agyunkba és zsigereinkbe, hogy a hétköznapi a testé, ahonnan elég csak rövid pillantásokat küldözgetnünk a vasárnapokhoz, amikor — kissé hosszabb időre — végre a lelkünk is táplálékot kap majd. Ezért ütközzünk meg néha a János-prológus szinte durva kifejezésén: az Ige *testté* lett (és nem szellemmé vagy valamilyen szellemi testté), a szó legközönségesebb, mindennapi értelmében. Az Ige *ezt* a közeget, a hétköznapi testet, a test hétköznapijait jelölte ki számunkra is az isteni teljességben való részesedésünk terepéül és eszközeül. Mert mindez a hétköznapiok porában rejlik: ott, ahol Jézus lábnyomát őrzi a homok, ahová az arca a kereszt súlyától le-lebukott, ahová vércseppjei hullottak.

A mai átlagos keresztény (pontosabban: megszokásból keresztény) számára az ünnep az istentiszteleten való részvételből, a munkaszünetből és az ünnepi étkezésből, és — jó esetben — a családi együttlétebből áll. Mindez nem lebecsülendő érték, sőt, szükséges, ritmuskijelölő elfoglaltság. De a keresztény hívő krisztusivá válásának (Krisztussá-válásának?) kritériumait mégis a hétköznapiok kontextusában keresem: hogyan végzi munkáját, hogyan művelődik, tanul, szórakozik, kommunikál, eszik, iszik, pihen, ölel; hogyan vesz részt a közéletben; hogyan, minek tud örülni, miért szo-

morkodik, sír; mikor és miért imádkozik, hogyan tartja rendben családját, környezetét stb. *Mert az életszentség „technológiája” súlyával a hétköznapiak minőségén múlik.*

Az ünnep értékét nem a szabadidő mértéke biztosítja. *Az ünneplés lényege az áttörés szabadságunk korlátain, s ezért a mindennapok ezernyi teendőinek kötelezettségei sokkal tágabb teret biztosítanak az ünneplésre.*

A hétköznapi lépéseit — egy lélektelen automata kamera szemével nézve — az órák, a percek, néha a másodpercek gyakran előre programozott, egyre gyorsuló jelzései hajszolják. Ebben az ütemben a szabadság útját megtalálni csak úgy lehet, hogy vagy fellázadunk ellene (ám mindenki kárára, aki ennek a programnak a fogaskerekeihez illesztette saját ritmusát), vagy ideggyógyintézetbe menekülünk, vagy — óriási lelki erővel — átprogramozzuk ezt a fogaskerek-rendszert, istenkereső szeretetünk eszközeivel.

Vajon káromkodásként hat-e az olvasóra az a kérdés, hogy hogyan és mikor „ünnepel” Isten a maga sajátos szentségében? Csak a hetedik napon — vagy az előző hat is tele van a teremtés diadalát hirdető ünnepléssel? Az általa teremtett világ jósága, szépsége, sokfélesége nem töltötte-e el Őt is túlradó örömmel? A természeti törvények állandóságát, ugyanakkor az időfolyamba ágyazott fejlődést, szabályszerűséget és véletlent, méltóságot és egyfajta játékosságot egyszerre biztosító állandóival nem saját ünnepléséről ad nekünk hírt? S mit „érett” akkor, amikor a teremtés falán mintegy rést ütve, az isteni lét sajátos minőségét is „becsempészte” a teremtésbe, hogy az ember „istenivé válhasson”? — A válasz nyilvánvaló.

Mit tegyünk? Csak azt, amit Isten tesz a mennyben, de a magunk módján: azt, hogy minél gyakrabban járulunk a „hétköznapi szentségeihez”. Melyek ezek az (analóg értelemben vett) „szentségek”?

A legegyszerűbb (s talán a legnagyobb) hétköznapi szentséget úgy hívom, hogy a „van-ság szentsége”. Egyáltalán nem magától érthető, hogy egyáltalán *vannak* dolgok (Heidegger). Minden létező egy csoda, s minden esemény egyben csoda-történet. Ezért a „mindennapi újracsodálkozás” szentségének is nevezhetjük. Rámeredni egy van-darabkára, kézbe és szívre venni: ez a szentség vétele. Más szóval, semmit se tekintünk magától értetődő, természetes adottságnak: minden dolog, esemény, folyamat és mindenki újra és újra csodálkozás tárgya legyen; a reggeli fölkelés, a legkisebb moccsolás, a legegyszerűbb gondolat, a szó, amit kimondunk, a hang, amit hallhatunk, minden, amit érzékelhetünk. — A legalkalmas-

sabb pillanat ennek a szentségnek vételére a reggeli ébredés, az első korty ital, a búcsúzás és a megérkezés csókja, de akármelyik lélegzetvétel, bármelyik „közönséges” — létezik ilyen? — minden-napi esemény.

Az „alkotás szentségéhez” a munkánk során és utódaink nemzésével, felnevelésével járunk, Isten teremtő művét folytatván ilyenkor. Igaz, Istennek egy szavába került, és egy pillanatnál is rövidebb ideig tartott a teremtés mozdulata; csak emberi képzeletünk nyújtotta és darabolta fel azt hat napra a Teremtés Könyvében. Számunkra egy szó helyett esetleg évekig, életfogytig tartó izzadásgos, jajgatással teli erőfeszítés kíséri e szentség vételét, bár ennek minden pillanata felér az egésszel.

A „szépség szentségének” vételekor minden hang elnémul bennünk, és egész létünk térdre borul. Istent érzük tetten ilyenkor a szívünkben (József Attila). Nem múlhat el egy nap sem anélkül, hogy akár egy természeti szépség, akár egy zenedarab vagy egy vers varázsa, egy kisgyerek bája, egy felnőtt emberi arc rejtélye, akár egy matematikai formula eleganciája ki ne elégítse egy pillanatra szomjas várakozásunkat erre a szentségre. Igaz, hogy ezért meg kell küzdenünk, napi egy-két percet rá kell szánnunk, míg mindennapivá nem válik számunkra a hétköznapok nehéz álarcát viselő, de szépségével árulkodó mennyország.

Az ünnepeken lelassul vagy eltűnik az idő áramlása. Mintha az egész a föld alá bújna: szent ikonná szelídül, vagy unalmas állóvízzé posványosodik. Ám a mindennapok — rejtekhelyekkel, lidércekkel és félelmekkel teli — újabb szentsége éppen a sodró idő-esemény, az „időfolyam szentsége”. Minden csak egyszer történik; az ismétlés csak látszólagos. A folyóba csak egyszer léphetünk bele — ez az antik görög filozófusok egyszerre boldogító és fájdalmas felismerése. Minden és mindenki pillanatonként elpusztul, és új születik helyette. Isten „ideje” sem kimerevített állókép; Istenről — hitelesen! — nemcsak azt lehet mondani, hogy Nála „árnyéka sincs a változásnak”, hanem azt is, hogy „mindig, minden új”. Ő az örök megújulás Forrása, a mindig Más. Egy feladatunk van: ne fáradjunk bele a felfedező munkába. Mit tehetünk, mit tudunk napról napra jobban, másként tenni, tudni, hogyan tudunk mindig újra szeretni, mindig újratekdeni?

Meggyőződésem, hogy a játék valamilyen értelemben szent dolog: Isten — Einstein ízlésével ellenkező módon — valóban „játékos” kedvében teremtette a világot. — Játsszani nemcsak jó, hanem egyben transzcendens vállalkozás is. Van olyan játék, melyet ünnepnapokon játszunk: például egy társasjáték a családi asztalon. Ám van olyan is, melynek figurái és forgatókönyve leginkább a hétköz-

napok gyors változásai illik. Itt a figurák élő személyek, a szituációk köznapiak, de forgatókönyvük minden helyzetben más lehet. Ez az „*esetlegesség, a játék szentsége*”. A családi, baráti, a munkahelyi, a közéleti, az utcai „játszmák” területe ez; itt derül ki igazán, hogy Jézus életet adó és szépítő játszmáit utánozzuk-e, vagy a menedzser-irodalomban leírt, mások legyőzésére irányuló forgatókönyvek szerint járunk-e el. Egyszerű példa: minden köszöntés, minden csók legyen olyan, mint a játékkocka feldobása, mely a másikat folytatásra, válaszra ösztönzi.

A „*mintha*” szentsége. A Jelenések könyvének látomásában a földre szállt Jeruzsálemben nincs szükség templomra. A szentíró „elfelejtette” odaírni, hogy ünnepek sem lesznek, hiszen Isten ragyogása tölti be a várost szünet nélkül. Pedig ez a város olyan, *mintha* „közönséges”, bár igen gazdag, korabeli város lenne: pontos méretekkkel, beosztással, díszítményekkel együtt. Ugyanakkor azonban olyan, *mintha* — a korabeli képzetek szerint — maga a földre szállt mennyország lenne: utcái, terei, házai aranytól ragyognak, és „Isten dicsősége világítja meg, fénye pedig a Bárány” (Jel 21). Csak a mindennapi tapasztalat képes így „összekeverni” a mennyet és a földet. Szent Ágostont hívom tanúul, aki az Isten szeretetéről írván vallja, hogy Benne „nem a fények ragyogását, nem sokféle ének édes dallamát... nem illatok gyönyörét... sem ölelésre táruló karokat” szereti, de mégis, *mintha* „valaminő fényt, hangot, illatot... és valami ölelést” ismerne fel, amikor Őt szereti (Vallomások, 10.6.).

A mindennapok szentségei összességükben éppen a Föld-Ég távolságot hidalják át: odaátról kapják a teremtés hat napjának különleges „minőségeit”, hogy a mindennapi életünk kisebb-nagyobb dolgaiba, eseményeibe vegyítsük — s fordítva: ami örök értékek nyomait hordozza ezen a földön (s mi ne hordozna ilyet?), azt „átmentik” odaátra. Mert Isten Országáa vagy *már* itt e Földön elkezdődik, vagy *még* csak odaát fog valóra válni. Hiszem, hogy ebben a küzdelemben a „*már*” lett a győztes.

A jerikói úton

BORBÉLY SZILÁRD
költő, irodalomtörténész

Aki nyitott szemmel jár, könnyen észreveheti, hogy a kilencvenes évek elején a magyar társadalomban megélnékült szolidaritás tíz év elteltével lényegesen csökkent. Mi válthatta ki ezt az elszegényedést? Elszegényedést, hisz a szolidaritás, legyen keresztény vagy humanista indíttatású, nagy közös tőkéje lehet bármely közösségnek. Ezzel együtt a tolerancia, a másik türelmes elviselése is lényegesen alacsonyabb szintre süllyedt.

A magyar társadalom nagy többségét az anyagi és szellemi szegénység végletes formája, mely ekkor nyomult be a közterekre, sokkolta és megdöbbsentette. A főtereken, a belső kerületekben, az aluljárókban, a pályaudvarokon hirtelen olyan emberek bukkantak fel, akik láttán a bibliai szegénység, a testi és az erkölcsi elesettség karnyújtásnyira került, a könyörületesség evangéliumi fogalmai értelmet nyertek, és újra gyakorolhatókká lettek az irgalmasság cselekedetei. A koldulás, a kéregetés az addig védett belvárosokban állandóan jelenlévővé vált. A keresztények mindennapi — munkahelyre, boltba, templomba vezető — útjai egyszeriben jerikói úttá váltak. És fel kellett tenniük maguknak a kérdést, hogy a vallásukban hisznek-e, vagy hitükből táplálkozik vallásosságuk?

A szolidaritás és a tolerancia tanult minta. De több is ennél, hisz a humánológia tanúsága szerint az emberi viselkedés alaprétegéhez tartozik. A hitről azonban csak annyit tudunk, hogy kegyelem. Hit nélkül is lehetünk együttérzők és gyakorolhatunk irgalmasságot. De ahogy a test elfárad a sírásban, és a szomorúság kiüresíti a lelket, úgy fárad el a szív az együttérzésben. A szegények pedig csak jöttek, jöttek a kelet-európai félbemaradt kommunizmus mélyéről, belakták a tereket, ellepték az utak szegélyét. És hamarosan már nem kértek, hanem követeltek. A templomok előtt megjelentek a koldusok, sőt egy időben be is kísérték a kiszemelt áldozatokat a kéregető asszonyok, karjukon a kisdud szimbólumával. „Kérjete és adatik nektek” — gondolták talán. De nem kértek, hanem járandóságukat kívánták elvenni.

Miközben az adakozó lelkiismeretét kutatja, a kéregető szemében gyűlöletet vagy megvetést lát. Senkiben sincs szeretet. Az adakozás ilyen helyzetben sajátos alku, ahol a keresztény adakozó evangéliumi értelemben mindig vereséget szenved, hisz tőle azt várja el Jézus, hogy mindenét ossza szét a szegények között. És itt épp úgy nincs számszerű határ, hogy mennyit kell adni, ahogy a szeretetnek sincs mértéke. A kereszténység a mértéktelenség vallása lenne? Akkor viszont könnyebb a nem hívőnek adakozni, tisztább a lelkiismerete, amikor ad. Azt hiszem, igen. Sőt kevesebb kockázatot vállal, és nem csak lelki értelemben.

Az adakozó hamar áldozattá lehet. Ez rossz tapasztalatként vésődött be sokunk tudatába. Az erőszakos kéregetők a régi módszer szerint dolgoznak: megérik a gyengeséget, legyen az idős kor elesettsége, a lelki fájdalom védtelensége, a bűntudat állandó kételye, a jószívűség segítőkész együgyűsége vagy bármi más. És amint ezt megneszelik, azonnal igyekeznek felülkerekedni és zsarolni. Tapasztaltam ezt. Ahogy azt is, hogy a jó szívű, segítőkész, együttérző ember könnyebben lesz áldozattá, mint az erőszakos és érzéketlen. Kiábrándító ellentmondás ez, amely azt sugallja, hogy gonosznak lenni jobb. Az Evangéliumok hirdette értékek érvényesülése tekintetében sem biztat semmi jóval.

Talán nem vagyok egyedül azzal az elmúlt több mint tíz év alatt kialakult viselkedésemmel, hogy a rossz tapasztalatok hatására megtanultam elfordítani a tekintetem és megkeményíteni a lelkem. A jó szándék könnyen kriminalizálhatja a segíteni akarót. A rászoruló sokszor csalók. A bérkoldusok támogatásával az alvilágot juttatják tőkéhez az adakozók. Mindennek eredményeként egyszer úgy döntöttem, hogy csak karitatív szervezeteknek, egyházaknak, kizárólag megbízható alapítványoknak és egyedül számlára történő befizetéssel vagyok hajlandó adakozni. A lelkiismeretem azonban nem tiszta. Amikor felém nyújtják a kezüket, azt mondom: bocsánatot kérek, de nem tehetem. Kevesebb lett bennem a szolidaritás. Ezzel talán kevesebb lett a szeretet is?

Az irgalmasság, vagyis a társadalmi szolidaritás evangéliumi példázatát értelmezve mindig a nyomorultat látjuk, a megvert és kirabolt, árokba dobott kiszolgáltatottat. Látjuk a mellette elhaladó papot, a hívőt és végül az irgalmas hitetlent. Nem beszélünk a rablókról, akik a gonoszságot okozták, és akik ott leskelődnek, távolról figyelnek. És nem tesszük fel az értékekre vonatkozó kérdést sem, hogy vajon vesztett-e értékéből a pap és a hívő hite. Úgy távoztak-e erről a helyről, hogy már kevésbé hittek a Mindenható jóságában? Vagy az állítólag hitetlen szamaritánus, vajon úgy távozott-e a példázat helyéről, hogy hitre tesz szert? Hisz ő valójában hitt, csak másban. Ma úgy gondolnánk, hogy ő nem keresztény, de irgalmas. Talán a jólétben hisz, talán a pénzben, a hatalomban, a sikerben stb. Vagy ha a gazdagságban hisz, akkor megerősödik hite a pénzben, mert ez által tudott segíteni a rászorulón. Vagy egyszerűen csak azzal a tudattal távozik, hogy ő jó ember. Vagy föl sem teszi ezt a kérdést, nem vizsgálja féltékenyen és kétkedően a lelkét, mint a keresztény, mert számára ez egyszerűen természetes. Irgalmasságot cselekedni nem valóság és hit kérdése.

Mindent végiggondolva, a megszűkült szolidaritás azt az üzenetet hordozná, hogy nincs különbség keresztény és nem keresztény, hívő és hitetlen között? Magam, mint az emberek többsége, az elkülönülésre vágyom. A társadalmi terek átrendeződése ezt a vágyat csak erősíti bennem. Az elkülönülő negyedek, övezetek és lakóparkok településszerkezeti átrendeződése tendenciózusan mutat ebbe az irányba. Ha mindez sikeresen megy végbe, akkor az általunk nap mint nap járt út nem a jerikói lesz. Vagyis nem fogunk találkozni nyomorultakkal, mert azok a másik negyedekben élnek majd. A rablók azonban mindig ott fognak ólálkodni az ajtó előtt. Hitünk ajtaja előtt is. De róluk mit gondoljak? Szeretnem kell a rablókat is? És mi van akkor, ha már a rászorulóban is a rablót sejttem? Vajon ekkor már a szívemben lakik az én ellenségem? Jelenthet-e ekkor még számomra valamit az irgalmasság gyakorlása?

Talán örökre otthon kell maradnom, mert nem kívánok többé Jerikóba utazni.

Az ajtók kifelé nyílnak

CZIGÁNY GYÖRGY
költő

Hétköznapi kereszténységen a szentség ünnepének szakadatlan kiadását sejtem a profán világban: cselekvést, mely közös műve a felszentelt szolgálatúaknak és a szentség szolgálatára meghívottaknak, papságnak és világiaknak.

Isten megismerése nem köznapi tudományág, Istent a legnagyobb teológiai tudással se lehet „szakérteni”. A keresztények tudják, hogy a köznapok valósága determinálja sorsukat, miközben a jó hírre, az örömrre való képességük természetes határain túl kapnak erőt, kegyelmet a Lélektől, ha vágnak erre, ha ezt a súlyos örömet akarják és vállalják. A betlehemi gyermek szívében a passió is ott lüktetett már; a csorda pásztorok örvendő énekét pedig a föltámadásnak még alig sejtett titka is átjárta.

Biztonságunkat szolgálja, hogy a buszok, vonatok ajtajai befelé nyílnak. Kereszténynek lenni maga a reménység, ugyanakkor örökös kockázat: Istennel nem köthetünk evilági sorsunk érdekében biztosítási szerződést, sőt mennyei jövődökre sincs e földi létben tétlen nyugalomra okot adó garancia. A szekták magabiztosak, s nem téved soha a babonák rabszolgája sem, valami merev és élettelen abszurditás „biztonságába” menekül: szemben a keresztény gyöngéd és törékeny, bizonytalanságokkal is megkísértett élő, testmeleg hitével, mely a szeretettel elviselt együgyűségben az örök élet kovásza lehet. Tűz Tamás verssora szerint egymásra nyitjuk a kinyilatkoztatás ablakait... És kifelé. A keresztény köznapi léte mindenkor és mindenütt templom, miképpen minden teremtett élet, anyag és szellem, a test is templom, s ennek ablakai, ajtajai kifelé nyílnak: ki a világba! A keresztények közössége nem áhítatos szekta, nem az igazak, a bennfentesek, a jók szövetsége, pártja; ez a templom nem védekező, oltalmazott helye a kiválasztottaknak, hanem a szeretet minden ember iránti rejtett erőműve, Isten szeretetének részeként, s az Ő kegyelméből. A keresztény nem tesz különbséget a hívő, s az ugyancsak Isten képére teremtett hitetlen közt. Adakozó gesztusával nem „lehajol” embertársához, hanem felnéz rá, különben farizeussá válik. A Lélek ott fú, ahol akar: a gépkocsifolyam sodrának ácsorgói, „útszéli” női közt Mária Magdolna is ott lehet; a politika dühödt szószékén pedig Szent Pál... Nyilvánvaló, hogy nincs ünnepi és hétköznapi, templomi és otthoni, színházi és munkahelyi kereszténység, de az ott van egy biztató mosolyban, segítő kézmozdulatban, játékban, nevetgélésben, ott van baleset hely-

színén döbbenetünkben, részvétben és reményben, extázisban és kétségbeesésben. A fölszabadító imádság harmatában s a lélek tehetetlen szárazságában.

A keresztényeket nem ideológia, közös érzület, érdek, mégcsak nem is a közösen megvallott világnézet tartja össze, hanem a cselekvésre szánt létezés megszentelt mivolta. Ez pedig úgy szolgálja lelki javunkat, hogy előbb másokét. Az emberi méltóság — mely Isten adománya — azt jelenti, hogy bárki élete felér az összes többi létezőével.

A „laikus” keresztény pedig nem jószándékú amatőr, nem a hivatásuk és hivataluk szerinti egyházi személyiségek profi csapatának szurkolója, hanem egyenrangú, cselekvő részese a misztériumnak, Isten ajándékának. Istent nem tudjuk megajándékozni, de a szeretet viszonzásának aktusára nekünk van múlhatatlanul szükségünk.

Fecsegek: nem cselekszem — mondja a gyilkosságra készülő Raszkolnyikov Dosztojevszkij regényében. A „filozófiailag” megalapozott rossz választásához, a végzetes döntéshez is elmélyült figyelemre, koncentrációra van szükség. A „Képtelen Szeretet” választásához még sokkal nagyobb figyelemre, drámaibb tetterkésztség állapotának föltámasztására van szükség a szívünkben. Szent Pál nyelvtanában csupa ige szól a szeretetről. A szeretet templomának ajtajai kifelé nyílnak.

ENDREFFY ZOLTÁN
filozófus

Egy napom

Két óra az út vonattal Miskolcig, ahol az egyetemen Szent Ágostonról tartok előadást. Az étkezőkocsiban rendeltem egy Lavazza kávé és egy kis üveg ásványvizet. Miután átnéztem a jegyzetemet, maradt még annyi időm Kálkápolna és Miskolc között, hogy átfussam a Népszabadságot. A HVG-t és az ÉS-t majd a visszaúton fogom olvasni.

A Népszabadságban olvastam egy tudósítást a johannesburgi ENSZ-konferenciáról, amelyből megtudtam, hogy a Földön kétmilliárd embernek annyi a havi jövedelme, mint amennyit én ezen az úton kávéra, ásványvízre és újságokra kiadtam, és hogy ez a kétmilliárd ember annyi tiszta vízhez jut hozzá naponta, amennyit én egy kézmosásnál elhasználok. Nem kellene módszeresen felülvizsgálnom, hogy mire van valóban szükségem, és miről mondhatok le, hogy támogassam a szegényeket? Hiszen aki rendelkezik a világ javaival, de elnézi, hogy a testvére szűkséget szenved, és bezárja előtte a szívét, hogyan lehet meg abban az Isten szeretete? — kérdezi Szent János.

Ezen tünődtem még másnap reggel is, amikor fodrászhoz mentem. A Margit körút és a Keleti Károly utca sarkán leszóltott, egy hónapon belül immár ötödször, egy 16 év körüli, cigánynak látszó fiatal nő: „Nagyjóuram, Marosvásárhelyről jöttem, vegye meg ezeket a zoknikat, nagyon olcsón adom. Meglássa, nem fogja megbánni.” Nem álltam meg, hanem továbbsettem. Nem vehetek minden nap fölösleges zoknikat, azért sem, mert épp egy hónapja nem tudtam ellenállni egy szintén marosvásárhelyi és szintén cigánynak látszó fiatalember kitartó zaklatásának, és tőle vettem már ezer forintért huszonöt pár kínai zoknit, bár egyre sem volt szükségem.

Miközben a hajamat nyírta a fodrász, azon zsörtölődött, hogy mennyire szemtelenek a koldusok, és hogy ő nem ad pénzt egyiknek sem, „mert, tudja, uram, már ezek is vállalkozók, vagy koldusmaffiák alkalmazottai”. Majd hozzátette: ő arra a főpolgármester-jelöltre fog szavazni, „amelyik megtisztítja a várost ezektől a rohadt koldusoktól és hajléktalanoktól, mert ezek mind ingyenélők”. Ne gondoljam, hogy ő szívtelen, mondta a fodrász, és elmesélte, hogy karácsonykor ő az idén is részt fog venni a csomagküldésben. Ez valami egyházi akció? — kérdeztem. Nem, ezt a Munkáspárt szervezi, mondta a fodrász, a konzerveket és egyéb élelmiszereket meg a kínai követség adja.

Amikor hazaértem, a postaládából egy kis könyvet vettem ki, a *Gazdálkodó cigányokat*, amelyben az Autonómia Alapítvány számol be tízéves működésének eredményeiről. A könyvből érdekes dolgokat tudtam meg.

A több mint tíz éve működő Autonómia Alapítvány pályázati úton hétszázmillió forint pénzbeli támogatást osztott ki gazdálkodni próbáló (uborkát, tormát, vályogtéglat és egyebeket termelő) roma szervezeteknek. Azután a kamatmentes kölcsönök visszafizetésének mértéke a kezdeti majdnem nulláról tíz év alatt 98 százalékra emelkedett. Az Autonómia Alapítvány programjai négyszáz településen több mint ezerkétszáz szervezetet érintettek. Az Alapítvány vállalkozóképző tanfolyamait elvégzettek közül sokan lettek sikeres vállalkozók, a roma közösségi házak pedig, amelyeknek a létrejötténél szintén az Autonómia Alapítvány bábáskodott, ma már nagyszabású regionális és országos programokat valósítanak meg.

Megtudtam a könyvből azt is, hogy az Autonómia Alapítványnak semmi köze sincs az egyházakhoz, amiben semmi rosszat nem találtam, mert Isten kegyelme az egyházon kívül is működik. De vajon miért nem tud, mondjuk, a Magyar Pax Romana, a magyar Kolping-szövetség, a Keresztény Értelmiségi Szövetsége vagy a Cserkészlet a társadalmi szolidaritás terén közel sem olyan szép munkát végezni, mint az Autonómia Alapítvány, amelyet néhány éve alternatív Nobel-díjjal tüntettek ki?

Adventben Jézus születésére várunk, azé a Jézuséra, aki istállóban született, és akinek dicsőségébe azok mehetnek majd be, akik az éhezőknek enni, a szomjazóknak pedig inni adnak. Vajon meg fogok-e érni olyan karácsonyt, amikor méltó módon, és nem elsősorban nagy lakomával meg fölösleges és drága ajándékok megvásárlásával, becsomagolásával és átadásával ünnepeljük majd a szegények királyának születését? És megérem-e azt, hogy a felszabadítás teológiájának és az Evangéliumnak a szellemében mi, magyar katolikusok is abban látjuk majd kereszténységünk egyik legfontosabb feladatát, hogy leoldjuk a bűnösen felrakott bilincseket, kibontsuk a járom köteleit, osszuk meg kenyereinket az éhezőkkel, öltöztessük fel a mezítelent, a hajléktalan szegényt pedig fogadjuk be a házukba?

Hétköznapi kereszténység

ERDŐ PÉTER
püspök, egyházjogász

Az utóbbi évtizedek keresztény életeszménye sok hívő ember életében egyénileg jelenik meg, de jellemzőek a lelkiismereti közösségek mai formái is. Ez utóbbiak közül soknak sajátossága az elmélyült, intenzív, nagyon intenzív, közösségi vallási élet, amely elemi erővel hatja át a mindennapjaikat. Ez nagyon fontos dolog, mert a hívő ember ma Európában, de a világ számos más táján is kognitív kisebbségben él. Hiába mutatják azt a statisztikák — szerencsére — sok országban, hogy a lakosság többsége meg van keresztelve, sőt katolikusnak van megkeresztelve, azért a ténylegesen életre váltott és gyakorlatban is kifejeződő hit az emberek kisebbségére jellemző. Mondhatjuk tehát azt, hogy a középkorban az Egyház volt Európa lelke, de ehhez hozzá kell tennünk: minden változás ellenére, másik lelke ma sincs Európának. Tehát különleges helyzet ez a kognitív kisebbségi helyzet, mert mögötte azért ott áll a társadalom szélesebb köreit is elérő kulturális háttér. Ez mindenképpen felhívás egy fajta misszióra, egy fajta újraevangelizációra.

Éppen ez a kognitív kisebbségi helyzet az, ami szükségképpen vezet oda, hogy sokkal intenzívebben kell megélni a hitünket. Sokan erőteljesebb közösségi szervezetre vágnak, ami persze azt is jelenti, hogy emberileg áttekinthető, átérezhető méretű közösségekben kívánják a vallási életüknek legalább egy részét megélni és megvalósítani. Ez a helyzet felhívja a figyelmünket arra is, hogy kereszténynek lenni, katolikusnak lenni nem pusztán és nem is elsősorban közéleti vagy társadalmi ál-

lásfoglalás, nem pusztán egy kategóriához való tartozás, hanem nagyon erőteljes, személyes elkötelezettség.

Különösen a világi hívők sajátos küldetéséről szólva hangsúlyozza a II. Vatikáni zsinat, hogy saját egyéni helyzetüknek megfelelően azon kell igyekezniük, hogy az evilági dolgok rendjét az Evangélium szellemével itassák át és tökéletesítsék. Így az evilági feladatok gyakorlásában Krisztusról tesznek tanúságot „az élet és a család javai, a kultúra, a gazdaság, a művészet, a foglalkozási ágak, a politikai közösségek intézményei, a nemzetközi kapcsolatok” terén (*Apostolicam actuositatem* 7b stb.). Ugyanezt a sajátosan a világiakat megszólító küldetést emeli ki II. János Pál pápa *Christifideles laici* kezdetű apostoli buzdításában. Ezért a világi hívők küldetéséről szólva az evilági területen hangsúlyozza, hogy a személy társadalmi jellege elsőként és legeredetibb módon a házasságban és a családban jelentkezik. Széles körű, rendszeres munkát sürget nemcsak a kultúra területén, hanem a gazdasági és törvényhozói tevékenységben is azzal a céllal, hogy a család mint a biztonság helye és szigete visszakapja a személy és a társadalom emberibbé tételének elsődleges feladatát. A társadalom szolgálata sokféle módon valósulhat meg a mindennapi életben: vannak szabad és egyéni kezdeményezések, de vannak intézményes jellegűek is. Az egyes személynek nyújtott segítségtől kezdve a rászorulóknak sokféle közösségi támogatásáig. A szeretet — a pápa tanítása szerint — felkelti és támogatja a cselekvő szolidaritást, mégpedig az egész emberiség szükségleteinek figyelembe vételével (41. pont). Nem véletlen, hogy a hívő keresztények az önkéntes segítség számos személyes formáját találják meg különösen azok szolgálatában, akiket a társadalom a legjobban elhanyagol. Ennek a tanúságtételnek a személyes jellege éppen az emberi kapcsolat közvetlenségében a leghatékonyabb. Ezért is fordít a keresztény közösség viszonylag kevés energiát ilyen irányú tevékenységének propagálására, vagy akár nyilvános dicsőítésére. Hiszen maga Jézus mondta, hogy amikor tanítványai adományt adnak, ne kürtöltessenek maguk előtt.

A közélet, a gazdaság, a társadalom, a kultúra területén végzett munka akkor jelenti a mindennapok keresztény megszentelését, ha valóban a közjóra irányul (42. pont). Megrettenhet a hívő ember, ha az életnek ezekről a területeiről hallja, hogy neki mindezt az Evangélium szellemében kellene alakítania. Széles körben elterjedt nézet — különböző társadalmakban több vagy kevesebb igazságtartalommal —, hogy ezek a szektorok az egyéni törtetés, a hatalomimádat, az önzés, a korrupció szinterei, egyszóval erkölcsileg veszélyes területek. Mindez azonban nem igazolhatja a keresztények közömbösségét. Természetesen változó lehet, hogy a keresztény hitelesség megőrzésével milyen szinten és módon lehet az életnek ezekbe a tevékenységeibe bekapcsolódni. A hívő embert belsőleg foglalkoztató kérdés azonban

legfőképpen az, hogy mit kíván a közjó az adott helyzetben. Ehhez először is hitelesen keresztény emberképre van szükségünk. Világos képre arról, hogy ki az ember, hogy mi a jó az embernek. Azután erkölcsileg is ellentmondást nem tűrő kötelesség, hogy a saját szakterületünket, környezetünket kiválóan ismerjük. Csak így tudjuk látni a tényleges helyzetet, így tudunk erkölcsi elveink és a konkrét tennivalók között hidat verni. Ezért a keresztény embert a hivatásában, foglalkozásában végzett nagyon színvonalas munka kell, hogy jellemezze. De nélkülözhetetlen a szerénység, az egyéni előnyökről való lemondás készsége is. Egyéni érdekünk és a közjó ugyanis sokszor ellentétbe kerülhet. Már a természeti környezet védelme is, a hosszú távú közérdek, egyéni önzésünk legyőzését kívánja.

Mindezt nem lehet személytelenül, általános filozófiai elvek alapján követni mindennapi életünkben. Istennel való személyes kapcsolatra, sugallatainak belső figyelemmel való meghallgatására van szükség ahhoz, hogy kellő tisztánlátással és erővel tudjunk dönteni egyre bonyolultabb mindennapjaink helyzeteiben. Isten személyes segítsége gyakran a keresztény közösség útján érkezik meg a számunkra. A legmindennapibb dolgokban is nagyon nehéz lenne elszigetelten keresni a keresztény helytállás lehetőségét.

FABINY TIBOR
irodalomtörténész,
teológus

Polgárkereszténység, drámai kereszténység

(1. Gyónótükör)

Zavarban vagyok, ha arra gondolok, mennyire érvényesül kereszténységem a hétköznapi élet feszültségeiben; a nemzedékek konfliktusaiban; a testvérekkel való érdekellentétekben; a szomszédokkal való súrlódásban; az utcai csúcsforgalom idegességében; a sokadik hajléktalannal való találkozásban; a főnőssel és a beosztottal való szokásos összekoccanásban; a társadalmi csoportokhoz és a versengő pártokhoz való viszonyban; a másképpen gondolkodóval való szembesülésben; az elviselhetetlennek tűnő embertárs elviselésében; a hitet fenyegető ellenség szeretettel történő leszerelésében. Zavarban vagyok és pirulok, mert megpillantom magamat e tükörben — gyónótükörben — és ismét csak azt látom: kereszténységem elbukott. Uram irgalmazz!

Önmagamban, saját hitemben, kereszténységemben nem bízhatok, ezért Krisztushoz menekülök. Mert tudom: Réá nézve fogad el engem igaznak; az Ő igazságát, tisztaságát nekem tulaj-

donítja: a hamisnak, a beszennyezett életűnek. Hiszem, hogy ez így van, s ezért felszabadulok és megkönnyebbülök.

De hallok máris az Ő figyelmeztető szavát: vigyázz! Vigyázz, hogy a szabadság nehogy ürügy legyen a testnek! Nehogy visszaéljek a kegyelemmel! Nehogy — Bonhoeffer szavával — olcsó kegyelmet hirdessek, hiszen ez drága kegyelem! A Fiú életével fizetett értem. És ekkor már azt is hallok, hogy a tulajdonított igazságon kívül részesednem is kell az ő igazságából. A hitben naponta növekedni kell, a megigazított, helyreállított életet megszentelődésnek kell követnie. És ezzel meg is érkeztünk a hétköznapi kereszténységhez.

(2. Hétköznapi kereszténység)

A teremtés rendje, hogy Isten elkülönítette az ünnepet (a pihenés, az emlékezés és az odaszentelés napját) a hétköznapok monotonijától. De azáltal, hogy az első hat napon is ő cselekedett, a hétköznapokat is megszentelte. Az elfogadás ünnepe (kereszttség, megtérés) után az Újrateremtő új teremtésén keresztül megszenteli a hétköznapokat is.

A hétköznapi kereszténység a vasárnapi kereszténység ellentéte. A protestantizmustól nem állhat távol ez az eszme. Mert amiképpen a reformáció szerint a hívők ugyanúgy papok, mint a külsőleg is elhívott ordináltak, úgy a hétköznapi kereszténység sem lehet kevesebb, mint az ünnepnap. Sőt: egész életünknek istentiszteletnek kell lennie. A Diognétosz-levél olyan szépen ír erről. A keresztények kívülről nem különböznek az őket körülvevő világtól. Ugyanúgy élnek, esznek, dolgoznak, mint mások. Csak valami belül más náluk. Cselekedeteik indítéka más. Természetesen a kereszténységen kívül is van erkölcs, van igazság, van jóság, van szépség, van szeretet. Az is igaz, hogy sok *anima naturaliter christiana* él közöttünk. Anonim keresztények, ahogy Rahner mondta. Igen, sokszor megszégyenítenek bennünket, a történelmi, intézményes kereszténységhez tartozókat. Igen, „oda-kint” is minden megvan, ám „idebent” nem különül el egymástól szeretet és igazság, személy és tárgy. Csak Pilátus kérdezte azt, hogy „Mi az igazság?”. Idebent tudjuk, hogy az igazság nem „mi”, hanem „ki”. Ő az igazság, a szeretet, a jóság, a szépség, az erkölcs. Ő minden egyben, ő az egy mindenben.

(3. Polgárkereszténység)

A hétköznapi kereszténység megjelenik a kereszténység két különböző típusában is. Ezek pedig a polgárkereszténység és a drámai kereszténység. Az előbbi általában inkulturálódni kíván a társadalomban, a polgári létben. Ideálja a keresztény társadalom. Értékrendjét minden korban, minden társadalomban megpróbálja érvényesíteni, hiszen hatni kell az emberekre, a gondolkodásukra. A

polgárkereszténység nemcsak észrevétlen só a világban, hanem tudatosan képviseli azt, hogy ő a só. A polgárkereszténység élcsapat akar lenni a világban, utat akar mutatni másoknak, a jézusi eszméket képviselve megpróbálja azokat beépíteni az erkölcsbe, a politikába, a törvényhozásba, a korszellembé, a társadalom gondolkodásába. Az igyekezet érthető és tiszteletre méltó. Ám bizonyos mértékig mindezért alkut kellett kötni a világgal. Az alku tárgya mindig az, hogy a kereszténységnek fel kell adnia megbotránkoztató jellegét, meg kell azt szelídíteni, polgáriasítani kell. Cserébe a polgári világ ezután nemcsak megtűri és befogadja a kereszténységet, hanem ünnepli is azt. A kereszténységnek ilyenkor már nem kell szegyenkeznie, immár büszke is lehet önmagára: lám, történelmi örökséget, az európai kultúrát hordozom, én hozom a spirituális alapokat, s te, polgári társadalom, elismersz engem, s ezt a felállást elfogadod. Ilyenkor kétségtelenül megszaporodnak a vasárnapi keresztények, de sikk lesz kereszténynek mondani magamat a hétköznapokban is. A cselekedetek kerülnek újra előtérbe a közösségért érzett felelősség égisze alatt. Vitathatatlan tény, hogy a polgárkereszténység stabilizáció, integratív erő a világban, cement a társadalomban.

(4. Drámai kereszténység)

A kereszténység másik típusa a drámai kereszténység. Pál apostol, Szent Ágoston, Assiszi Szent Ferenc, Luther, Loyolai Szent Ignác, Pascal, Kierkegaard, Dosztojevszkij, Bonhoeffer hagyománya ez. Hívás, megfordulás, engedelmisség, követés paradigmája érvényesül benne. Kierkegaard volt az egyik legszókimondóbb képviselője, amikor szembeállította — ahogy ő nevezte — a történelmi kereszténységet a krisztusival. „A kereszténység kiirtotta a krisztushitét, anélkül, hogy tudna erről, következésképp ha van valami teendő, hát meg kell próbálnunk visszajuttatni a krisztushitét a kereszténységbe (...) a kiindulópont mindig világi: a polgári tiszteséget szem előtt tartva az emberek lehető legkényelmesebben rendezkedtek be mindabban, amit e világ javaiból csak össze tudtak kaparni — és végül az egészbe keresztényi adalékot kevernek fűszer gyanánt, hátha ez is tovább finomítja az élvezetet” (*A keresztény hit iskolája*, 48. old., 135. old.).

A drámai kereszténységben van valami a bohóckereszténységből. Pál apostol az első Korintusi levél elején a kereszt és az igehirdetés bolondságáról beszélt. A keresztéről szóló beszéd botrány a zsidóknak és bolondság a görögöknek. Luther önmagát Isten udvari bolondjának nevezte, a világot pedig Isten játszótérének. A keresztény a világ karneváljában mindig Arlequin (Hamvas), clown marad. A drámai kereszténységben mindig van valami szenvedély, megszállottság, jó értelemben vett lököttység. A keresztények Krisztus bolondjai (Harvey Cox). Mert a kereszténység sohasem valami természetes vagy normális állapot. A

kereszténység nem *natura*, hanem *gratia*. S ha érdemként, meritumként tekintünk rá, egyenesen démonivá lesz. A drámai kereszténység nem beoltani akarja a világot, nem mérlegeli racionálisan a világba csepegtetett Evangélium társadalmi hatékonyságát, hanem drámai erővel megjeleníti az ügyet. Amíg a polgárkereszténység nyugtató, a drámai nyugtalanító, hiszen azonnal feje tetejére állítja a polgári értékrendet, s színpadként rendezi be a világot. A drámai kereszténység is só ebben a világban, csak éppen ő ezt nem tudja magáról, s következőképpen ezt nem is hangoztatja. A drámai kereszténységben ott van az arisztotelészi *peripeteia*, a megfordulás, amit az Újszövetség *metanoia*-nak nevez, ami az életvitel, a gondolkodásmód száznyolcvan fokos fordulata. A drámai kereszténységben mindig van valami radikalitás, az a páli szenvedély, hogy Krisztusért korábbi életemet „szemétnek” tekintem (Fil 3,8). A drámai kereszténység megkérdőjelez minden evilági, polgári értéket, s a kereszténységet nem hajlandó felhúzni díszletként semmilyen eszményre, még ha azok emberileg, polgárilag nemcsak vonzóak, hanem ráadásul erkölcsileg indokoltak, mivel kívánatos eredmények is. A drámai kereszténység nem engedi meg, hogy Krisztus ügyét bárki is használati cikként kezelje, bármilyen nemes célok is vezérlik ebben.

A drámai kereszténységben nem válik el a hétköznapi és az ünnep, nem különbözik egymástól a kicsi és a nagy. A világ színpad, a hétköznapi ünnep, a kicsiben meg ott van a nagy. Pontosabban fogalmazva, itt is Isten, a Nagy Komédiás cselekszik: ő rejti a kicsibe a nagyot, a hétköznapi ünnepet. Mindent önmaga ellentétének látszatába. Karácsonykor is arra emlékezünk, hogy miképpen rejtette az istenfiút a betlehemi trágyszagú istálló jászolába. E groteszk dramaturgiával egy új aionhoz érkezett a világ.

HORVÁTH-SZABÓ
KATALIN
pszichológus

Mégis

Már évek óta figyelem — talán szakmai ártalomként is — az irodalmi alkotásokat, filmeket, tévéműsorokat: van-e, és ha igen, akkor milyen jelentősége van a hitnek és a jézusi értékeknek az alkotásokban szereplő emberek életében. Úgy tapasztalom, hogy az emberek, különösen a fiatalok életstílusát, céljait, magatartását egyre nagyobb mértékben befolyásoló alkotások többségéből hiányzik a hit megélésének, az ember Istennel való kapcsolatának nemcsak az ábrázolása, de még az arra való utalás is. Mintha a művészet lesüllyedt volna a mai kor szellemét jellemző színvonalra: mintha csak megtéveszteni, csinálni, elkápráztatni vagy elbi-

zonytalanítani akarna, és érintetlenül hagyni a lelket, a személyiség mélyét.

Az utcán, a házak falán művészek aligha nevezhető kusza rajzok és festmények, tolakodó, fogyasztói életstílust hirdető plakátok virítanak. Ismerősök, barátok rablásról, betörésekről számolnak be, az újságokban a másik ember, az ellenfél rágalmazása mindennapossá válik. Az internetről és a tömegkommunikációs eszközökről számos ellenőrizhetetlen, hamis vagy féltudás jut el az emberekhez. Az információ-áramoltatás korrektségének mindenfajta kontrollja (jogi, etikai és lelkiismereti) gyenge vagy teljesen hiányzik.

A mai világban élve, de egy kicsit kívülről is figyelve, úgy tűnik, hogy világunkat a békétlenség, a szeretetlenség hatja át, mintha az emberek Istentől elszigetelt világban élnének. A széteső, külső támpontokat nem kínáló, az isteni tekintélyt kizáró posztmodern világban, a könyörtelen kulturális, gazdasági és technikai változások, eszmei kétértelműségek és torzulások közepette változik az ember.

A mai kor emberének kevés kapcsolata van a múlttal, és gyenge a jövőbe vetett hite. A korábbi korok szocializációs parancsa a jövőre irányult, a mai kor a jelent helyezi az élet középpontjába. A vélemények, eszmék, célok a pillanat kívánalmai szerint alakulnak. Az emberi kapcsolatok törékenyek. Elvesztette jelentőségét a hiteles ember, helyét a sikeres vagy a sikeresség látszatát bemutató „sztárok”, „percemberké” vették át. De a sodródó, a létező világot elutasító fiatalok tömege a hiteles szülő, nevelő, vezető hiányától szenved.

Mi tehát a keresztény ember feladata ebben a világban? Mi dolgunk van ebben a világban? Katolikus vagyok és pszichológus. Mi a dolgom nekem ebben a világban? Többször feltettem már magamnak a kérdést, de talán nem elégszer: vajon könnyebb-e, szebb-e, gazdagabb-e, mélyebb-e azoknak az embereknek az élete, akikkel valamilyen módon érintkezik az életünk? Úgy gondolom, egyik mindennapi feladatunk éppen az, hogy a világnak azt a kicsi szeletét, az életnek azt a tartományát, amelyhez közünk van, amelyre hatni tudunk, „ízesebbé”, emberibbé, gazdagabbá tegyük. Ebbe az élet egészét keretbe foglaló mondatba sok dolog tartozik.

Ezek közül a fontos dolgok közül talán a legfontosabb a remény ébrentartása, az eleven remény hiteles megélése, bemutatása. Szerencésnek tartom magam, hogy életem során nem kevés példát láttam a nehéz élethelyzetekben is reménnyel, bizalommal teli magatartásra. Máig ható gyermekkori emlékem az a mód, ahogy édesanyám és édesapám minden nehezebb, hosszantartó munkájukat vagy utazásukat Isten nevében kezdték. Talán ezért is

olyan kedves számomra a római százados, aki mélységes bizalommal fordul Jézushoz lánya gyógyulása érdekében.

A másik magatartásmód, amelynek megélését és bemutatását a mai ember számára különösen fontosnak tartom, a szavahihetőség, a megbízhatóság, a vállalások betartása, a komolyan vett „igenek” és „nemek” kimondása. Ennek hiányában kiszámíthatatlannak az emberi kapcsolatok, elsorvadnak a barátságok, a szerelmek és a házasságok.

A mindennapi kereszténységnek, hívő voltunknak további megmutatási formája a megbocsátás és a dialógusra való készenlét, amely ugyancsak hiánycikk a mai ember számára. Karácsony Sándor írja, hogy a világtörténelem legnagyobb szenzációja az, hogy „bűnbocsánatot adtam és kaptam”. Nem könnyű megbocsátani, különösen nehéz azoknak, akik nemcsak megbánást nem mutatnak, hanem továbbra is sértenek, bántanak bennünket, és haragot ébresztenek bennünk. De a megbocsátás a hívő ember nagy lehetősége önmaga meghaladására és a „jellé” válásra. A megbocsátás láttára kialakuló csodálkozás a nemhívőket és a keresőket kérdések feltételére, mérlegelésre, a kereszténység iránti nyitottságra indíthatja.

A globalizáció térhódításával a mai ember számára egyre többen válnak személyes ismerőssé, szomszédá és felebaráttá. Szomszédaink, munkatársaink gyakran „vámosok”, és kereszténységünk nagy próbatétele, hogy ilyenkor ne legyünk „farizeusok”, hanem próbáljunk meg velük kapcsolatba lépni, dialógust kezdeményezni, a másikat megérteni és a benne lévő jót felfedezni. Nehéz kereszténynek lenni a mai világban, de hát nem a könnyű útra kapunk ígéretet, hanem arra, hogy nem maradunk egyedül az úton, van Valaki, aki velünk van, kísér, segít és támogat.

ITTZÉS JÁNOS
evangélikus püspök

Hajnali ének

Ha a hétköznapi, azaz a megélt keresztyénség „hívószót” hallok — bár magam inkább egyfajta sajátos varázsszónak nevezném —, szinte mindig ugyanaz a gyerekkori emlék jut az eszembe. Azt nem gondolnám, hogy ennek az az oka, hogy asszociációs mechanizmusom nagyon eltér az átlagostól. Ha van valami, ami eltér attól, tudniillik az átlagostól, akkor az inkább maga az emlék, sőt talán helyesebb azt mondanom: az, akire ilyenkor emlékezem. Közel két évvel ezelőtt elhunyt édesanyámra gondolok ilyenkor. Az özvegy papnéra, aki édesapánk korai és hirtelen halála után (1950-ben, életének 46. évében egy influenza szövődményeként ki-

alakult heveny agyhártyagyulladás vitte el) negyvenévesen egyedül maradt öt gyermekével, akik közül a legidősebb éppen érettségre készült, a legkisebb — ez voltam én — meg még iskolába se járt. Meggyőződésem, rá igazán illet az evangélikus körökben jól ismert és sokszor használt kifejezés, hogy amíg csak élt, Isten kegyelmének koldusa volt. Koldus volt, de megelégtett koldus. (Az egyházunkban közismert hagyomány szerint Luther Márton utolsó leírt szavai voltak ezek: *Wir sind Bettler; hoc est verum, azaz: Koldusok vagyunk; ez az igazság.*)

Amit elmondani szeretnék, valamikor az ötvenes évek derekán történt. Ekkor édesanyánk már munkát is kapott, állást vállalhatott. Nagy szó volt ez, hiszen özvegysege első idejében még ez sem volt lehetséges. Mondhatnánk, élte azt az életet, amit akkor sokan éltek e hazában. De máris ki kell magamat javítanom, hiszen mégsem volt ez ugyanolyan élet. A korai özvegység terhe és a volt-papnéság bélyege bizony egészen sajátos — ma már alig-alig elgondolható — próbatételt jelentett akkoriban. Tudtam én azt — bár kiskamaszként szinte csak József Attila-i duzzogással („Hagyja a dagadt ruhát másra...”) törődtem bele —, hogy papné hivatása özvegységével sem szűnt meg. Sokakat istápol, „lelkigondozott” ekkor is. Mindig volt ideje azokra, akik ügyesbajos dolgaikkal megkeresték, vagy akár az utcán egy kiadós beszélgetésre meg-megállították. Így hát nem csoda, hogy a háztartással és a gyerekeivel kapcsolatos tennivalók jócskán éjszakába nyúlóan igénybe vették. De azért reggelre az ágy mellé oda volt készítve a tiszta fehérnemű, és az örökös éjszakai műszakban mindig elkészült a másnapi ebéd is...

Nagyon meleg, fülledt nyári éjszaka volt akkor, így él az emlékezetemben. Ahogy visszagondolok, azon nem is lepődtem meg, amikor felriadtam, hogy a szokásos konyhai zaj szűrődött be a szobába (készült az ebéd), és az sem döbbsentett meg különösképpen, hogy a hajnali derengés már kirajzolta az ablak kontúrjait. De az a hajnali ének, édesanyám éneke, úgy égett bele emlékezetembe, hogy szinte most is hallom. Ha valami szomorú éneket dúdolt volna, biztosan nem lesz olyan meghatározó emlék számomra az a hajnal; vagy ha sóhajtozni hallom, a gyermeki együttérzés szelíd szomorúságát biztosan megtartotta volna magának régvolt gyermekkorom. De a sokat szenvedett német lelkész — mondhatnám akár bizonyos értelemben sorstársának is —, Paul Gerhardt jól ismert korálját énekelte:

„Hogyne dicsérném az Istent
Zengedező énekkel,
Ki dolgában oly bölcs, oly szent,
És jót tesz mindennel!
Ő minden áldások Atyja,
Csupa jószág, szeretet,
Ki engem bölcsen vezet,

És hű szívét hozzám hajtja.
Minden elhagy, elfeled,
Isten vég nélkül szeret.”

Nem lenne igaz, ha azt mondanám, hogy ez a kora hajnali himnusz nagyon megrázott. Nem megrázott, hanem mást mondott ez akkor nekem. Ha gyerek voltam is, azért már nyiladozni kezdett a szemem, az értelmem a minket körülvevő világra. Néha a halványsárga irigység is megkönyékezett, ha mások könnyebb életét láttam. De láttam, hallottam azt is, hogy akik sokkal jobb körülmények között, hozzánk képest szinte jómódban élhettek, hányszor voltak tele panasszal, megoldatlan problémákkal. És milyen sokszor láttam, hogy éppen ilyen ismerősök keresték édesanyánkat vigasztalásért, tanácsért, lelki elsősegélyért. Akkor még csak sejtettem, később aztán egyre jobban megértetem életének a titkát. Ez a titok nem volt más, sem több, sem kevesebb, mint az Istenre hagyatkozó, mindent az ő kezéből elfogadó és mindent órá nagyó feltétlen bizalom. Vigasztaló, tartást adó erő volt számára az evangélium: *„Ha Isten velünk, ki lehet ellenünk? Aki tulajdon Fiát nem kímélte, hanem mindnyájunkért odaadta, hogyan ajándékozna nekünk vele együtt mindent?”* (Róm 8,31b–32).

Később láttam édesanyámat sírni is (olykor magam is oka voltam könnyeinek), hallottam időnként betegség terhe alatt sóhajtozni is; soha nem hallottam, hogy Istent vádoló, sorsát — korai özvegységet, egyik gyermeke korai halálát, szegénységet, betegséget — felhánytorgató, perlekedő mondatok hagyták volna el száját.

Luther szerint az igazi keresztyén ritka, mint a fehér holló. Egyetérték vele. A hiteles Krisztus-tanúk hiányától szenved ma világunk. Számomra a „hétköznapi keresztyénség” édesanyánk életében ábrázolódott ki. Nem volt ő angyal, de szent volt — abban az értelemben, ahogy azt a 20. század nagy svéd evangélikus érseke, Nathan Söderblom olyan szépen mondta: „Szent az az ember, akinek az élete lehetetlenné teszi embertársai számára, hogy kétségbe vonják Isten létezését.”

Mindennapi kenyerünk

JÓKAI ANNA
író

Születésnapja alkalmából szeretettel köszöntjük a Kossuth-díjas író.
(A Szerk.)

A kirakati keresztyénség a látványra ügyel: amit beképzelsz, azt fitogtatva mutogatja; fontos számára, hogy elismerjék, számontartsák, dicsérően emlegessék. A kirakati keresztyénség jól tettenérhető kellékekkel dolgozik: gőg, hiúság, könyörtelen ítélkezés, tévedhetetlenség, elzárkózás, életidegenség, állandó eufória, lusta befeje-

zetség-érzet. Előkelő lebegés a hétköznapiok felett. Öntelt álszentes szabadversenye, vajon ki a „szentebb”, kinek van nagyobb érdeme, ki a legméltóbb a guru-szerepre, majd az üdvösségre? A szavak devalvációja, a Kinyilatkoztatás hitelrontása, mindent a kirakatnak, semmit a műhelynek, ahol a megvalósítás terepe van! Pedig ami igazán történik, odabenn történik, s a mindennapok hosszú során válik tetté. Még az ihletett szó is keveset ér, ha a saját lelkünk realitásával ütközve elpukkan, mielőtt hatni tudna. Szánni való az az egzisztencia, aki akár remekbe-szabottan is meghirdeti, mintegy előírja másoknak, hogyan kell élni, miközben ő maga fokozatosan lesüllyed. Nagyívű, időtlen szakrális gondolat és gondos aprómunka a jelenben *együtt* a kereszténység. Szeretettel átmelegített, de nem szirupba áztatott napok — megfeszített erő, de nem kényszeres erőlködés a jóért; s kivételes, ünnepi órák, amikor áttekintjük, hol tartunk éppen? Kereszténységünk vagy minden pillanatban jelen van, vagy életünk egészében is csak frázis marad. Nem gondolom, hogy ez tökéletes embert kíván, de mindenképpen olyat, aki *törekszik* a tökéletességre. A kereszténység — a mai világhallatban — küzdelem. Küzdelem önmagunk sötét felével, szűkebb vagy tágabb környezetünk értetlenségével, ellenhatásaival.

Mihály arkangyal szárnysegédei vagyunk, az Égből a Földre taszított sárkánnyal viaskodva. „Az ördög nem alszik” — mondja a népi bölcsesség, de azt is mondja: „Isten szeme mindent lát”. Nincs hova elbújni, sem a szüntelen kísértés, sem a folyamatos megmérettetés elől. Az életünk nyílt színen zajlik, s egyikünk sem epizódszerep. A parányi rezdülés is fontos — miként ama bizonyos félretolt szegelletkőből is alapkő lesz. A kereszténység *tanulás, okulás*: hogyan kellene szeretni? Megbocsátani? Bocsánatot kérni? Mit és mennyire megosztani? Miképpen és miért a szenvedést elviselni? Hová tenni a kudarcot? És a siker mire való? Összességében: az életminőség figyelmes javítása — de ehhez a szellemi-lelki életminőséghez semmi köze a szerzés-vágynak, a javak szaporításának, az élvezetek kergetésének, a kül-karriernek... *Nem jólétben vegetálni, hanem a jó létet élni*. Nem könnyű feladat. Amerre tekintünk, szinte minden mást sugall. A mérgezett árral szemben úszunk — de így kerülünk közelebb a még tiszta forráshoz. Aztán — valami új mederben — indulni majd tovább. A „társadalom” töredezett. A Mintát tagadja. A lelkiismeret hasadékait műanyag kóccal tömi be. Mi a teendő? — a többség nem a krisztusjézusi példát faggatja, hanem „befektetési tanácsadóhoz” fordul. A média isteníti az istentelent. A „mértékadó körök” éppcsak az objektív mércét nem ismerik. A szerencsétleneket legfeljebb sajnálják, de a fájdalomukban nem vesznek részt. A bűnözőt rögtön kötélre küldenek, az irgalmat úgy tekintik, mint a gyengeség jelét. A gyűlölet ellen gyűlölködve szólnak.

A keresztény ember mindezt látja. Csendes. Talán túl csendes is. Nem, a hóbörgés nem segít. De a némaság sem. Ideje van a

szólásnak, és ideje a hallgatásnak. A spirituális gondolkodást a határozott megnyilatkozás kövesse, ami a tettekkel összhangban mutatja föl: mi-merre vezet, s minek-mi a következménye...

A Mindennapi kenyér így táplálja a jövőt.

MÁRTON LÁSZLÓ
író, műfordító

Az ő asztaluknál

Tisztelt Szerkesztőség, válaszolni próbálva idei körkérdésükre, először írtam egy hosszú és bonyodalmas elmélkedést a lelki történet és közössé tételéről. Nem voltam vele megelégedve, félretettem. Helyette inkább felidézném egy gyermekkori emlékemet; hátha abban is benne lesz, sőt erősebben és tisztábban megmutatkozik, amit mondani szeretnék.

Tizenkét éves koromban, 1971 nyarán szüleim vonatra ültettek, és elküldtek Lipcsébe nyelvet tanulni egy mozgonyvezetőhöz és családjához. A család a Népkert utcában lakott egy erősen leromlott, falépcsős házban, és tagja volt, egy eladósorban levő lány mellett, egy nálam kevéssel idősebb fiú is, Andreas, aki néhány napos ismeretség után hatalmas elefántpuszikát adott, eleinte könyökkel, később térddel. De ez nem tartozik közvetlenül a tárgyhoz. Elég annyit mondanom, hogy álmélkodtam a sok egzotikus furcsaságon.

Mindenekelőtt maga Meissner bácsi lepett meg: nem ilyennek képzeltem a mozgonyvezetőket. Kopaszodó, cingár kis ember volt, és rajta figyelhettem meg először azt a tünetényt, amelyet a szakemberek úgy hívnak, hogy „szelektív hallás”. Meglepett az is, hogy a lakásban nem volt WC, hanem egy kulccsal kellett kimennem a lépcsőházi fordulóra. Fürdőszoba sem volt; a konyhai csapnál mosakodtunk, szombatoként pedig — mi, férfiak — elmentünk hármasan a vasúti szerelóműhely zuhanyozójába, miközben Traudl néni és Christine — állítólag — egy felfújható műanyag dézsában tisztálkodott a konyha közepén.

S ha már a konyhánál tartunk: meglepőek voltak ételeik és italaik. A szörp, amelyet ittak, élénkzöld volt. Az volt ráírva a címkére, hogy Waldmeister, ami nem erdőmestert jelent, hanem szagos mügét, de én ezt akkor még nem tudtam. Szagos mügét ittak és pótkávét. A tejbegrízt megsózták, és leöntötték olvadt vajjal, vagy inkább margarinnal, mert a vaj hiánycikk volt. A sötét, kissé ragacsos kenyérré kristálycukrot szórtak vastagon, és ropogtatták.

De mindezeknél még sokkal meglepőbb volt, hogy étkezések előtt asztali áldást mondtak, ahelyett, hogy egyszerűen csak jó étvágyat kívántak volna. Nem értettem pontosan, de annyit kivettem szavaikból, hogy Isten áldását kéri az ételekre, valamint azokra, akik ott ülnek az asztal körül. Azaz, ha nem tévedek, rám

is. Ettől erősen felindultam; ugyanis már kisgyermekkoromban (ez egy külön történet volna) fejembe vettem, hogy nincs Isten, és bosszantott, hogy egyesek mégis hisznek benne. Meissnerék pedig nemcsak hisznek, hanem engem is kapcsolatba hoznak valakivel, aki nincs és nem is lehet. Az ő valakijükkel. Aki nincs.

De aztán rögtön beláttam, hogy Meissnerékkal akár elnéző is lehetek. Egyrészt, milyen rendes emberek (ha az elefántpusziktól eltekintünk), másrészt fürdőszobájuk sincs, végül pedig — ez is felködlött bennem —, nem rosszat, hanem jót kívánnak az ő babonás hiedelmeik szerint. Hát akkor hadd kívánják. Mondom, tizenkét éves voltam.

Eddig rendben is lett volna minden. Igen ám, de a második vagy a harmadik napon Meissnerék egyszerre csak megkérdezték, hogy: hát én vajon miért hallgatok? Miért nem mondom az áldást velük együtt?

Mondtam, hogy: azért, mert egyelőre még nem tudok annyira jól az ő nyelvükön. Mondták, hogy: nem baj, majd ők megtanítják. Mondtam, hogy: inkább ne tanítsák meg, mert nálunk ott-hon, a Damjanich utcában ez nem szokás. Mondták, hogy: nem baj, mert ez itt nem az én budapesti utcám, hanem a Népkert utca, és itt ez a szokás. Mondtam, illetve mondtam volna, hogy: akkor se tanítsák meg, mert nem vagyok ismeretségben senkivel, akihez áldás ügyében fordulhatnék. De ezt nem tudtam elmondani az ő nyelvükön, sőt az anyanyelvemen sem.

Kis csend után megkérdezték: így tehát az én szüleim elvtársak? Nem azt a szót használták, hogy „kommunisták” vagy „párttagok”, hanem azt, hogy Genosse, amit akkor még nem értettem. Mindenesetre azt mondtam, hogy: nem. Pedig — mondták ők — azok közt is vannak igen derék, rendes emberek. Mondtam, hogy: akkor sem. Ekkor megint támadt egy kis csend, majd megkérdezték, csöppet sem ellenségesen, inkább jóakarató érdeklődéssel:

— Szóval, te nem vagy keresztény?

Amiből egy csapásra megértettem, hogy Meissnerék bizony keresztények. Nem katolikusok, nem evangélikusok, hanem keresztények.

Hogy egy kicsit pontosabb legyek: ez egy úgynevezett vegyes házasság volt, Meissner bácsi lutheránusnak volt keresztelve, Traudl néni, akit Sziléziából telepítettek ki, katolikusnak, a gyermekek pedig azonos nemű szüleiket követték. Külön jártak templomba, ahogy fürödni is külön fürödtek. Rólam nem tudták eldönteni, melyik templomba vigyenek, így tehát nem vittek egyikbe sem. Vasárnap kora reggel, míg a nők elmentek a katolikus misére, Andreasszal szkandereztem a konyhaasztalon (ő volt az erősebb, mindíg ő nyert, viszont én tanítottam meg rá), majd amikor Andreas elment az apjával az evangélikus tempomba, Traudl néniem segített, többnyire szintén a konyhaasztalnál.

Még egyszer mondom, tizenkét éves voltam. Életemben akkor láttam először keresztényeket. Hogy addig miért nem, annak részben életrajzi, részben politika- és társadalomtörténeti okai vannak. Akkor, Lipcsében voltam először együtt olyan emberekkel, akik nem titkolták keresztény mivoltukat, nem is hivatkoztak vele, hanem egyszerűen csak azok voltak.

Benne éltek a szörnyűséges NDK-ban, tudomásul vették, beletörődtek. Nem tudták eldönteni, hogy szenvedjenek-e tőle, vagy inkább mégiscsak büszkék legyenek rá. Mindennap hallották és olvasták, hogy övék, a proletároké a hatalom és az ország, ám valójában fürdőkádjuk sem volt. Semmijük sem volt, csak egy asztaluk, én pedig egy egész hónapig ott ültem velük ennél az asztalnál.

Nem voltak különösebben vallásosak, az élet apró-cseprő dolgai foglalkoztatták őket: túlórák, bevásárlás, hiánycikkek, sport; ám eközben mindennap háromszor megszólították Istent. Illő tisztelettel, ugyanakkor szeretettel és közvetlenül.

Nekem végül azt mondták, hogy jól van, hallgathatok is, ha úgy jobb nekem. Attól fogva együtt hallgattam az ő szavaikkal, ha ez lehetséges, a kért áldás pedig továbbra is mindenkire vonatkozott az asztal körül.

Azóta több mint harminc év telt el. Traudl néni az utolsó napokban mondta, hogy: egyszer majd világhírű professzor leszek, elmegyek Lipcsébe, és őket meg sem fogom ismerni. Nos hát, professzor nem lett belőlem, világhírű sem vagyok, de azért négy évvel ezelőtt ismét eljutottam Lipcsébe, és elhatároztam, hogy megkeresem Meissneréket. Csakhogy a Népkert utca házait időközben lebontották, Meissner nevű családból pedig sok van.

Meg aztán, ha megtalálnám is őket, mit mondanék nekik?

Miképpen is hozhatnám tudomásukra, hogy munkám közben, amikor hideg téli esteiken falusi házamban egyedül vacsorázom, időnként eszembe jut: hátha az áldás, amit annak idején oly magától értetődően kértek, nincs időbeli korlátok közé szorítva, hátha nem csak egyszeri étkezésre szól?

Sursum corda – inkább

MOHÁS LÍVIA
író, pszichológus

Csak nem gondolja bárki komolyan, hogy egy napon említhető Ő és a „hétköznapi”? Nem fogom, nem akarom Őt „bevinni” a szürkébe, az izzadtságosba, a kínlódóba, a lélek lapos kis hétköznapijaiba!

Sursum corda! Inkább.

No igen. Csakhogy... amikor az onkológiai beteg rám teszi ke-servét, no igen, akkor lenn vagyok. Szinte agyon vagyok nyom-va. Kőmadár a szíven. Viszem a másiknak, a szomorúnak a ter-hét, nohát, ez hétköznap tud lenni valóban, és szürke. A másik, a szorongó, retteg, kínozza a veszteség érzése, miközben nem igazán tudja, mi az, amit veszít vagy titokban éppen hogy veszí-teni akar; irigy, izolált, ijedtében a környezetét, a családját gyöt-ri, utána megteelik beteg büntudattal, aztán nekem elmondja az egé-szet és sír. Vagy sírunk. Hát sursum corda ide meg sursum corda oda, ez hétköznapi teher a javából.

A fő menedékem ilyenkor az, hogy **ÁTADOM**, vedd át, mon-dom Neki, szíveskedj, a hatalmas erejű kéznek, mely olyan, mint a miénk, de szegek verték át. Olyan, mint a miénk, de megtörte és megáldotta a kenyeret. A kéznek, amely formál és teremt, amelyen át oly végtelen szeretet árad. Tehát, hogy rövidre fog-jam: **ÁTADOM**. Másképp mondva: továbbítom. Akár Sík Sándor versében, abban a sürgönypóznásban: viszik az áramot, nem tudni honnan, nem tudni kinek, de rajtuk megy át az Üzenet. Valaki oda állította őket, hát állnak, hosszan elnéznek a nyúlós utakon, látnak embereket és országokat, bolond és keserű látáso-kat, a forradalmak bárgyú körfutását, az örületek örök újulását. Drótok. Egy darab inci-finci drót vagyunk a sürgönypóznában. Hogy a fenn említett költő Acélemlernek nevezte a sürgönypóz-náit? Ó, kell néha egy kevés nárcizmus. Nem sok, mert a hübriszt már a holt istenségek is utálták, jó lesz vigyázni.

Ott tartottam, hogy **ÁTADOM**. Ezt gyakorolni kell nap mint nap, lépésről lépésre tanulni, az **ÁTADÁST**. Ismerős sokaknak az a tengerpart, ahol két pár lábnyom halad a homokban, egymás mellett mennek, csak mennek egész nap, lényeg az, hogy az egyik pár lábnyom gazdája álmodja ezt a tengerparti menést, és ezenközben leperreg előtte egész élete. A bak-szagú nyomor, vagyis a sötét és rossz napok is benne vannak az életfilmjében. És az álmodó, amint épp szemléli ezeket ott a tengerparti menésben, egyszer csak felkiált:

— Amikor az életfilmem a legkomiszabb pontokhoz érkezik, akkor csak az egyik pár lábnyomot látom a homokban. Uram, miért akkor hagysz magamra, amikor a legjobban kínoznak a dolgok?

— Dehogyan hagylak — válaszolják neki —, olyankor a vál-lamra veszek.

ÁTADNI — mert képes átvenni, mit több, még minket is fel-vesz a vállára terhünkkel és a másik terhével egyetemben. Ak-kor, amikor a síró, panaszkodó onkológiai vagy másféle nyugta-lan csúszik kifelé a kezemből, akkor zordul megkérdezem: hát a Gondviselésben tetszik-e hinni? Csend a válasz sokszor. Hát ez a hétköznapi.

RÓNAY LÁSZLÓ
irodalomtörténész,
kritikus

Hétköznapi kereszténység

A körkérdés címe olyasmit sugall, hogy keresztény ember módjára, békességben, szeretetben élünk a hétköznapokon. De tényleg így élünk? Abban a tudatban, hogy Krisztus mindenfelől (Sik Sándor egyik legszebb költeményének címe) bekerített bennünket? Vagy éppen fordítva: mindent megteszünk azért, hogy ne az ő, hanem a saját elképzeléseink szerint éljünk?

Nem mernék, nem is tudnék válaszolni ezekre a kérdésekre. Már csak azért sem, mert azok az élethalakító elvek, amelyek a Tízparancsolatban vagy a Hegyi beszédben olvashatók, mintha elhomályosultak volna. A társadalomban megváltozott a bűnről és az erényekről vallott hagyományos elképzelés, ezzel párhuzamosan érdektelenné vált a keresztény életvitel. Elég csak arra utalni, hogy a múlt század irodalmából kivessztek az ép, egészséges gondolkodású hősök: törött lelkű figurák népesítik be még a klasszikusnak mondott remekműveket is. A legkritikább esetben látnak maguk előtt olyan célokat, amelyek túlmutatnának egyéni boldogulásukon, de ennek a boldogságképzetnek mind kevesebb kapcsolata van a túlvilággal. Nyilván emberi tulajdonság a földi célokra való fokozott figyelem, de mióta ideológiák által is alátámasztott lett, balga módon úgy hisszük, megtaláltuk az élet értelmét.

Ha nem leszünk olyanok, mint a gyermekek, aligha nyílnak meg előttünk az igazi távlatok. Sokszor van alkalmam eltűnődni ezen a figyelmeztetésen, hiszen életem szerencsésen alakult, boldog családban élhetek, gyerekeim, unokáim körében. S ahogy öregszem, mind többet tanulhatok a kicsiktől, s kezdem homályosan átérezni, mi is rejlik Jézus figyelmeztetése mögött. Gyakran ballaghatok kézen fogva unokáimmal, s ahogy kis kezüket az enyémbé teszik, abban lehetetlen nem érezni a feltétlen bizalmat és ráhagyatkozást. Valahogy így kellene nekünk is belekapaszkodnunk abba a kézbe, amelyik akkor is felénk nyúl, amikor ostobán azt hisszük, hogy eltaszít bennünket.

Meg-megcsodálom, milyen szilárdan ragaszkodnak elképzeléseikhez a kisgyerekek. Ez a szilárdság, a keresztény életelvekhez való hűség mintha hiányoznék belőlünk. Nem a keresztényi, krisztusi elvekhez ragaszkodunk, hanem egy magunk által gyártott kereszténységhez, s csak akkor vagyunk nagyon eltökéltek, ha ezeket éri sérelem. „Paraván-effektusnak” nevezhetnénk ezt a magatartást: az evangéliumok elé odatoljuk az általunk értelmezetteket, s ezek szerint élünk a hétköznapokban. Máskülönben

honnan hatná át az egész társadalmat a szenvedélyes harag, a megbocsátásra képtelen gyűlölet? Naponta elimádkozzuk: „legyen meg a te akaratod!”, de sietve behelyettesítjük saját akaratunkat és elképzeléseinket. „Amint a mennyben, úgy a földön is.” Ha szétnézünk, aligha lehetünk büszkék arra, ahogy Isten akaratának földi megvalósulása érdekében munkálkodunk.

A hétköznapi élet biztonságát a ráhagyatkozás mellett az alázat biztosítaná. A belenyugvásnak azzal a hittel átjárt készséggel, amelyet felejthetetlen szépséggel fogalmazott meg Tóth Árpád az *Isten oltókésében*, Babits a *Jónás imájában*, Sík Sándor *A néma Miatyánkban*. Az alázat persze nem jelenthet bárgyú belenyugvást. Az elvek szilárd képviselője azt is jelenti, hogy ha szükségét látjuk, megszólalunk. Nem kiáltunk, szólunk.

Szólni kell arról, hogy a hétköznapi életben valami baj van az ifjúság nevelésével, holott egyáltalán nem mindegy, miféle cél- és erkölcsi tudat jegyében nevelődnek a következő nemzedékek. Nem csak az őket mind gyakrabban, mind több irányból érő, erkölcsi érzéküket kikezdő hatások ártalmait veszélyeztetik gondolkodásukat, a tankönyvekben is megőrződtek az elmúlt időszak hamisításai, amelyek kikezdik magyarságtudatuk épségét és egyensúlyát. Ezen a téren radikális változtatásokra volna szükség, hiszen egyáltalán nem mellékes, milyen szemmel tekintünk nemzeti múltunkra, annak kiemelkedő, áldozatos alakítóira.

A hétköznapi kereszténységének egyik legfontosabb eleme — volna — a szolidaritás, a társadalmi igazságosság megvalósítására való törekvés. Nem merném azt állítani, hogy kitartóan munkálkodunk ennek érdekében. Az egyértelmű tanítást számtalan egyéni és politikai megfontolás keresztezi. Amikor szólunk kellene — hallgatunk. Amikor hallgatunk illenek — kiáltunk.

A Vigilia körkérdését épp akkor kaptam meg, amikor a Szent István Társulat jóvoltából Chesterton *Önéletrajzát*. Elgondolkodtam e szellemes író egyik gondolatán. Azt írja, ha valaki megkérdi, miért épp a katolikus hitet választotta, ha töredékesen is, de ezt válaszolja: „Azért, hogy megszabaduljak a bűneimtől.” Ez által lesz módja a megtisztulásra és a folytonos újrakezdésre. Mert a mi hétköznapi életünk küzdelem hibáink és bűneink ellen, de adott a tiszta lap kezdésének esélye is, s egyáltalán nem mindegy, miképp írjuk tele ezt a lapot. Nem is olyan egyszerű dolog megtalálni a hiteles mondatokat, hiszen a mai világban elég sok a hazugság és mellébeszélés. Megint Chestertont idézném: „...a mi ipari civilizációnk az igazság hiányában gyökerezdik”. Még szerencse, hogy van azért egy könyv, amelyet olyan közönséges módosító szókkal lehet kimondani, mint „igen”, vagy „nem”. Nem árt gyanakodnunk, ha ezek helyett ravasz körülírásokat hallunk, amelyek egyre messzebbre visznek attól a bizonyos igazságtól.

Beképzelt és ostoba volnék, ha azt állítanám: sikerül a hétköznapi napokban keresztényi módon élnem. Az ember hiába fut és törekszik, ha nem adatik meg a kegyelem. Imádkozni kell érte. Elmondani: „Legyen meg a Te akaratod”! Nem az enyém, nem az övé, nem az övék. A Tiéd! És figyelni a lelkiismeretünkre. Már ha meghalljuk jelzéseit ebben a szörnyű hangzavarban. A lényeg: próbáljunk úgy élni, ahogy a Gazda sugallja. A hétköznapokon és az ünnepeken is.

Olvasni, hinni, követni

SULYOK ELEMÉR
bencés szerzetes, tanár

Életemben először nem a hétköznapi, hanem a „vasárnapi” kereszténységgel találkoztam. Kevésbé a családban, mely esti olvasmányként az ún. „Losung” egy-egy igéjével ajándékozott meg. Szinte az igék kicsiny ablakán leselkedtem át az ifjúsági könyvek, később az irodalom világába. Aztán, amikor a győri bencés gimnáziumba kerültem, a vasárnapi diákmiséken figyeltem fel arra, hogy a mellékkápolnában miséző atyák köré csapatostul gyülekeztek a felnőttek, hogy húsz-huszonöt perc alatt pusztá jelenlétükkel, hiszen a latin szöveget sem hallották, eleget tegyenek az egyház parancsának. Talán okuk volt az ilyenfajta „részvételekre”, de bennem ez a jelenség rögzült „vasárnapi” kereszténységként, amelyről ugyancsak ez idő tájt hallottam először. A jó értelemben vett „hétköznapi”-ről aztán a gimnáziumi évek során és a II. Vatikáni zsinat után szereztem tudomást.

Éppen a kérdésben, mint a többiben is, Krisztus példája igazít el. Mert Jézusra, aki megtapasztalta a szó és tett „metszéspontjából” kiközlő erőhatásokat, sürgetőbb szándékkal és nagyobb igyekezettel tekinthetünk; az egyetlen közvetítőre (vö. 1Tim 2,5). Vajon neki, aki hozzánk hasonlóan — valóságos emberként ismerte az élet és az ige „kötélhúzását”: hogyan sikerült helytállnia? Miként tudta vállalni „sokra igyekvő” emberi életünk hétköznapi gondjait, miközben rendíthetetlen bizalommal beszélt az „egyetlen szükséges”-ről (vö. Lk 10,41)? Példája méltó a figyelemre, élete tanulságul és okulásul szolgál.

Jézus mint Isten küldötte, megfellebbezhetetlen igénnyel és páratlan öntudattal hirdette Isten országát. S Isten közelgő uralmának szemhatárán belül igényelte, sőt követelte a megtérést: „Tartsatok bűnbánatot..., mert közel van a mennyek országa” (Mt 4,17). A „metanoia”, a „megtérés”, a „bűnbánat” szónak ismerős csengése volt a zsidók körében. Nem Jézus szóte-

remtő leleményére vallott, hanem régvolt próféták igehirdetéseire emlékeztetett, amelyek a szövetségkötés szavaira figyelmeztettek, illetve a Törvényhez szabott életmódra buzdítottak. Jézus tehát részben az ő sorukból lépett elő, hiszen nem elméleti kérdéseket feszegetett, hanem a Tórát magyarázva életet eligazító útmutatásokat adott. Részben viszont messze fölénk is emelkedett, mert olyan öntörvényű szabadsággal tanított, hogy a sokat látott és még többet tapasztalt hallgatók is fölszegték a fejüket, s ámultak *szavain*: „úgy tanított, mint akinek hatalma van, nem úgy, mint az írástudók” (Mk 1,22; vö. Mt 7,28).

Szavait azonban nem csupán az imént említett szuverenitás vései „ércnél maradandóbban” az emberi emlékezetbe, hanem *tettei* is. Olyan kivételes egyensúly áll fenn szavai és tettei között, amely számunkra örökké elérendő, de maradéktalanul soha meg nem valósítható eszmény. Szavai magyarázzák tetteit, és tettei szemléltetik szavait. Szavai nemcsak az egész Ószövetséget egzegetizálják, hanem saját cselekedeteit is. És az utóbbiak nem csupán Jahve egykor volt ótestamentumi nagy csodáinak (jeleinek) összegző erejű illusztrációi, hanem saját szavainak is leghitelesebb szemléltető ábrái. Jézusnak „képes” szavai és „beszédese” tettei voltak. E szavak és tettek „horzsfelületéből” szikrázott fel az az „életmű”, amelyet csak Jézus vallhat a magáénak. Nem csoda, hogy szavaihoz hasonlóan, cselekedetei ugyancsak ámulatot ébresztettek a szemtanúknak: „Ilyet még nem láttunk soha” (Mk 2,12; vö. Mt 9,1–8; k 5,17–26).

Ugyanakkor arról sem feledkezhetünk meg, hogy Jézus kerülte a feltűnést, és vállalta az egyszerűséget. Ez a szándéka magyarázza szavai és tettei, élete és halála *stílusát*. Ha összeállítanánk szókészletét, meghökkennénk prózaiságától. Ő azonban hétköznapi szavakat választott, hogy beléjük írja Isten egyáltalán nem hétköznapi üzenetét. Ha pedig csodáit vesszük szemügyre, meglepődünk szerénységüktől. Ő azonban egyszerű gesztusokat vállalt, hogy beléjük rejtse Isten mindeneket felülmúló szeretetét. És aki így élt, az így is halt meg. Mert kereszthalála sem mutatvány volt, hanem mindennapi szeretetének beérése.

A „vasárnapi”-nál *több* kereszténység valami olyasfélét jelent számomra, mint ige és élet, szavak és tettek metszéspontjában élni — egyszerűen és alázattal. Jézus élete arra ad példát, hogy világunkban, környezetünkben — amely nem sokra tartja a szöveget, de a képeket még szívesen megtekinti — legyünk Jézus szavainak illusztrációi, „képes bibliája”, „biblia pauperum”-ja, vagy ahogy egy középkori mondás tartja, persze ma már minden hívőre vonatkoztatjuk: „vita clerici, evangelium populi” (a pap élete: a nép evangéliuma). Ha tetteinkben „képekké” (ikonokká) válunk, akkor talán az életünkben betűzgető, olvasgató embertársunk egykor szavainkra is felfigyel.

Emlékek felidézésével kezdtem soraimat, most pedig egyik legfrissebb élményemmel zárom gondolataimat — kissé az összegzés szándékával is. Pannonhalmi Szent Mór előestéjén diakónusszentelés volt monostorunkban. Aznap egy flamand rendtársam, B. Standaert könyvét olvastam. A szerző az első lapokon Igaz Simeon rabbi életvezetést összegző bölcs mondását idézi:

„A világ három oszlopon nyugszik. Ezek:
a Tóra tanulmányozása,
az Avoda (az istentisztelet, az imádság)
és az irgalmasság cselekedetei” (Pirké Avót I,2).

Majd néhány órával később a liturgiában az evangéliumos könyv átadásakor az előbbi három ágazatú talmudi bölcsességgel tartalmilag szinte teljesen egybevágó szavakat hallottam:

„Ügyelj arra,
hogy amit olvasol, hidd,
amit hiszel, tanítsd,
amit tanítasz, kövesd is.”

Életemben eddig soha nem éltem át ilyen intenzitással a két szöveg egymást indukáló ereje következtében: mit is jelent hétköznapi keresztényként élni.

Hétköznapi kereszténység?

SZABÓ FERENC
jezsuita teológus,
irodalomtörténész, költő

Pontosan nem értem a kérdést, mert szerintem nincs „hétköznapi” és „vasárnapi” (ünnepi) kereszténység. A kovász csak a tésztában hathat, főleg a mai szekularizált világban, társadalomban, ahol már nem igen van helye az elkülönített „szent” helyeknek és időknek. A II. Vatikáni zsinat elismeri az evilági valóságok jogos autonómiáját, és ezt nevezhetjük a szekularizáció pozitív szempontja elismerésének. Persze, ha a szekularizáció szekularizmus lesz, vagyis teljes evilágiság, a transzcendencia (a teremtő Isten) teljes tagadása (= ateizmus), ezt a katolikus hívő nem fogadhatja el.

Csak egyfajta kereszténység van: a hívők közösségét, az egyházat a feltámadt Krisztus Lelke élteni, a Lélek által kiárad szívünkbe Isten szeretete, és így képesek leszünk szeretni Istent és testvéreinket. Ennek a szeretetnek gyümölcsöznie kell jótettekben, a családban, a munkahelyen, a „hétköznapi” társadalmi érintkezésekben... Csak akkor lesz új társadalom, ha a Lélek új emberekké alakít bennünket. Az evangéliumi megtérés (me-

tanoia) állandó kötelességünk, mert az ember nem születik kereszténynek, hanem azzá lesz, Tertullianus gondolata szerint. A megélt kereszténység egyben tanúságtétel. A 3. században, amikor a kereszténység még nem volt világi hatalom, Szent Ciprián kijelentette: „Mi keresztények nem szóban vagyunk bölcsek, hanem tettekben; a nagy dolgokat nem mondjuk, hanem éljük.” Ez áll a mai keresztényekre is, akik — még a „keresztény” Európában is — diaszpórahelyzetbe szorulnak. Ha a felszínen nehezen tudjuk kiterjeszteni a kereszténységet, elmélyíthetjük azt: minden igazi hívő egymaga is az egész kereszténységet képviselheti, mint Charles de Foucauld a sivatagban. A „minőség forradalmá”-ra van szükség!

A keresztények nem lehetnek közömbösek a közélet, a szociális problémák, a politika alakulása iránt. Jöllehet az egyház nem köti magát semmiféle politikai rendszerhez (természetesen, eleve ki vannak zárva a totalitárius rendszerek, az antidemokratikus és egyházellenes irányok!), de igenis minden hívő kötelessége, hogy küzdjön az igazságosabb, testvériesebb, szolidárisabb társadalmi rendért, az egyház szociális tanítása szellemében. Ilyen kritériumok alapján választ politikai irányt. A tágabb értelemben vett „politika” lehet a felebarát szeretetének legkiválóbb gyakorlása, ahogy XI. Piusz mondta.

Igen, ahogy a körkérdésben olvasom, a II. Vatikáni zsinat az idők jeleire figyelve megújulást hozott az egyház életébe, dialógust kezdett a modern szekuláris világgal; ennek sikerét a hívők mindennapi élete is elősegíti, meghatározza. A párbeszédnek őszintének kell lennie: kölcsönös nyitottság és tisztelet jellemzi tehát az igazi párbeszédet. Tisztelem a másik „másságát”, véleményét, hitét, de ugyanakkor a másiktól is elvárom, hogy tisztelezzen engem. Senki sem birtokolja a teljes Igazságot (az Igazság maga Krisztus!): együtt keresek hívőkkel, keresőkkel, jóakarató hitetlenekkel, hogy a másik részigazságát is elfogadva egyesüljek vele a teljesebb igazságban. (Lacordaire gondolatára emlékeztem.)

Negyven évvel a zsinat megnyitása után még lassan valósul az „aggiornamento”, a korszerűsödés. A zsinat utáni évtizedekben nagy volt a kavargás, a hirtelen változás válságot idézett elő. Polarizálódás, feszültség keletkezett az integristák (merev konzervatívok) és a progresszisták (a helyes hagyományt is elvetők) között. A veszélyekről és a kísértésekről elmélkedve írta H. de Lubac jezsuita teológus, akinek sokat köszönhetünk a zsinati egyháztan előkészítésében (akit „új teológiája” miatt az 1950-es években félreállítottak, majd a zsinat idején rehabilitálták, és élete vége felé bíborossá nevezte ki a pápa): Elméleti síkon az az integrizmus kísért, amely a hithez való hűséget összetéveszti a szenvedélyes merevséggel, ahol az intranzigencia az intoleranciával párosul; egyesek a saját ízlésüket, meggyőződésüket akarják

ráerőszakolni másokra, mert a maguk igazát összetévesztik az Igazsággal. De napjainkban talán még gyakoribb az ellentétes véglét: egy bizonyos „modernizmus” kísért, amely a reform, a jó látszata alatt lép föl: elvet minden hagyományt, bukik mindarra, ami újdonság, bomlasztó kritikát gyakorol. Igaz, hogy a kritikára és reformokra szükség van, de ezt a hívő *nem kívülről* gyakorolja, mintha ő maga nem tartozna az egyházhoz! Minden megkelesztelt felelős az egyházi megújulásért, nem csupán a római Kúria, a hierarchia, az egyháziak! Valamennyien az egyház bűnös tagjaihoz tartozunk, mindenkinek a bűnbánat és a megújulás útját kell járnia a vándorló egyház tagjaként (*Lumen gentium* 8). Ne különítsük el magunkat az egyháztól, annak pásztoraitól, a nem katolikus keresztényektől (az ökumenizmus ma létkérdése a keresztényeknek!), a többi embertől. Minden modern technika a lelkipásztorokodásban/evangelizálásban, minden intézményes reform — bármennyire szükséges is! — meddő lesz, ha a szívek meg nem térnek. Ez pedig a kegyelem műve, amelyért imádkoznunk kell.

A hétköznapiok felelőssége

TRINGER LÁSZLÓ
orvos, ideg- és
elmeorvos

...et peccatum meum contra me
est semper (Psalm 50,5)

Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) az egészség fogalmának több alkalommal is átdolgozott meghatározását tette közzé az utóbbi évtizedben. Mi lehet e sietős újrafogalmazások háttérében? Hiszen az egészség — gondolnánk — olyan adottság, amely nincs kitéve időbeli változásoknak, hanem az ember-mivolt olyan attribútuma, mint a testi-lelki állapotra utaló sok más kijelentés. Talán csak nem az egészséggel kapcsolatos nézeteink módosulnak? Mégpedig meglehetősen gyorsan, ha a hivatalos definíciót ilyen gyakran módosítani kell.

Amennyiben az egészség fogalma ilyen ütemben módosul, nem lehet valami szilárd a hordozó alannyal, az emberrel kapcsolatos nézetek gyűjteménye sem. Hiszen az egészség az embernek, mint olyannak határozománya. Nézzük csak a hivatalos egészség-fogalom meghatározásának egyes állomásait. Kezdetben az egészség egyet jelentett a betegség hiányával. Mintha azt mondanánk: ugyan nem tudjuk, mi az egészség, azt tudjuk csupán, mi nem. A negatív oldalról definiált egészség-fogalom egyoldalú orvosi szemléletet tükröz, s a modern egészség-politika

számára használhatatlan. A WHO következő definíciója a negatív kritériumok hátrányait kívánta kiküszöbölni, s az egészséget a következőképp határozta meg: „A testi, lelki és szociális jóllét állapota”. Ez a frappáns kijelentés hosszú ideig használatban volt. Számos előnyös mozzanatot tartalmaz. Többek között utal arra, hogy az embernek nem csupán fiziológiai, hanem lélektani és szociális összetevői is vannak. Ugyanakkor a meghatározás tautológikus. Semmi újat nem mond, csak az egészség szót cseréli ki a „jóllét” kifejezésre. Szemben állunk azzal a feladattal, hogy a „jóllét” üres zsákját tartalommal töltsük fel.

Kire jellemző a „jóllét” állapota? A kerekesszékes rokkant balesetesre, aki állapotával megbékélve, sorsával, Teremtőjével „kiegyezve” feladatokat vállal, élete értelmét a kerekesszékesben is megtalálja, s környezetében örömet, derűt sugároz? Vagy az a testileg, értelmét illetően ép, egészséges személy, aki orvostól orvosig járva boldogtalanságát, örömképtelenségét, életének értelmetlenségét betegségbe fordítva mind önmagának, mind környezetének terhére van? A „jóllét” mint adottság jelenik meg, amelyet az egyén magán visel, hordoz, mint kabátot. A személyes részvétel, aktív, cselekvő, felelős tevékenység nem jelenik meg ebben a definícióban.

Szinte magunk előtt látjuk az egészségügyi Világszervezet illetékes bizottságainak szakértőit, amint homlokukat törölgetve igyekeznek valamely, kölcsönösen elfogadható egészség-definíciót kiizzadni. Mégpedig olyant, amely az ilyen nemzetközi szervezetekben eluralkodott, maximálisan szekularizált, „politically correct” nyelvezetnek megfelel. Nos, megtörtént a „csoda”. A híres Ottawai Nyilatkozat (és ennek jakartai módosítása) a „jóllét” üres hordóját „nemes” tartalommal töltötte fel. Nézzük, mit jelent a „jóllét”? Természetesen a betegség és kockázatától, a korai halál rizikójától való mentességet. Azután a teljesítményre való képességet, stresszel való megküzdés képességét, valamint értékekhez való kötődést.

Íme, előttünk áll az „egészséges” ember, egy szociobiológiai atléta. Most már elvárhatjuk a társadalomtól, hogy mindezeket a képességeket bocsássa rendelkezésünkre.

A WHO egészség-definíciója mögött rejlő emberkép egy lecsupaszított, nemes vonásaitól megfosztott, önmagába roskadt műalkotás, amely éppen csak azt nem tartalmazza, amely értelmet ad az életnek. Az illetékes bizottságok konszenzusa megteremtette a legnagyobb közös osztót, amelyet még mindegyik el tudott fogadni.

A definícióból mindaz hiányzik, amit a szekularizáció elvetett ugyan, de a modern antropológia újra felfedezett. A szubjektumában önmagát meghaladó személy egészség-fogalma nem a bőr által határolt térre korlátozódik. A WHO definícióból kimaradt a szeretetre való utalás, vagyis az én-te vonatkozások kons-

titutív ereje. Természetesen szó sem lehet az ember transzcendens gyökereiről, jóllehet ez ma már egy szekularizált emberképhez is hozzátartozik. Nincs szó erkölcsről, sem szabadságról és az ezzel járó felelősségről.

Mint gyakorló orvost, orvos-tanárt és mint a megelőzésben tevékenykedő szakértőt, ez utóbbi mozzanat különösen is érint. Hosszú évek tapasztalata sugallja, hogy a gyógyítás, és főleg a betegségek megelőzésének kulcsa: ébresztgessük az egyén felelősségét. Egy olyan magatartást bátorítunk, amely elsősorban a mindennapok apró döntéseiben nyilvánul meg. A felelőtlenség önmagunk és az emberi közösség elleni vétek, az egészség magatartás területén is. Egy olyan egészség-fogalom, amely nem utal a felelősségre, önmagának mond ellent. Az egészség ugyanis nem csupán külső adomány, amelyet vagy megkapunk, vagy nem. Sokkal inkább cél, amelynek megvalósításán munkálkodunk, amely megszabja mindennapjaink számos felelős döntésének irányát.

A keresztény bűnös mivolta a szekularizált ember felelőtlenségébe fordul. A felelősségre nevelés lényegében a lelkiismeret kultúrája, az ember etikai dimenziójának rehabilitációja.

A keresztény mindennapok szókincsének használata egészségpolitikai dokumentumokban manapság politikailag nem korrekt. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy a fogalmak mögött rejlő tartalom megkerülhetetlen. Az „egészség” definíció példáján azt kívánom bemutatni, hogy a kereszténység üzenete a közbeszéd divatjaitól függetlenül az ember lényegi mivoltát szólítja meg, úgy, ahogy önmagunkat nap mint nap felelősséggel megvalósítjuk.

Hétköznapi kereszténység

VAJDA MIHÁLY
filozófus

„Mit üzen ma a Lélek nekünk, különböző rendű-rangú keresztényeknek, hívőknek és nem hívőknek?” Nem tudom, nem teljes-tökéletességgel ildomtalan-e hozzászólnom a kérdéshez. S nem tetézem-e a feltételezett ildomtalan-ságot azzal, ha röviden elmesélem a családi hátteret, amely oly nehezzé teszi a számomra, hogy megválaszoljam a kérdést:

Asszimilálódott, illetve magát születésem pillanatában még asszimilálódottnak hívő zsidó családban nőttem fel — teljesen vallástalanul. Tízéves koromban, 1945 tavaszán megkereszteltek. Ma sem tudom, hogy szüleim eredetileg, még az üldöztetés idején csupáncsak valamifajta védettséget vártak attól, hogy ha a

család „kikeresztelkedik”, vagy egyszerűen el akartak fordulni a zsidók Istenétől, aki harmad- és negyedíziglen is bünteti az atyák vétkeit a fiakban. Tudniok kellett ugyan, hogy a keresztények-keresztények is Őt imádják, ámde hisznek abban, hogy Jézus Krisztus, az Atya egyszülött fia által, akit Ő feláldozott értünk, megváltattunk. A holokauszt után, ahogyan az lenni szokott volt, a családban nem esett többé szó a történelekről. Így tudni ugyan nem tudhatom, de nem nagyon tudom hinni, hogy szüleim elhatározásában a második motívum is szerepet játszott volna. Mire a keresztelejre sor került, már nem üldözöttek, hanem túlélők voltunk. A felkészülés a keresztségre hosszú ideig tartott. Az egyház elvárta ugyanis, hogy a keresztség szentségében csak azok részesüljenek, akik már elsajátították a keresztény tanokat. Bibó István is felemléti ezt az evangélikus egyháznak *A zsidókérdés Magyarországon 1944 után* című híres tanulmányában. Keresztség ide, keresztség oda, egész életemre megmaradtam zsidónak, ami persze azt sem zárna ki, hogy egyszersmind hívő keresztény legyek. De én, ahogy Max Weber mondotta magáról, vallásilag amuzikális maradtam. A zsidósághoz való tartozás nem hitvallás kérdése a számomra. Elfogadhatatlannak érzem, ha én, akit üldöztek zsidósága okán, nem maradtam volna meg zsidónak. Hogy a dolgot még tovább bonyolítja az a tény, hogy a leghatározottabban magyarnak is tudom magam, azt érzésem szerint nem hagyhatom itt említetlenül, de végezetül is nem ide tartozó kérdés.

Abraham Mendelsohn, Moses Mendelsohn fia, Dorothea Schlegel fivére 1820-ban a következőket írta lányának: „...tudom, hogy bennem és Benned és minden emberben van egy örök hajlandóság mindenfajta jóra, igazra és igazságosra, valamint egyfajta lelkiismeret, mely figyelmeztet és vezet bennünket, ha eltávolodunk ettől. Ezt tudom, ebben hiszek, ebben a hitben élek, és ez az én vallásom... Az a forma — folytatja —, melyben Neked ezt a Te hitoktatód elmondja, történeti és mint minden emberi tételzés, változó. Néhány ezer évvel ezelőtt a zsidó forma volt az uralkodó, majd a pogány, ma a keresztény. Minket, anyádat és engem, szüleink a zsidó hitben hoztak a világra és abban is neveltek, és anélkül, hogy ezen a formán változtatnunk kellett volna, képesek voltunk a bennünk élő Istent és lelkiismeretünket követni. Titeket azután, Téged és testvéreidet a kereszténységben neveltünk, mert ez az erkölcsös emberek többségének hitbéli formája, s semmi olyasmit nem tartalmaz, ami Benneteket a jótól eltántorítana, sőt, csakis olyasmiket tartalmaz, ami Titeket szeretetre, engedelmességre, túrásra és rezignációra nevel...” Meg kell vallanom, engem ma már ijeszt ez a végezetül is jámbor szöveg. Igaz-e vajon, hogy „minden emberben van egy örök hajlandóság mindenfajta jóra, igazra és igazságosra, valamint egyfajta lelkiismeret, mely figyelmeztet és vezet bennünket, ha eltávolodunk

ettől”? Elhiszem Abraham Mendelsohnnak, hogy benne megvolt ez a hajlandóság, elhiszem Szókratésznek, hogy daimónja figyelmeztette őt, valahányszor valami olyasmit kívánt tenni, ami nem helyes, ebből azonban nem következik, hogy ez a jóra való hajlam, a mindenfajta erkölcsileg rosszat elutasító lelkiismeret minden ember sajátja lenne. Nem lehet, határozottan úgy érzem, hogy felelőtlenség nem tudomásul venni, hogy a rossz igenis jelen van a világban, s azt sem tudom elfogadni, hogy a rossz minden esetben csupán a jó hiánya lenne. Van persze, hogy az: gondoljunk csak arra, amit Hannah Arendt a gonosz banalitásának nevezett, ami több és más, mint pusztán restség a jóra; de határozottan jelen van a világban a gonosz is.

Abraham Mendelsohn szövege azonban legfőképpen nem emiatt elfogadhatatlan a számomra. Abszurdnak tekintem, amit erkölcsi tartalom és történeti forma viszonyáról mond. A vallás nem merül ki a szeretetben, engedelmisségben, tűrésben és rezignációban. Ha csak nem éppen a zsidó vallás... Minden vallásban van valami, ami csak az ő sajátja; ez a legfőbb oka annak is, hogy a vallások általában nem tűrték egymást. Ami a keresztény vallásban sajátos és egyedülálló, az az Evangélium, a Jó Hír. Érdemes elgondolkozni azon, hogy vajon nem Nietzsche, s nem éppen az „Átok a kereszténységre” alcímet viselő, már majdnem bomlott aggyal írott művében, *Az Antikrisztusban* fogalmazza-e meg a legpontosabban, mit is jelent ez az Örömhír. Ezt írja: „Az »Evangélium« pszichológiájának egészéből hiányzik a bűn és a büntetés fogalma; de hasonlóképpen a jutalomé is. A »bűn« — illetve bármiféle distancia, ami Isten és az ember között áll fenn — eltöröltetett — *épp ez az örömhír*«. Az üdvösséget nem ígérik, nem kötik feltételekhez: az az *egyedüli* realitás — minden egyéb pusztán jel, hogy erről szóljon...” Ez így valóban valami radikálisan új a zsidó szeretethez, engedelmességhez, tűréshez és rezignációhoz képest, ami számukra éppen azért az egyedüli lehetőség, mert a Messiás eljövetele mindig csak távoli ígéret marad, Isten és ember, Lét és létező különbsége számukra áthidalhatatlan. Még egyszer idézem Nietzschét a kereszténységről: „Annak mély ösztöne, hogy miképp kell *élni* ahhoz, hogy magunkat »a mennyekben« s az »örökkévalóságban« érezzük, miközben az ember *korántsem* »érzi magát a mennyekben« minden más magatartásformában: nos, egyedül ez a »megváltás« pszichológiai valósága. — Egy új életmód ez, s *nem* egy új hit...” Éppen ez az új életmód lenne számomra a „mindennapi kereszténység”, de minden vagyok, csak nem naiv, tudom, hogy ennek az új életmódnak a lehetősége, az, ahogyan Jézus élt és meghalt, csakis neki adatott meg. Jézus követhetetlen. Mert ez „az »örömhírhoz« úgy halt meg, ahogyan élt, ahogyan *tanított* — s *nem* azért, hogy »megváltsa az embereket«, hanem azért, hogy megmutassa, hogyan kell élni.” Bizonyára éppen ezért lett a keresztényég

kicsiny zsidó szektából egy egész kultúrát megalapozó győzedelmes világvallássá csupán a páli fordulat után, melynek lényege, hogy a halhatatlan lélek számára a végítélethez kötött, feltételes megváltást helyez kilátásba: az örök szenvedést a pokolban azoknak, akik nem képesek őszintén megbánni bűneiket, s az örök életet a mennyekben azoknak, akik Istennek tetsző életet élnek és töredelmesen megbánják bűneiket. Az Istennek tetsző élet pedig az *ora et labora* jegyében vitt élet. Az európai kultúra — „Európát természetesen nem földrajzi értelemben, térképszerűen értve, nem csupán a területén élő embereket tekintve európai emberiségnek. Szellemi értelemben nyilvánvalóan Európához tartoznak az angol dominiumok, az Egyesült Államok stb. is” (Edmund Husserl) — még szekuláris, akár istentagadó formájában is ennek a kereszténységnek a megtestesülése. Az a kultúra, amely komolyan veszi a zsidó Isten parancsát: „... töltsétek be a földet és hajtsátok birodalmatok alá...”, amely mindenek előtt az embernek a természet feletti uralmát megvalósító sikereiben való sikeres részvételen méri, hogy valaki Istennek tetsző életet él-e. Ahogy Max Weber megmutatta: a protestantizmus vitte a végső-kig a kereszténységnek ezt a vonását. Az európai kultúra embe-re a létezők urává akar lenni, s nem vesz tudomást róla: rendeltetése az, hogy a Lét pásztora legyen (Martin Heidegger). Az európai kultúra megvalósította a legfőbb *keresztény értékeket*, éppen ennek eredménye az, amit Nietzsche nihilizmusnak nevezett: az akaratra törő akarat.

Ezzel azonban éppen a *jézusi értékek* szorultak háttérbe, valami a Jézuséra hasonlító, az életet a szenvedésben is szerető, a másit is szeretni képes, a másiknak megbocsátó magatartás. Ami nemcsak több, radikálisan más is, mint a bűneinkért Isten bocsánatát kérő imádság. Ha a kereszténység tényleg szembe akar nézni az Önök által is említett súlyos kihívásokkal és kérdésekkel, akkor egyrészt azzal a ténnyel kell szembenéznie, hogy a kétféle értékvilág, melyet képviselt és képvisel, egyelőre egymással inkább szemben állni, mintsem egymást kiegészíteni tűnnek, másrészt arra a kérdésre kell keresnie a választ — velünk, nem hívőkkel együtt —, hogy a jézusi értékeken alapuló magatartás szükségképpen ellentéte-e a táalentumommal való jó sáfarkodást bizonyító, a természet feletti hatalomra törő aktív életformának. Erre, azt hiszem, nem tudjuk még a választ.

Hétköznapi kereszténység

A megtisztelő felkérésre nem elméleti eszme-futtatással kívánnék válaszolni, hanem valós történetekkel. Az elmúlt két évezred alaposan elkoptatta keresztény szótárunkat. Szavaink üresek lettek, sőt a legszentebbek is visszaélések forrása lehet. Nem marad más, mint hogy a tettek beszéljenek. Azok szívről, hitről és valóságról szólnak, ezért hitelesek. Isten jósága áttöri a mindennapok kérgét és megszokottságát. Időnként a vak is lát. Azzal bocsátom útjára ezeket a kis történeteket, hogy ezek és hasonlók mindegyikünkkel megtörténhetnek, ha engedjük, hogy a szívünkben élő Isten cselekedjék.

1950 egyik júniusi éjszakáján a Soproni Orsolya Zárda apácáit gyűjtötték be az ávósok. Egy leponyvázott teherautó platóját padokkal raktál tele, oda ültették, zsúfolták a nővéreket. Fegyveresen maguk is a sor végére ültek, nehogy valaki is megszökjék, leugorjon a kocsiról. Ahogy Sopront elhagyták, az ávós kimerülten elaludt és akaratlanul is az egyik kedvesnővér vállára hajtotta fejét. A nővér elébb idegenkedett, majd tudatosan vállalta ezt a szolgálatot „ellenségének”, és a talán váci megérkezésükig tartotta vállán a fegyveres ávós fejét, hogy az zavartalanul tudjon pihenni.

Győr, 1950 júniusa, hasonló jelenet. Az ávósok megálltak a Mosoni-Duna partján, onnan mentek be az orsolyitákért. A közeli bordélyház örömlányai észrevették, ahogy az ávósok a nővéreket a leföldött teherautóhoz kísérték. Kisebb utcai csata kezdődött. A prostituáltak nekiugrottak az ávósoknak, öklükkel verték őket és ezt kiabálták: mit akartok a nővérekkel? Ők tiszták, ezek a nővérek semmi rosszat nem tettek. Ha valakit elvisztek, minket vigyetek, mi megérdemeljük. Az utca elcsendesedett. Az erőszak győzött, a nővéreket elhurcolták, nem lehetett megakadályozni. A történetet elmondó nővér ezzel a mondattal fejezte be elbeszélését. Máig ágaskodik bennem a kérdés: ki volt itt krisztusi, a sivalkodó prostik vagy az alvó győri kispolgárok, akik az ablakon sem mernek kinézni. Mondom néktek: az utcanők megelőznek benneteket az Isten országában.

Király Ilonát, közismertebb nevén Mater Király angolkisasszonyt lecsukták. Hogyan is tehetett volna másként a hatalom, mint hogy a szerzetesnőt kétszáz prostituált közé záratta. Ezt Ilonka néni, Mater Király mesélte kispapjaimnak a pannonhalmi bástyán vala-

mikor a múlt század nyolcvanas éveiben. Tudjátok, mondta Mater Király, gondolkodtam, hogy most mit tegyek ebben a helyzetben: tiltakozzak, elutasítom a bánásmódot, vagy eljártsszam az angol-kisasszonyt. Úgy döntöttem, hogy anyjuk leszek. Csodálatos karácsonyaink voltak, nagyon szerettük egymást, akkor is megkerestek, amikor szabadlábba kerültem, nem tudták elfelejteni az anyai szeretetet.

Prágában történt. Márton bácsi többéves büntetését töltötte a helyi börtönben. Szerzetes volt, kérdés nélkül lecsukták. Egyszer csak mégis eljött az óra, hogy szabaduljon. Hívatta a börtönparancsnok és arra kérte: maradjon a börtönben, mert olyan jó hatással volt a társaira, hogy a börtönőrök könnyebben bánnak az emberekkel ott, ahol Márton bácsi volt.

Az idős néni — nevezzük nagymamának — éppen szomszédasszonyát látogatta a kórházban. Ahogy elhaladt a férfiosztály mellett, egy fiatalembert toltak kocsin a műtőbe. Katona volt, ruhája elárulta. A nagymama megtudakolta, hogy miért került kórházba a kiskatona és hogy hová való. Az ápolónők felvilágosították. Betegeit meglátogatva hazaigyekezett, madártejet készített, összepakolta és délután újra a kórházba indult. Megkereste a kiskatonát és ezzel a magyarázattal adta át neki a madártejet: Kedves fiam, az én kis unokám is kórházban volt a közelmúltban. Nem látogathattuk, de voltak jó emberek, akik meglátogatták és gondoskodtak róla. Fogadja tőlem szeretettel ezt a madártejet, váljék egészségére. Úgy adom, mint ahogy az én szeretett kis unokámnak adnám, hisz maga is az. Aztán csendesen, tapintatosan, ahogy érkezett el is távozott.

A Pusztaszabolcs-Székesfehérvár útvonalon egy vasúti kocsiban történt. Munkások utaztak haza elcsigázottan. Két kiskatona is volt a kupéban. Egyszer csak felsóhajt az egyik munkásasszony: Szörnyű fejfájásom van, olyan jó lenne egy fájdalomcsillapító. Valaki megszólal: itt van, asszonyom. Köszönöm, mondja a munkásnő, köszönöm. Víz nélkül, sajnos, nem tudom lenyelni. Az is itt van hozzá, szól az egyik kiskatona. Ekkor az asszony arca felragyogott és sugárzott. Arca színe beragyogta a vonatkupét. A csodálkozástól valóságosan meghatódva mondta: Ez valóságos, ez igazi jócselekedet. Igazi jócselekedet volt. Köszönöm.

Barátom autóval igyekezett egyik kisváros temetőjébe szülei sírjához. Az egyik autóbuzsmegállóban magányos nénike várakozott. A néni kora, a kezében lévő egyszerű virágcsokor és az útvonal iránya egyértelművé tette, hogy ő is a temetőbe igyekszik. Barátom megállt és felajánlotta a néninek, hogy elviszi a temetőbe. Hálálkodva szállt be az autóba, pár percen belül ott is voltak. Kiszál-

láskor a néni megköszönte barátomnak ezt a váratlan gesztust. Majd visszafordulva így szólt: Úgy-e kedvesem, maga hívő ember? Miből gondolja ezt a néni, kérdezett vissza barátom. A szeméből, a kedvességéből. Így csak hívő ember tehet, válaszolta, aztán elsietett a temetőkapu felé.

Imádkozol? Gondolkozz. Gondolkozol? Imádkozz

VASADI PÉTER
költő, esszéíró

A kérdés, amelyre válaszolok, így hangzik: Önnek „mit jelent a »hétköznapi kereszténység«?” Hát nem sokat. A kereszténységre több jelző vonatkozhatik, de hogy hétköznapi, az nem. Illetve ha igen, akkor a szürke, átlagos, sótlan, elmosódó magatartást tételezi föl. Hiányzik belőle vagy csak pislákol benne az, amit krisztusinak nevezhetünk. A kereszténység mint állapot, mint meghívottság (a mindig terített asztalhoz) eleve ünnepi és állandó; örök. A kereszténység egy már megkezdett, grandiózus előadásra való fölkészülés, tele izgalommal, próbával és próbálkozással, öltözködés és vetkőzés rutinosan és nekikeseredve, meg-megpihelve, de soha semmi jóra, tehát nagyra készítő vállalkozást, igyekezetet, lendületet, munkát és élményt meg nem szakít, abba nem hagy; még nem intett az ügyelő, de egyszer csak színre lépünk? A félelmetes és utolérhetetlen rendezőnek, az Atyának színinövendékei vagyunk. Hétköznap? Hol van itt egy csöppnyi idő, hogy mást, mint a szerepünk szavait ízlelgessük? Ez az ízlelgetés a hivatás gyakorlása. De a „szöveg” és a „jelenet” ideje végtelenítve van. Folyton változik és ugyanaz. Az élet változik, a szentség ugyanaz. Az élet azért változhat folytonosan, mert benne *az egy* szentség végtelenül változatos (J. H. Newman). Az életet egyedül a szentség, és nem a körülmények változtatják.

Az ilyen paradox valóságra azt mondhatjuk: nem közönséges. Ha hétköznapiak látszik is, az csak a fölszín; a lényege ünnepi. Magam, ha egyszer leírtam: „ünnepe az egész”, csak ezt az egészet értelmezhetem — hétköznapon is. A megszokás nem okvetlenül jelent hétköznapiságot. A megszokás minden erénynek, nagyságnak útja is, ritmusa is. Ha sokáig, s egyfolytában lépek egyet egymás után, eljuthatok Ürömről Djakartáig. Az, hogy egyszerre csak egyet lépek, nem a kisszerűségnek, hanem az okosságnak a jele. Ha egyszerre kettőt lépnék, az ugrálás volna. S ugrálva csak a sarokig juthatnék el. Djakartába akarok menni. A gyakorlat, a gyakorlás kicsalhatja az izzadság csöppeket a hátamra, a homlokomra, megeléghetem az iskolákat és az iskolá-

zásokat, az előidő mégis ünnepi. Az ünnep ára szenvedés, a szenvedésnek pedig igen gyakran megméretés-íze van. A többi út elkanyarog, benövi a gaz, irányát okosan szét dumáljuk. A végső nagy ünnep idesugárzik, bele a sötétségünkbe, az árulásainkba, a kishitű butaságainkba, de sugár marad, csönd és bölcsesség. Ünnep az egész, és a részleteiben is az.

Előveszi a művész a hegedűjét, és hétfőtől szombatig gyakorolja Bach szólószonátáját. Vasárnap lesz a koncert. Amikor gyakorol, fűrészel, amikor föllép, remekel? Ez nonszensz. A nagy ünnep csokra a kis ünnepek virágszálaiból adódik össze. Az Atya attól oly félelmetes, hogy a szeretete nem ismer határt. Minél nagyobb az Atya, annál gyermekibb. Még ennél is tovább ment: csecsemővé lett, mert szeretetből ember akart lenni. Nézzétek meg a szendergő, háromnapos, mozdulatlan csecsemőt, és merjétek kimondani: íme, a mi Istenünk. „A jövő élet Atyja. A nagy tanács Angyala.” Nem majd lesz, ha fölnő, kicsiként is az. Létének paradoxitása a keresztények életében is végbemegy. Mielőtt lennénk valakivé, valamennyire már az vagyunk. Mivel az Atya gyermek, atyává tesz minket. S mivel a Gyermek atya is, fiakká leszünk. Isten újra és újra gyöngéden fölborogtatja, egymásba csúsztatja a Vele való viszonyunk elemeit. Viszonyból egységet művel. Hol hagyja magát dédelgetni, amikor dicsérjük Őt, hol meg Szentháromságként bennünk lakik. Hogy a mérhetetlen elfér a nagyon is mérhetőben, az a szeretet titka. Hihetetlen és rugalmas játékaival megszégyeníti egysíkú, elmeszesedő, racionális elégedettségünket.

Nem a „jézusi értékek” hatnak köztünk, hanem Jézus Krisztus, a mi Istenünk. Nincs sok kedvem az értékeket tanulmányozni, amikor Jézus maga él, s éltet minket. Az érték szó lassan hitelét veszti, annyi mindenre fogjuk rá. S éppen a mesterségesen értéktelenné tett világban, melyben már az is érték, ami éppen „nem semmi”. Az értékek elhalványulhatnak, Jézus soha. A hangja, a szava, a makulátlan fehérsége. Hogy a szekuláris világ mit szól ehhez? Egyszer ezt szólja, máskor azt. Mindenesetre nem a fölvilágosodás konok következetessége szerint vélekedik. Kórusban és szeszélyesen. De nem a világok felől kell néznünk a Föltámadottat, hanem a Föltámadott felől a világokat (R. Garaudy nyomán). Ezt is. Ha nincs időd találkozni uraddal, kapcsold ki az összes elektronikus szerkentyűdet, majd lesz. Szállj ki a kocsidból, és ülj le tíz percre az árokszélre. Gondolkozz, ne csak imádkozz. Imádkozz, ne csak gondolkozz. Többet hallgass, kevesebbet beszélj. Ne szennyezd tovább a szennyezettet. Bukj le a mélybe, a te mélyedbe s maradj ott. Ne engedd magadat idő előtt föl ráncigálni. Értsd meg: egy szó sem igaz abból, amit ellene mondanak, tesznek, sugallnak. Amit a te rovásodra hoznak föl: túlságosan hétköznapi vagy. Van benne igazság.

A szeretet parancsa

Korunk változásai, a tudományos világkép fejlődése, a szekularizáció csak azokat rémíti meg, csak azok számára jelent igazán problémát, akik pusztán „vasárnapi keresztények”, vagyis hitüket nem élik meg a mindennapokban. Isten mindig ugyanaz volt és mindig ugyanaz marad, csak az ember látja mindig máshonnan. Krisztus tanításának, a kereszténységnek a lényegét abban látom, hogy éppen azt mutatja meg, hogyan éljünk a mindennapokban, hogyan tegyük boldogabbá, élhetőbbé a magunk és a mások életét. A krisztusi tanítás a legpraktikusabb mindennapokra vonatkozó recept.

Mindannyian ugyanannak a nagy testnek vagyunk a sejtjei. Istent én úgy tudom elképzelni allegorikusan, mint mondjuk egy fát, vagy mint egy emberi testet. Ha én vagyok a fa levele, akkor a fa maga Isten. Isten bennem van, és én is benne vagyok Istenben. Ahogy egy sejtben benne van az egész, úgy Isten is mindenben benne van, így bennünk is, és mi is ott vagyunk Őbenne. Ugyanannak a nagy szervezetnek vagyunk a tagjai, a részesei, éppen ezért, ha én ártok a másoknak, ha rossz vagyok a másikkal szemben, akkor rossz vagyok magammal is, mert rossz vagyok az egészszel szemben. Ha egy sejt elrákosodik, akkor a végén elpusztul az egész szervezet. Az az ember, aki nem a krisztusi szellemben él, és nem úgy tekinti a másikat, mint önmagát, láncreakciókat indít el: ha másnak árt, akkor önmagának is árt. Ha én emberileg valami negatívát bocsátok ki magamból, például haragot vagy gyűlöletet, akkor valami még fizikailag is kitermelődik bennem, valamiféle mérég. Nagyon sok olyan emberrel találkoztam, akinek gyűlölet volt a szívében, például mert a háborúban elveszítették a szüleiket, a hozzátartozóikat, és keserű harag élt bennük az elkövetők ellen, ami érthető... Én mégis mindig azt mondtam nekik: ki az, aki büntetve van ezáltal, hogy te így haragszol és így gyűlölködsz? Az az illető azt se tudja, hogy te a világon vagy! Te vagy büntetve! Tehát az az ember, aki haragszik, gyűlölködik, az biztosan büntetve van, de a másikhöz talán soha nem fog eljutni a haragja, míg benne romboló erővel hat.

Krisztus tanítása a szeretetről egyáltalán nem áhítatoskodást jelent, hanem valóban a mindennapi életnek a receptje, ami minden korra vonatkozik. Ebből a szempontból nem tesz különbséget a mai kor vagy a kétezer évvel ezelőtti kor között, mert mindig éppen olyan nehéz volt szeretni a másikat, főleg az ellenségeinket. Az ellenségeinket vagy farizeus, képmutató módon lehet szeretni, vagy pedig az ember tényleg megérti, hogy mi az

a másik. Mert mi a másik? A másik én vagyok. Tudomást kell vennünk arról, hogy a másik ember ugyanolyan ember, mint én vagyok. A szeretet megélése azt jelenti, hogy nem veszem körül magam az ego-burkossal, ami csak addig tart, amíg élek, mert utána lehull rólam, egyedül a lelkem él tovább. A krisztusi tanítás lényege szerintem az, hogy igenis meg kell értenünk a másikat, mert a parancsolat, hogy „szeresd ellenségedet”, csak akkor lehetséges. Krisztus még a hóhérait is tudta szeretni.

Akiben nincs meg a felebaráti szeretet, akit harag vagy gyűlölet vezérel, annak a halandó énje az igazán fontos, és nem látja meg magában a halhatatlant. De ha az ember felfogja magában a halhatatlant, már másképpen él. Krisztus azt mondta, hogy az ő országa nem evilágból való — ami a halhatatlanság országát jelenti —, és azt is mondta, hogy „ti mindannyian Isten fiai vagytok”, vagyis mindannyiunkban megvan a halhatatlanság. Ha ezt tudatosítjuk, akkor e rövid kis idő alatt nem fogjuk annyira azonosítani magunkat a halandó részünkkel. Sajnos, az emberek általában a halandó részükkel azonosítják magukat, és ezért boldogtalanok. Márpedig a krisztusi tanítás szerint a szellemi létben mindenkinek és mindenképpen megadatik a lehetőség a boldogságra. Ez hitünk óriási nagy adománya, ami minden korban mindenkié. Szellemi lények vagyunk, nem függünk minden tekintetben az anyagi dolgoktól. Lényünk leglényegesebb része isteni, szellemi eredetű. Az ember testet öltött lélek, és a másikban is ezt kell tudnunk tisztelni. Mindannyian fel vagyunk feszítve az anyagra, ezt kell megváltanunk Jézust követve, az Ő keresztyére tekintve. Számomra ezt jelenti a megváltás, Jézus példájának követését, aki a legdrasztikusabb módon mutatta meg, hogy nem vagyunk a halál áldozatai. A krisztusi tanítás lényegét tehát ebben a két dologban látom: a mindennapokban megélt felebaráti szeretetben és abban a hitben, hogy szellemi, halhatatlan lények vagyunk.

Az ünnepek idején a leglényegre, a szeretetre koncentrálunk. Karácsony megünneplése sajnos nagyon eltolódott az ajándékozás, a már-már fogvicsorgatott bevásárlás felé. Emlékszem, egyik ismerősöm, amikor megkérdeztem tőle, hogy áll a karácsonyi készülődéssel, ezt felelte: „már kihúztam a karácsony méregfogát”, vagyis már túl van a bevásárláson. Tehát kicsit rosszul ünnepelünk, túlzásokba esünk, pedig a leglényegre, a jézusi szeretetre kellene koncentrálnunk. Ha követnénk azt, amit Krisztus mondott, vagyis hogy szeressük a másik embert, éljünk lelki életet, és a léleknek is meglegyen a mindennapi kenyere ugyanúgy, mint a testnek, egyszóval ha hallgatnánk a szeretet parancsára, akkor tényleg boldogabbak lennénk.

Ki a „hívő”?

(Körkörös töredékek)

1.

Ki a „hívő”? (Idézőjelbe kell tennünk ezt a szót, mióta újra divat — majd egy időre éppen kötelező, de legalábbis ajánlott divat — lett.)

Hívő-e az az egyházhoz *nem* tartozó, magát látványosan „hívő”-nek *nem* valló, *nem* keresztény-keresztyén ember (nem férfiak jutnak eszembe, hanem nők, asszonyok), aki éppen csak úgy néz és gondol a teremtett világra — gyerekre, állatra, növényre, mindenre, ami látkörébe kerül —, oly természetből fakadó gondoskodással, ahogy a ránk maradt szent könyveknek — nem, nem tanulmányozói, nem, hanem szerzői, kinyilatkoztatói látták és láttatták; anélkül, hogy ismerné ezeket, hogy ezekre hivatkoznék (s hogy — de ez már méltatlan hozzá, hogy ide írom, csak saját rossz-természetemnek engedek — ideológiai bunkósbotként forgatva e tanításokat embertársait akarná velük — gyűlölködve — fejbe vágni). Oly természetesen és gondolkodás nélkül ad; erre én, ki magamat (kissé kényszeredetten, mert erről most nem kéne beszélni, mert erről nem beszélni kellene) „hívő”-nek vallom, tudatom iskolázom, nem volnék képes.

Honnan fakad ez?

A szívből, a kedélyből — melyet a megnevezhetetlen erő megérintett (és bizonyára kedvét leli benne).

Ez a hiteles ember.

Ez a láthatatlan egyház.

2.

Hívő — ez ennél eggyel lejjebb sem az egyház (az egyházak) beírt, bejegyzett tagját jelenti számomra, hanem *pillanatnyi* kegyelmi állapotban levő embert a mindennapokban. Ez a pillanat — számomra — *nem* kontinuum — mindig újra kiküzdendő, mindig újra meg kell ragadni, mindig újra figyelmeztetnem kell magamat, próbáld meg — és aztán a kegyelem: „az vagy van, vagy nincs”. (A fenti kedély-ember, szív-ember számára — mint mondtam: az én tapasztalatom szerint ezek az emberek általában asszonyok — ez *folyamatos jelenlét*.)

De a rendszeres gyakorlás — e lelki testtartás, az odaforduló áhítat, ne én, hanem te énbennem — sokat segíthet, mondhatnám: a kegyelem készen áll — de mi nem akarjuk, nem tudjuk befogadni; sokszor éppen ideologikus düheink (melyekkel valamelyik egyház megcsontosodott, vagy éppen neofita túl-

buzgalmú híveként azonosítjuk magunkat) zárják el előlünk forrásait.

Én — te énbennem; különös tapasztalathoz vezet; mintha a „megszólyított” — mondjuk: az atya — ilyesfélét mondana: csak akkor tudom használni erőidet, csak akkor tudok hatni általuk, ha *te* (nem önző egód, de igazságra törekvő individualitásod erejével) megnyilatkozol... Akkor is, ha tévednél...

A *személyesség* és a *személyiség* nem hagyható ki a mai áhítatból — a kollektívumban való felolvadás (*bármely* kollektívumban való boldog felolvadás, boldog évenesztés, boldog szabadulás „az én iskolájából”) — pusztító, hazug és gyilkos tévutakra vezet.

3.

[... kíméletből kihagyott rész — V. T. ...]

4.

Hallgass Tolsztojra: ne a társadalmat, *ne a másikat* akard megváltoztatni! Csakis magadat... (Lásd be: minden „világjobbító” szándék — ami abból indul ki, hogy *te* tudod, mi a jó, mi a helyes — katasztrófába vezet; de előbb még hazudozásba és gyilkosságba...)

Aki azt mondja, hogy *ő* hívő — azzal légy óvatos; tartsd magad távol. Aki azt mondja, hogy *ő* szeretne hívővé lenni, az megérdemli érdeklődésedet. (Kierkegaard: én nem vagyok hívő, csak szeretem az istent... Mert a hívő az, aki *egyszerre* hajt végre két gesztust: totálisan lemond a világról [rezignál] és totálisan megragadja ezt a világot [az abszurditás ereje által]. — Aki totálisan lemond, az „a végtelenség lovagja” — iróniája, humora van, mert mindent az abszolútumra vonatkoztat — de még nem hívő.)

5.

Olyan időket élünk — változott a világ —, amelyben a népeknek nincsenek (és nem lesznek) többé látható, istentől ihletett vezetőik (mint Mózes, mint a nagy királyok, Dávid és Salamon), nincsenek mindenki által ismert — gyűlölt vagy szeretett, de igazat szóló — próféták... Akik vannak, akik mintha lennének — azok a sötét angyal gyermekei... Manapság az igazi tanítók, kik kapcsolatban állnak a kinyilatkoztatás szellemével — mert felé tudnak és akarnak fordulni — ismeretlenek; rejtettek; nem láthatólag működnek (oly alázatban, mintha semmik volnának) és mégis hatnak. — Így tanít a haszid bölcsesség, így tanít a hivatalos rabbinátust a cári Oroszországban bosszantó és üldözésre csábító haszid tanító, így tanít az igaz ember, a caddik.

6.

Az üldözött egyház vonzó, igazsága fénylik. A világi hatalomban részelő, uralkodó egyház taszító. Képmutató hazudozása sötét — hatalmi gőg és anyagi mohóság jellemzi.

7.

Mai magyar társadalom és mindennapi hit? A helyzet kétségbeejtő — általában épp ott *nincs*, ahol „hivatalból”, „politikából” beszélnek róla; ott gőg van és képmutatás, anyagi mohóság, gyűlölködés — korlátoltság.

8.

Magam is református lévén — az anyakönyvi bejegyzés szerint —, a debreceni civis jut eszembe: „Én az én kálomista hitemér' még magán az Úristenen is keresztül gázolok...”

9.

Vizsgáljuk meg *magunkat* János evangéliuma 8. részének 43. és 44. verse alapján. Az evangélium e verseiben Jézus így tanít:

„Miért nem értitek az én beszédemet? Mert nem hallgatjátok az én szómat.

Ti az ördög atyától valók vagytok, és a ti atyátok kívánságait akarjátok teljesíteni. Az emberölő volt kezdettől fogva, és nem állott meg az igazságban, mert nincsen őbenne igazság. Mikor hazugságot szól, a sajátjából szól; mert hazug és a hazugság atyja.”

Magunkat vizsgáljuk — ne a másikat!

A közéleti keresztény minimum

VISKY ANDRÁS
író

A *polis* keresztény polgára a Hegyi Beszédet tekinti, tekintheti a saját — egyéni és környezetéhez fűződő — életvitelére érvényes alkotmánynak. A Hegyi Beszéd utópia és ukrónia, mindazonáltal csak avval a feltétellel tekinthető ennek, téren és időn kívülinek, történelem-idegennek tehát, ha kiemeljük az Evangélium — tehát Isten népével és egyházával kötött Ó és Új Szövetségének — kontextusából. A Hegyi Beszéd értelme és érvényessége nem önmagában, gondolatainak, javaslatainak egyetemességében, mélységében, magvasságában vagy ésszerűségében rejlik, hanem a kijelentést tevő személyében, aki az etikus — közéleti, hatalmi-politikai, szociális indíttatású — cselekvés elé a szabadítás-eseményt helyezi.

A „szolgaság házában”, ahogyan az Írás az egyiptomi fogságot fordítja, idegen istenek uralkodnak, az egyik ilyen bálvány például folyvást teljesíthető etikai programmá alakítja át a Hegyi Beszéd alkotmányát, azt a hamis és végső értelme szerint — a

társadalom egészére nézve is — pusztító látszatot élteti, mely szerint a hatalom birtoklása elengedhetetlen feltétele a keresztény értékrend társadalmi érvényesítésének. Pusztító, nem a politikai cselekvés és értékrend, hanem Isten népe és az egyház szempontjából, amely a szabadítás-eseményt, az emberi mivoltot a maga teljességében átható és átváltoztató megváltást politikai-hatalmi tetté domesztikálja, ha nem is teológiájában, de odaadó elköteleződésében mindenképpen. Odatartozni akar, majd pedig már akarata ellenére is kénytelen, holott szabadsága egyetlen függőségben realizálódik, a hűséges Krisztus-követésben.

Krisztus egyházának és egy a hatalom megszerzésére törő politikai alakzatnak a célkitűzései alkalmasint mutathatnak némi hasonlóságot, valójában azonban különbözőek, ráadásul lényegüket tekintve állnak távol egymástól. Meglehetősen gazdag példák tárházává vált a történelem abban a tekintetben, hogy Krisztus népe kritikátlan azonosulása a politikummal katasztrófális spirituális következményekkel járt, ennek egyik nyilvánvaló jele például a misszió ellehetetlenülése, hiszen nem a szabadító Krisztus vált az üzenet tartalmává és formájává — ő igazság, de út is —, és nem ő lett a céljává sem, hanem gögös és önszerető messianizmusok eszközüvé. A történelem azonban olyan tanító-mesternek tűnik, akinek már régtől fogva nincsenek tanítványai, az viszont aligha kétséges, nem a történelemnek, hanem a történelem Urának van hatalma kijózanítani bennünket rövid távú hatalmi bepörgéseinktől.

Jézus hívásában — „Jöjjetek énhozzám mindnyájan...” — az „énhozzám” egyetlen rövid pillanatig sem helyettesíthető másal: egy eszmével, ideológiai meggyőződéssel vagy akár jó szándékú, másokat mozgósító cselekvő lendülettel. Ha így volna, akkor egy gyülekezetnek politikai meggyőződését tekintve egyenműnek kellene lennie, és ebben az egyenművé válásban teljesednék be a Feltámadott missziói parancsa. Ebből már volt részünk, amikor papjaink biblikus és hitvallásos megalapozottsággal azt hirdették, az osztály nélküli társadalom a Krisztus által kinyilatkoztatott Isten országa beteljesülése. És még lehet részünk, amennyiben papjaink biblikus és hitvallásos megalapozottsággal azt hirdetik, kereszténynek lenni egyértelmű politikai opciót is jelent, ugyanazt, mint az igehirdetőét. A testvéri együvé tartozás kritériuma tehát a továbbiakban nem az volna, ki az, aki kihívott és elválasztott bennünket; ki az, aki tanítványaiként szólít meg; kihez tartozunk elszakíthatatlanul; hanem: kit választunk meg mi, hogy az együvé tartozásunk jelével vagy bélyegével ellásson minket, és kit ruházunk fel mi odaadó egyenmőségünk reprezentációjának a jogával.

A túlcсорduló, mindent gyarmatosítani kívánó politikum, valamint közéleti felfokozottság és szétszakítottság idején jó, ha visszatérünk, elveszett juhok, a Hegyi Beszédhez, legfőképpen

pedig ahhoz, aki szólt és jelen idejűvé teszi ismét számunkra. Ahhoz, aki parancsolja a szeretetét — „Parancsolom néktek, hogy egymást szeressétek...” —, és aki nem szimpátiánkra, lelki diszpozíciónkra, politikai affinitásunkra bízta ezt. Nem, mert nem a saját szeretet-készletünkkel szeretünk — Isten óvja ettől barátainkat és ellenségeinket! —, hanem a megparancsolt és ajándékozott szeretettel. És amennyiben parancs, értékmérője nem a barát vagy a párttárs, hanem az ellenfél, sőt az ellenség. „Én pedig azt mondom nektek: Szeressétek ellenségeiteket, áldjátok azokat, akik titeket átkoznak, jót tegyetek azokkal, akik titeket gyűlölnék, és imádkozzatok azokért, akik titeket bánatnak és üldöznek benneteket...” Nincs más hátra tehát, csak az, hogy megnevezzünk valakit, közéleti személyiséget például, akit nem szeretünk (értsd: gyűlölünk), vagy akiről azt gondoljuk, hogy bánt és gyűlöl bennünket, és kezdjük érte imádkozni.

Mindaddig, amíg a konkrét, személyre szóló szeretet ajándékában részesülünk.

Térdre.

VÖRÖS ISTVÁN
költő, író

A jó pihen

— esszétöredék és vers —

1.

Nemcsak az évnek, hanem minden napnak is megvan a maga karácsonya. Amikor csak úgy, gépiesen tesszük a dolgunk, az hétköznap vasárnap is, amikor elgondolkodunk közben, az ünnep. Márpedig az ember eredendően gondolkodó állat. Ahogy a szívverését is csak néhány kivételes jógi tudja megállítani, úgy a gondolkodásból a semmibe is csak néhány kivételes képességű ember tud átlépni. Nem is kell. Ez a gondolkodás, amire most gondolok, nem filozófiai szintű elmélkedés, inkább a gondolatokból szőtt finom háló, erőter az ember körül, vékony, mint a pókfonál, vagy valami természetes anyagból szőtt szúnyogháló. Összegezzük pillanatnyi helyzetünket, rövidtávú terveket szövünk. Védhetővé tesszük magunk körül a világot még egy zsúfolt buszon is, és csak a magunk számára otthonossá. Ugyanez a készítés vezeti a kis-kerttulajdonost, hogy virágokat ültessen, a házmestert, hogy fölsöpörje a ház előtt a járdát, a kutyasétáltatót, hogy kedvence piszkát egy zacskó segítségével eltüntesse a látható és láthatatlan világból. Mert mindent kétszer teszünk, egyszer itt a tények világában, és egyszer a valóságban.

Csakhogy a valóság nincs. Pontosan tudom, hogy mindaz, amit előbb a belső késztetésekről írtam, akadozik. A legtöbben nem mernek engedni nekik, mert a jóság hálójában élni, ahhoz bátorság kell, és korunk nem a bátrak kora. Bátorság összeszedni magunk (kutyánk) után a koszt? Bátorság nem szemetelni, nem botránkoztatni a többieket, nem károsítani a szellemüket, a szellemet általában?

Félreértés ne essék, nem arról beszélek, hogy a hétköznapi kereszténység passzív kell legyen. Persze tudnia kell passzívnak is lenni. A jóságról beszéltem, mely szintén eredendően aktív, mint minden ezen a földön. Csakhogy éppen attól jóság, hogy ki tud szabadulni az eredendően rárótt terhek alól, és el tudja viselni, hogy nem részesül az eredendően neki jutó ajándékokból. Amikor mindenki cselekszik, a jó pihen.

2.

Amikor mindenki cselekszik, a jó pihen,
de éjszaka fölkel, cipőt húz sebtiben.
A liftben köti csak meg a nyakkendőjét,
az éjjeli borosta ott van rajt, nő még.

Amikor mindenki elalszik, a jó elindul,
sötét van, talán város sincs a kapun túl,
két hétköznapi közé beszalad a semmi,
ő tudja ezt, bár nem szokás észrevenni.

Amikor mindenki horkol, a jó beszélni kezd,
tudja, mit mondjon, árnyékával is kikezd,
gondolkodik, és a gondolkodás fátyol,
nem látni az arcát, épp tőle magától.

Amikor mindenki gondol valamit, ő hallgat,
elbeszélgetnek vele égi hatalmak,
megtudja, amit tud, hogy hatalom nincsen,
a nappal megfogja és viszi bilincsben.

Amikor mindenki felébred, ő alszik,
magunkra maradunk, amíg lehet, addig.
Nem halljuk, mit beszél, bár szokott, álmában,
tetszhalott a jó, bár azt hiszi, lánynál van.

Amikor mindenki szerelmes, ő hagyja,
könnyű a kicsinek, gondolja a nagyja,
a felnőttek könnyű, a gyerekek tudják,
a jó a jóra vágyik, a többi hazugság.

ZLINSZKY JÁNOS
jogász

Hétköznapi kereszténység

Nem szeretem a szomszédot — mondta nemrég valaki, amikor a lépcsőházban a kis kápolna előtt mise után összefutottunk. A modorát, a stílusát, hogy akkor kopácsol, mikor szundikálnék, hogy figyelni, mi is történik nálunk. Igazában nincs vele különösebb baj, rendesen köszön, ha kérünk valamit, nyújtja, de nem rokonszenves.

Nem szeretem a kollégát — hallom gyakran a Pázmány egyetemen. Mert nagyképű, mert sikeres, mert gyakran van ellenvéleménye, mert magyarázni kell neki, mit is akarok, és a tanrend összeállítása során ő vitte el az időpontot, amit én szerettem volna. Igazában nincs vele komoly baj, meggyőződéssel szolgálja a közös ügyet, csak értetlen, keresztezi a magam útjait, sokszor nyilván akaratlan.

Hogy állunk az Ószövetség főparancsával, a másodikkal? Hogy állunk az apostol intelmével: „Fiacskáim, szeressétek egymást!” A népek apostolának realisabban megfogalmazott kívánalmával: „Viseljétek el egymást!” Vagy Krisztus magasztos hagyatékával: „Úgy szeressétek egymást, ahogy én szerettelek Titeket!” Meg lehet ismerni minket a hétköznapi világában arról, hogy „szeretjük egymást”?

A más urat szolgálók, a dollár bálványozói, a hatalom megszállottjai, az érdekek szövetségébe tömörültek talán szintén nem „szeretik” egymást, de szeretik magukat annyira, belátják érdekeiket annyira, hogy félreteszik önös és kicsinyes elientéteiket. Nem rokonszenv és ellenszenv, hanem érdek és ellenérdek irányítja őket. Legyünk büszkék arra, hogy mi nem vagyunk ilyen földhözragadottak? Mi képesek vagyunk mellékes okokból csúnyán nézni arra, aki természetes szövetségeseink, megtagadni az együttműködést azért, mert nem úgy közelednek hozzánk, ahogy elvárjuk!

Mi, keresztények, ilyen „önzetlenek” vagyunk. Nem a lényeg, nem az ügyet nézzük, nem a valódi érdekeinket tesszük mérlegre; hiúságunk, kicsinyességünk, türelmetlenségünk révén megoszlás van közöttünk. A rendszerváltás óta jellemző ránk, hogy nem tudunk szót érteni, nem tudunk egymás mögé felsorakozni. Nem lehet rólunk csoportképet készíteni, mert csak „premier plan”-ban szeretünk mutatkozni. Ezért természetesen a többiek, a nemszeretem felebarátok a hibásak, hiszen ha „mögénk állnának”, egyből megvalósulna az egység... Nem a saját

valódi érdekünk vezet, elsősorban az örök élet útján, másrészt az Isten Országá földi útján. Nagyvonalúan taposunk a magunk, a többiek, a haza valódi érdekeit, vélt sérelmeinket hánytorgatva, magunk okozta sebeket nyalogatva.

Annyi türelmet a másoknak, amennyire magunk is igényt tartunk — ez az alapszabály, az Ószövetség normája, a „szeresd, mint tenmagadat” mércéje. Mintha ezt meg kellett volna haladnunk: aki nagyobb akar lenni, szolgáljon! Ne a címeket és rangokat keressétek! Oldódjatok fel a megízésítendő közegben, úgy, hogy ne is lehessen észrevenni jelenléteket másról, mint arról, hogy jó ízű lesz a közeg, amelyben feloldódtok! Fényt sugározatok a többieknek, ne tükörfalak közt csodáljátok kisugárzástokat, amint rátok vetődik vissza! Ezek az Újszövetség, a kereszténység elvei. Tartsunk Karácsony előtt lelkiismeret-vizsgálatot: szeretjük egymást legalább annyira, hogy el tudjuk egymást viselni? Ha nem, minket is zavarni fog a váratlan beállító ott-hont kereső család, az üdvösséget hozó Kisded...

Az Úr Jézus, minden tökéletesség isteni mestere és példaképe, minden egyes tanítványát, együttesen és egyéneként különbségtétel nélkül hívta az életszentségre, amelynek ő a szerzője és bevégzője: „Legyetek tökéletesek, amint mennyei Atyátok tökéletes” (Mt 5,48). (...) A keresztény élet teljességére és a szeretet tökéletességére való hívás mindenkihez szól, aki hisz Krisztusban, bármi is legyen rangja vagy állapota. (...) A hívőknek azzal az erővel, melyet ki-ki Krisztus ajándékának mértéke szerint kapott, e tökéletesség elnyerésére kell törekedniök, hogy (...) mindent az Atya akarata szerint téve, egész lelkükkel Isten dicsőségét és felebarátjukat szolgálják. Isten népének szentsége így hoz bőséges gyömmölcsöt, aminek mi sem fényesebb bizonyítéka, mint az egyház története a szentek életén keresztül (Lumen gentium, 40).

A keresztény tökéletesség egyetlen határa az, hogy határtalan (Nisszai Szent Gergely).

BÁTHORI CSABA

A lassúság

A lassúság, mondd, megváltoztat-e?
 Van-e a száguldásban több erő,
 mint ha csak lépegetsz, s a föld köve
 súgja talpadnak: moccan az idő
 eszméletedben és a holdakon
 messze, hol idegen eleveneknek
 létét sejtí hit és aggodalom.

A lassúság a játék egy neme.
 Küllőit csak álltában mutatja a
 kerék, s az emberek túltelt szeme
 a kép-súlykolásnak áldozata.
 Önfeledt, hosszú mozdulatokat
 kell teremteni a kimért időben,
 ahol ellen-áll minden pillanat.

A lassúság szökőkút: szertelen
 ívei egyszerre beszélnek az
 állandó mélység s a hirtelen
 magasság nyelvét. Azt mondják: szavazz
 magadra. Akkor élsz úgy, mint aki
 járatossá vált önmaga halála
 titkában s ezt meg tudja vallani.

A lassúság a lelkiismeret
 anyanyelve. Pontatlan, gyorsuló
 léted kiirtja emlékeidet,
 eltereli figyelmed, rohanó
 vaktölténnyé aláz: a lassúság
 az egyén, a száguldás a tömeg
 tebenned. Járj magadban, mint a fák.

TANDORI DEZSŐ

Istenképek Pilinszkynél

Líraelemzés

1938-ban született Budapesten. Költő, író, műfordító. Legutóbbi írását 2002. 9. számunkban közzöltük.

1.

Szükséges előrebocsátani az alcímet. Nem Pilinszky János gondolkodásának, publicisztikájának stb. képe vagy eredményei nyomán kialakulható elgondolásokról lesz szó itt. Szigorúan a költészet egyik lehetséges eleméről, visszatekintésben Kosztolányival és Nemes Naggyal. (Nem egészen önkényesen hagyjuk ki Babits, József Attila költészetét; az ott kifejtett istenképek, épp kifejtettségük bősége folytán, elterelhetnék a figyelmünket tárgyunkról. A két említett — futólag vizsgálendő — költészet istenképei kontrasztul, segédegyenesként szolgálnak csak elgondolásainkhoz. Mely utóbbiak a közelfogadott t. f. m. jegyében állnak csak, értsd: tévedések fenntartása mellett.)

2.

Haladjunk sorjában.

Az abszolútum (pontosabban: az abszolút elem), mint az „éjszaka”, „a foszlado világ” feletti „mégis egy” (enyhe Szabó Lőrinc áthatás) nem vonható be Pilinszky alap-istenképébe. Itt inkább panteizmus munkál, bár e fogalommal nem szívesen játszanék, nehéz körülhatárolnom. Hiszen Kosztolányi maga (egyetlen utalásunk rá így) mondja ezt a kérdést, arról, hogy mely panteizmus játszik egyre véle, mondja, századok, örökidők emlékét visszaélve... és hogy egy ismeretlen Úrnak vendége volt ő mégis, ám erőteljesebb a Semmi már a *Szeptemberi...* és a *Hajnali...* költőjének kései munkásságában. Ha a Kosztolányi által sokat és kedvvel fordított, neki-affinitásos Rilke istenképeit idézzük, nos, a legszélsőségesebb talán, ahol korszó az Úr, s mi lesz ha ő, a költő széthull, hiszen ő a korszó stb. Ez az azonosulás Kosztolányinál nincs; Nemes Nagy Ágnesnél a patak... mely elfut, nem lelhető igazán... vagy ott az ő Istene, kiben nem hisz, csak nincs kívül szót váltania, így imádkozik „legalább”. Mindez sem Kosztolányi, sem Nemes Nagy istenhitét (költészeti istenhit-kifejezését) nem akarja bemérőleg (szűkösséggel volna!) érinteni; mindössze annyit mondtunk volna, s remélhetőleg kifejeztük, hogy Pilinszkynél az áttételes, pre-limináris istenképzetek épp azért nem vonandók be a valódi istenkép-kifejezések vizsgálá-

latába, mert nála akár „forma szerinti” (költészetkánoni etc.) értelemben is bőséggel van istenkép. (Költészetkánoni = kimondott líraiság, explicit megfogalmazás.)

3.

Az *Éjféλι fűrdés* — első megállapításunk — olyképp nem jut el a az explicit (kifejezett) istenkép-kifejezésekhez, amely mód Szabó Lőrinc „hagyatéka” (persze, kortársak is voltak évtizedekig!), értsd így: „Talán egy ősi ünnepen, / hol ég is, víz is egy velem, / s mindent elöntve valami / időtlen sírást hallani!” Nem ismételjük meg a dolog forrását. Amiképpen viszont vizsgálatokra vár még, N. N. Á. és Pilinszky (is) mily mód folytatta, nem a legönállóbban, nem a rájuk legjellemzőbb munkákban, József Attilát.

Az *Éjféλι fűrdés* főalakja „legyőzve” fekszik el. De nem Isten a magasabb instancia, a felismerés központi figurája-ereje. A *Halak a hálóban* csillaghálós vergődése két motívumot érzékeltet egyenértékűként. Az *egymás ellen* kikerülhetetlen mozzanatát a *Trapéz és korlát* Pilinszky-világából (az *egymásra rászorulva*: egyenérték itt!), valamint a Nagyobb Erőt, mely azonban igencsak világi még. A „hatalmas halász”, akinek asztalán étkek leszünk.

4.

A *Tilos csillagon* sok mindenben „maximalizálja” már az alaptémát, a kiszolgáltottságot, ám csak „a semmi” a nagyobb közös nevező még itt is. A már említett kötetcím-adó vers csak kivételes erejével múl felül számos akkori művet, az Isten-képig nem jut el.

A *Téli ég alatt* a legnagyobb Pilinszky-vershelyek közül sorjáztat legalább kettőt. „A szomorúság tétován / kicsordul árva számon. / Mivé is lett az anyatej? / Beszennyezem kabátom.” S történik mindez úgy, hogy József Attilához képest nincs jól megállapítható erő-fogyatkozás, Szabó Lőrinc másféle világiságából (olcsóbban: világi másféleségéből) pedig szerencsésen (a költői önállóság szerencséjére) nem marad semmi. A második rész: „Akár a kő, olyan vagyok, / mindegy, mi jön, csak jöjjön. / Oly engedelmes, jó leszek, / végig esem a földön.” S a vers végén, a felülmúlhatatlan szörnyűség-állapotban „a bibliai szörnyek” indulnak meg az odavetett felé, a pusztítást befejezni.

A rettenetes Isten?

5.

Ha így, ha úgy, a téma variálódik. A *Késő kegyelem* (bizonyos értelemben a híres Dosztojevszkij-életjelenetet felidéző) szellem-képzetsorai élénken jelenítik meg az Istenhez, mint végső Elemhez közelítő állapot némely részeit. „Mit kezdjen, akit elítélt, / de fölmentett később az ég, / megvonva tőle a halált, / mikor már megadta magát?”

Az „ég”-képzet itt egyértelmű már. Istennek nevezve mégsincs.

6.

Amikor ő maga, a teremtmény a kreatúra-istenség, az így fest: „Csupaszra vetkőztessetek, / semmit se hagyva rajtam, / vegyétek el a homlokom, / a szemem és az ajkam...” Mondja ezt a lázadásra készülő, benne meglapuló szörnyeknek ezúttal. S ahogy máskor istennek-embernek panaszolja fel a maga elhagyatottságát, most ő a Nagy Mostoha: „Mert áztatok és fáztatok, / mert éheztetek bennem, / bár én is áztam-fáztam és / nekem se volt mit ennem.”

S ha ő, a költő, a gyarló „kreatúra” — ily mivoltában az ember — ugyanígy lehet csak bensőjének istene, a reá bízott világgé, nem lehet kétséges, hogy pokolbéli útjairól nagyobb igyekezettel számol be, mint ahogy az emberlény isteni mivoltáról szólni mer. Egy példa erre: „A számban érzem mocskait / egy leskelő pokolnak: / mit rejt előlem, istenem, / mit őriz még a holnap?”

Íme, nem panteizmus. Mert az idő ugyanolyan fontos elem (itt az utolsó két sor tanúsága szerint), mint a lényekkel népes világ (borzadályos, háborús, idegenségekkel teli stb.) színpada.

7.

Ahogy a *Sírvers* szerint: „Egy egész örökkévalóság / őrzi mindannyiunknak sorsát...”, ekképp a *Tanúk nélkül* a világból-kirajzolódást a „fogoly”, a kivégzendő lét-szögéből éli át, és itt is a pokol az, mely „megdolgozza” a létezőt. Vagy a *Kihűlt világ*, ahol kimondásra is kerül — szándékkal fogalmazok ily rettentő személytelenséggel! —, hogy: „E világ nem az én világom”, a *negatív istenkép* kifejezője.

Sorolhatók a legnagyobb Pilinszky-vershelyek erre!

Ha időrendben haladunk — alig válogatva! —, érdekes, hogy a *Panasz* hozza az első konkrét istenképet, istenmegszólítást. Nem lehet társadalmi rend (ugyan!), világhelyzet, szerelem, szerelmes, nem lehet semmi istenségen-aluli instancia, akit-amit Pilinszky itt megszólít. Elevenen van a csillagok alá, az éjszakák sarába temetve... s így hívogatja szótalan, Akit hívogat. „... idegen egeid alól / valaha is kiásol?”

A felpanaszolt „minőségű” Isten... akinek egei idegenek (szá munkra; gondoljunk egyébként Rilke gyönyörű „szökőkutas” versére, ahol mi magunk vagyunk bizonyos lények számára idegen ég lakói)... akihez nem is biztos, hogy eljut a panasz, aki a félelem zátonyait ragyogtatja „köröskörül”... ez a Valaki-Valami (inkább Valaki) mégis az utolsó, a végső, akit ezek után is így faggathat az emberlény: „Számíthatok rád istenem? / Úgy vá-

gyom közeledre, / dideregve csak hevesebb / a szerelmek szerelme.”

Sem Babits, sem Kosztolányi (nem is akarta, más Semmibe tartott), sem Arany (ó, miért épp ő?) nem tudta így, ekkora lázálomszerű erővel megszólítani a maga istenét. Csak József Attila, ám ő az Istenről beszélt inkább.

Felfoghatatlan szépségű, lélekfontóan szenvedélyes ez a (különben nem is legfelsőbb fokú költői értékkel ékes) szakasz: „Tess a karjaid közé, / ne adj oda a fagynak, / ha elfogy is a levegőm, / hívásom sose lankad.”

Ha a „hívásom” helyett „sírásom”-at hallunk be, nagy hagyományú gondolatra rímel a dolog. De a tárgyról: amennyiben még ilyenkor is a végső remény és boldogság „isten” (vagy Valaki-Valami), üdvözülés lehetősége (s nem csupán ígérete) sejlik. Aztán a végső szakasz, már a misztikusok extázisába hajlón: „Légy reszketésem öröme, / mint lombjai a fának: / adj nevet, gyönyörű nevet, / párnát a pusztulásnak.”

Semmi kommentár.

8.

(Nem közbevetés. Bár riadtan gondoltam, hátha az csak.)

Kit vádolhatunk?

Kinek a viselkedését, lényét panaszolhatjuk „fel”? (S hova?) Főleg, ha (mint az *Örökkön-örökké* szakaszaiban) megint ez a bizonyos isten a „vádlott”, a reménytelenség-forrás, a kegyetlen, a rideg...

Embert elvakultan vethetünk meg, gyűlölhethetünk örökkön-örökké. Előbb-utóbb el kell jönnie a megbocsátásnak, a közönynek. A valami-másnak. Helyette. Az érzés (vagy negatívuma) helyett.

Isten (vagy az isten-forma instancia) a maga öröklétűnek-vélt mivoltával (ily — brr! — „tétélezettségével”) egyedüli birtokosa, címzettje az élet ily odafordulásának. Ahogy azt lehet mondani „neki”: „Várok, hogyha váratsz, megyek, ha terelsz, / maradék szemérmem némasága ez, / úgyse hallanád meg, hangot ha adok, / sűrű panaszommal jobb ha hallgatok.”

(A fura Pilinszky-interpunkción túl még van valami bizarrsága ennek a szakasznak, az egész versnek. Hogy mintha évszázadokkal régebről, a krónikás énekek hanghordozásával és szellemében szólna!)

A teremtmény és istene: mint Izsák és atyja. A keserúségre nincs felelet. Panasz van, panasz. Így, például: „miért vakítottál annyi nappalon, / ha már ragyogásod nem lehet napom?”

Krónikás énekekre vall a vers többszöri befejeződése, nem is fokozásként okvetlenül, de ugyanannak a motívumnak önmagát erősítő többszólamúságával. „Halálom után majd örök öleden / fölpanaszlom akkor, mit tettél velem...”

És a leggyönyörűbb magyar isten-vershelyek egyike: „...karja-
id közt végre kísírom magam, / csillapíthatatlan sírok hango-
san.”

Mert sosem szerette őt istene, hiába didergett ő érte. (Emlé-
kezzünk a benne élő szörnyekre. Szegény kreatúrákra — nyilván
az érzelmek, kötelességek, érzések etc. is ide tartoztak.) A tény-
leges befejezés pedig: „Végeérhetetlen zokogok veled, / ahogy
szorításod egyre hevesebb, / ahogy ölelésem egyre szorosabb, /
egyre boldogabb és boldogtalanabb.”

9.

Az egész Mindenség reménytelen mivoltát kifejező, rettentően
szomorú szavak. S mennyire emberjegyűek itt a felek. Különös.

A *Mire megjössz* aligha a költő istenéhez szól. Itt szerelmesről,
társ-féleről van szó. De globális, univerzum-méretű a nevezetes
„temetetlen árvaság”, mely akár ha téli szeméttelép lenne. És hi-
ába, hogy nem Istenhez szól, teljesség erejével mondja: „Az lesz
a tökéletes béke. / Még szívemet se hallani, / mindenfelől a né-
maságnak / extatikus torlaszai.”

És — természetesen — „a póre örökkévalóság” terében.

10.

Ugyanígy mindenség-érvényű az *Ama kései*. Ahol pedig a „halálos
magasba” költözik fel a (páratlan jelzővel megfogalmazott —
„ama kései, tékozló” — remény), ne mondjuk, reménytelenség. A
háborús verseknél Isten hiánya végig jelen van, mintegy az
elistelenedett föld. A *Harmadnapon* végén kimondásra is kerül: és
harmadnapon (mégis) föltámadott.

Közvetlenül „isten” lát „égő mennyeket” a *Jelenések...-ben*. És
az *Apokrif* több nevezetes utalása körvonalaz istenképet. A ke-
resztény gondolat szól az *Agonia christiana* soraiból, a *Novemberi
elízium* üdvözültség-képéből, megrendültség, ám inkább kulturá-
lis javaink tárházából az *Utószó* korszakzáró szakaszaiban vége-
zetül az Apokalipszis lovasai jönnek meg.

S most a meglepő ténymegállapításnak kell következnie.

De már úgyszólván érezhető volt az olvasónak, gondolom.

11.

Hogy tudniillik, döbbenetes módon, Pilinszky-nél olyan túl sok ki-
fejtett istenkép a pályá valóban összefogottan költészeti korszaká-
ban nincs.

Ám ez, sokat magyarázni nem kell, lírájának egészét jellemzi
csak híven. S nem isten-hiányára mutat semmiképp sem. Sőt.

Az egyszerűség útjai, sötétben

BALASSA PÉTER

Jelenits Istvánnak,
születésnapjára

1947-ben született Budapestben. Esztéta, az ELTE BTK tanára. Alábbi írása a budapesti taizéi találkozón, 2001. december 31-én elhangzott szöveg javított változata.

Roger testvér egyik taizéi levelét olvasom. Egy kérdő mondat áll az elején: Észreveszed a boldogságot?

Most ott tartok, tarthatnék akár, hogy alig veszem, vehetném észre a boldogságot, és alig tudnám megmondani, mit is értek azon. Még az sem vigasztal igazán, hogy tudom, érzékelem, nem vagyok egyedül ebben a tapasztalatban, sokan éreznek így. A világ állapotát, az emberi lény természetét illető boldogtalanságunk, tanácstalanságunk és félelmünk közös. De ebben a közösségben olykor magányosabbak vagyunk, mint korábban. József Attila, aki betegségének kiszolgáltatottja volt, nagy költészetében viszont szabad és alkotó egyszerre, és aki egy életen át kereste: perelte és kérdezte Istent, így ír erről egy versében: „Mint fatutaj a folyamon, / Mint méla tót a tutajon, / száll alá emberi fajom, / némán a szenvedéstől” (*Kiáltozás*).

Tovább olvasva Roger levelét, Dosztojevszkij-idézetet találok benne az író naplójából, ahol ezt írja: „Tudom, hogy az ember képes megtalálni a boldogságot anélkül, hogy elveszítené a földi élethez szükséges józanságot... nem tudom elhinni, hogy a rossz az emberiség természetes állapota lenne.” Ezzel ma talán ellenkezőleg vagyunk, mint amikor a nagy orosz író és ortodox gondolkodó fogalmazott: félünk, hogy a rossz az emberiség természetes állapota, és a jó a kivételes, a váratlan, a kegyelemszerű, mindaz, amit már nem várunk és nem remélünk. Aztán tovább lapozok, és az egyszerűségről olvasok, amitől „távol áll a rideg és elítélő szigorúság”, illetve szépség és jóság összekapcsolódásáról az egyszerűségben. Majd az önátadás, az ajándékozás mérhetetlen nehézségéről, hiszen ez nem megy magától, sőt talán ez az, ami igazán nem megy magától. Végül Roger szerényen elrejtett, radikálisan bizakodó mondatát olvasom a levélben: „Krisztus megérti benső ellenállásunkat.”

Erről, vagyis a mi ellenállásunk végtelen krisztusi megértésének rejtélyéről szeretnék mondani valamit, arról, hogy semmit nem tudunk adni, mindent kapunk, de ez mégsem azt jelentheti, hogy semmi nem múlik rajtunk. Ellenkezőleg.

Mindennapi tapasztalat, és korunkban, illetve az utóbbi hónapok eseményeiben és azok következményeiben szinte a kétségbeesésig fokozódott az a tapasztalat, hogy a sötétség eseményeivel szemben, a sötétségünk kollektív élményével szemben tehetetlennek érezzük magunkat. És ez nemcsak afféle érzés, hanem csakugyan: kőkeményen tehetetlenek is vagyunk. Ahhoz, hogy valamire jussunk, nem hazudhatunk tovább, nem szelídíthetjük a szelídíthetlent. A sötétséget, a mindent elborító erőszakot, a félelemkeltést és a gyűlölködést az idegennel és a száműzöttel, vagyis önmagunkkal szemben manapság már nem tekinthetjük tőlünk független, valahol másutt, távoli régiókban zajló botrány-sorozatnak, amelyen komfortosan, saját kényelmünk sáncai mögül fensőbbésen felháborodhatunk és ítélkezhetünk. A sötétség személyre szabott, s legbelső, kereszténynek nevezett felelőségünkkel szembesít. Minden rajtunk múlik, és úgy tűnik, alig tehetünk valamit. Valódi kereszt-helyzet, ami meghalad bennünket. A sötétség személyre szóló, egyenkénti integritásunk, szabadságunk, belső békénk és főképpen szeretetképességünk elborulásával fenyeget. Nem csupán a napi politika vagy a globalitás felé mozdulás erőszak történetére utalok, hanem arra, ami jelenünkben ismét feltárul: emberi természetünk, földi történetünk szinte kézzelfogható elsötétedésére. Tanácstalanság, értetlenség, felfoghatatlanság és kétségbeesés jár a nyomában. A sötétség órájának működése a mi óránk most. Amikor fenyegetettségünk legmélye éppen abban van, hogy mi magunk veszítjük el a szeretet, a szeretetképesség hitét, reményét, sok mindent felülíró erejét. Hogy mi magunk és egyenként nem tudunk már önmagunknak, a másoknak, a világ állapotának s végül Istennek megbocsátani. Ebben a lelki-spirituális helyzetben a távoli, az idegen, a „nem rám vonatkozik”, a „semmi közöm hozzá” szavai és fogalmai megszűntek, minden közel jött, minden rám, rád, ránk vonatkozik. Ahogyan Jézus mondja Máté szerint: „Amikor egynek megtettétek ezt legkisebb testvéreim közül, velem tettétek” (25,40). Azt tapasztaljuk, hogy nem a jó, hanem a rossz, negatív értelmében megszűnt minden idegenség, illetve fordítva: minden idegenné vált, amik vagyunk, ami én vagyok. Az idegen én vagyok. Ami az idegennel, vagyis azzal történik, akit-amit nem értünk, az velünk történik. Mi vagyunk az idegen, én lettem az idegen, mert cselekedeteim, a világ jelene — idegen és elfogadhatatlan. Száműzötté válik az ember így, saját otthonában, a Földön. Az emberi világ mostanában az emigráció „természetes” életformáját látszik magára öltetni. Akkor is, ha „Te” személy szerint haza tudsz menni, mert van hová, akkor is, ha „én” itthon maradok, mert van otthonom — a vándorlás, az exodus, a kivonulás fenyegető állapota vesz körül minket. Az emberi lét évezredek át vélt vagy megtapasztalt, valós vagy illuzórikus, de minimálisan működő biztonsága odaveszni látszik.

Minimális biztonság, idetartozóság, vagyis a létezés hűség-tapasztalata nélkül nem tudunk szeretni, elveszítjük erőnket, hogy szerelmesek legyünk az életbe. Mert ahhoz, hogy az emberi létre elemi erővel igent mondhassunk, minimális biztonságra és bizodalomra van szükségünk. A hitelesség föl- és elismerésének tapasztalatára. Helyre, otthonra, egy körülhatárolt, de emberi méretű térre, fenyegetettség nélkül.

Ha a biztonság-érzés minimuma elvész és aláásva érezzük, előbb megijedünk. Aztán agresszív védekező technikákat találunk ki. Azután visszatámadunk — a helyünket/létünket védve a másik, a mások helyét veszélyeztetjük. Szívünkben gyűlölködés támad, az a negatív szerelem, az a pusztító libidó, amivel megvédeni véljük az elveszett biztonságot. Ez is egy út. A végtelenül bonyolult, komplikált sötétség káini útja. A gyűlölködés labirintusa a sötétség idejének térbeli megfelelője. Tehetetlenségünket csak fokozza az a belátás, hogy a sötétség órája a bonyolultság órája, és elvesztettük az egyszerűség terhesnek, súlyosnak érzett fonalát. Ugyanakkor fokozódik az a félelmetes érzésünk is, hogy mindezért mi és egyre inkább csak mi, egyenként és közösen vagyunk felelősek. A sötétség órájában tehát önkéntelenül és nem alaptalanul lemondunk a Gondviselés élményéről, tapasztalatáról, reménységéről. A sötétség mélyén a Gondviselés nem látszik egzisztálni. Miként azt éppen Jézus szenvedéstörténetének *vélhető, alig elképzelhető* misztikus mély-rétegei, történései valójában eleve bemutatták. Gondoljunk minderre igazán bátran: Jézus örökös hajléktalanságára, otthontalanságára és magányára, illetve az emberek, a tanítványok felől egyébként annyira érthető, esendő, csaknem szeretettel ábrázolt elhagyottságára a Getszemáné-kertben (hiszen az ember inkább tényleg elálmosodik a virrasztásban!), illetve különös kérésére az Atyához, hogy ha lehetséges(!) vonja meg tőle ennek a végtelenül keserű pohárnak a beteljesítését, illetve végül a gyermeki, panaszos, mégis tudatos válaszított zsoltár-idézetre a Kereszten: „Atyácska, Atyácska, miért hagytál el engem?” Mintha a passió legsötétebb pillanatai éppen azáltal tanúsítanák, hogy Jézusban felismerhető az, amit az Isten fia-formula kifejezhet, hogy tehát Vele is megtörtént, ami velünk, hogy tehát részesült és elfogadóan, tevékenyen elszenvedte az emberi állapot botrányát *s így és csak így* részt vett a végtelenen emberi és csak-emberi szenvedésben, a Gondviselés megrendítő elnémulásában, amikor tehát mindenható, mindenek feletti, uralkodó Istenből, *Királyból* részt vevő, együtt szenvedő fiúvá, sőt *szolgává* változott, vagyis éppen olyaná, mint mi, nyomorultak. Az Örökkévaló az idő fiává lényegül át.

Számomra azonban ez az isteni önkiüresítés (kenózis), ez a fokozhatatlan próbatétel a sötétség órájában, a magány labirintusában és ingoványában éppenséggel a remény paradox tanúsít-

ványa. Simone Weilnek, ennek a zsidónak született, a zsidóságban végtelen alázattal megmaradt, azzal különös és nem vitathatatlan módon szembe forduló, önkínzóan keresztény gondolkodónak van erről egy titokzatosan erős és igaz paradoxona: „A valóság egzisztál, rossz és irreális, Isten nem egzisztál, jó és reális.” Az indulatokba, a féken tartás titáni, nagyravágyó, önpusztító *hiányába* való belebonyolódás az Ego szinte legyőzhetetlen falait, a szeparáció, a nagyon is magunk csinálta magány és elszigetelődés labirintusát erősítik körénk, a részvétel, a résztvevő együtt-cselekvés, a közös tétek, a felelősség és a kockázatok elutasításának megrendítő, kaotikus tapasztalatával tetézve. Az a bizonyos sokat emlegetett radikális szembe fordulás Istennel, amelyről a keresztény és nem keresztény vallások a bűn kapcsán hasonlóképpen és egybehangzón beszélnek, talán nem egyéb, mint a sötétség labirintusából és a sötétség órájából való kijutás reményének az elvesztése. Éppenséggel annak a reménynek az elvesztése ez, amellyel felülmúlhatóvá és felülírhatóvá változna a pusztán morális dualizmus, ama túlságosan is emberi (erőszakos és erőszakhoz vezető) ítélkezés jó és rossz fölött! Mi lenne más a sötétség, mint a kivilágosodás realitásába, a képzeletőrbébe, a világoosság lehetőségébe vetett hit és bizalomképesség elvesztése? Mi más lenne a Gondviselés, mint a mi magunkat el-sáncoló gondunk viseléséről való bátor és felszabadító lemondás, a bizalom má átforduló új gyermekség és megújuló, megfiatalodó, alkotó képzelet, a közös Gondviselő minket mérhetetlenül és felfoghatatlanul megnyilvánuló szeretetére irányuló figyelemmel, amelyben végre ismét, szabadon Rábízhatjuk magunkat. A tehermentesítetttség esélyei nem azonosak a felelősségről való eltekintés mértékvesztésével.

A ráhagyatkozás, a sajátos, nem szolgálalkú engedelmesség szép példája számomra, hogy Johann Sebastian Bach, minden jelentősebb kompozíciója végére, így például a passiók végére is odaírta: „Soli Deo Gloria, egyedül Istené a dicsőség”. Megrendítő és ironiát sem nélkülöző dokumentum ez arról a gyermeki bizalomról, derúról és elfogadról, az egyszerűség útjáról, amit körülírni próbálok. Mintha azt mondaná: igaz, hogy ezek eléggé jó zenedarabok, igaz, hogy valamiképpen meghallottam őket, és lejegyeztem, még az is igaz, hogy megfeszített figyelemmel fülleltem, és ahhoz képest pontosan notáltam, amit odabent, vagy odafentről hallottam, igaz talán, hogy derekasan elvégeztem a munkámat, és ennyiben felelősséget vállalok érte, de végül is, mindenem felül mégiscsak egyedül Istené a (cselekvő) dicsőség. Mindezt kaptam, mindezt adták, végül is nem én csináltam, hála érte, hálát adok a munkáért, ami rajtam keresztül végeztetett el.

Én nem vagyok Bach, Bach csak kivételképpen adatott nekünk. Vagyis mi nem tartunk itt, de talán mégis megérezhetjük még ennek a távoli alázatnak és gyermeki egyszerűségnek az

ízét (ami egy ekkora s bonyolultan nagy alkotóművész részéről külön bravúr!): szerelmes tudott lenni egy szenvedő szolgafiúba, akiben felismeri az isteni fiút, szüntelen csodálkozással hitelesnek tekinti a teremtett világot és az emberi természetet, *minden-nel együtt*. Ismétlem: mi rosszabbul állunk, éppen ezért tűnik példászerűnek Bach egyszerű mondata kottái végén, mellyel elhárítja magától a dicsőséget: S. D. G. Mint aki minden felelősséget áthárít a teremtőre, és éppen ebben a zseniális szabad egyszerűségben, nemtörődömségben ismerné fel őt.

Paul Ricoeur hasonlóan ír erről: „Isten nem a hatalom, hanem a szeretet forrása. Isten egyedüli hatalma az erőszak nélküli szeretet. Isten ereje az irántunk tanúsított szeretet és a szenvedésünk idején hozzánk intézett segítő igéi. A mi nehézségünk abban rejlik, hogy ezt a hangot meghalljuk.” A Bach-példa is talán éppen arra vall, hogy ritkán, nagy erőfeszítéssel felül lehet kerekedni mindazon az akadályon, a Roger Schütz emlegette „belső ellenálláson”, amit a hallás akadályának, nehézségének nevezhetünk. És ebben a meghallásban legföljebb csökkentheti az emberi megértés korlátozottságát az a villanásnyi sejtelem, hogy a Gondviselő Atya és a résztvevő, velünk szenvedő Fiú: ugyanaz. Hogy Az, akinek a gondviselő-átvállaló erejében szabadon megbízhatnánk, és Az, aki minden gondunkban személyesen velünk van, ugyanaz. A minket végtelenül felülmúló, végtelenül távollévő, a hiányzó, a hallgató, a rejtőzködő, olykor idegen Isten és a hozzánk beszélő, velünk győtrődő, sőt velünk meghaló, az igében újra és újra, végtelen változatosságban megtestesülő, abszolút testvér, a társként megérintő, hűséges közelség — ugyanaz. „Vagyok, aki (veletek) leszek” — Mózesnek a szorosabban vett név-kinyilatkoztatásban mondott Jahve-ige lehetséges fordítás- és értelmezésvariánsa (Kiv 3,14), rejtetten és a nyelv megdöbbenítő radikalizmusával fogalmazódik. Méghozzá egy olyan történelmi-antropológiai pillanatban, fogság és folytonos emigráció, menekülés, fenyegető üldöztetés és idegen-lét határán, ami joggal nevezhető szintúgy a sötétség órájának, mint a miénk. Mégis úgy hangzik itt is, ma is, mint az egyszerűség lenyűgöző ereje, mint a hitre és értelemre apelláló boldogságmondások foglalata. Hogy Isten „neve” nem volna más, mint az örökhűség folytatólagos, jövőbe előre vetett kijelentése, ennél egyszerűbbbről és örömtelibbről nincs tudomásom. Mint a történetből jól tudjuk, a nehézség a meghallásban van, és mindig abban. Hitünk talán csak azon nagyon is földi, materiális, konkrét szenvedélyen múlik csakugyan, amit Roger testvér kérdez csöndesen, minden teológiai hitdefinícion túl a levelében: *Észreveszed a boldogságot?*

Mert az ősrégi név-kinyilatkoztatás, mely nem mondja meg Isten tulajdon-nevét (hiszen mi is volna, lehetne az?), hanem többet, alakulóban lévő, befejezhetetlent, újakezdődőt, mozgás-

ban lévőtot mond, a húség, az Isten-ember közötti szerelmi és társasviszony viszontagságos történetét mondja, az emberrel, a léttel s az idővel történő, elválaszthatatlan, személyközi (interszubbjektív) történetet mondja, és csakis azt mondja, nos, mindez meghökkentően összeillik azokkal a hozzánk közelebbinek, egyúttal sokszor, a sötétség óráiban különösen képtelennek hangzó, jézusi boldogságmondásokkal, amelyeket az Evangéliumból ismerünk. A nyolc boldogság (Mt 5,3–10 párh.) talán nem is más, mint az egyszerűség nehezen meghallható, paradoxonokba öntött, mégis szabad önátadást mondó útmutatása. Ezek a mondások az áldás, a benedictio mélyebb értelmében véve a létezés *jóvá mondásai*. Jóvátévő mondások. E mondások kollektív megszólítottjai mi vagyunk: a szegények, a sírók, a szelídek, az igazságot éhezők és szomjúhozók, az irgalmasok, a tiszta szívűek, a békességszerzők, az igazságért üldözöttek. Tehát mindazok „tulajdona” a boldogság, akik nyilvánvalóan *nem* boldogok, legalábbis a mi konvencionális ismeretünk szerint éppen hogy nem áll rendelkezésükre a boldogság. Csakhogy az egyszerűség útja nem a primitívség útja, hanem egy mélyebb kezdeté, mélyebb jóvá tevő kivilágosodásé: a boldogság e mondásokban, akár csak Isten Országá, „idegen” minőség — kizárólagosan adomány, éppen azoknak szóló *ki-hívó* erővel, akik nem boldogok, nem tudnak boldogok lenni, sőt rettenetes szenvedéseken mennek át, ezenközben esetleg elvesztvén arcuk képmás voltát is. Az egyszerűség útja oda vezet, ahol *nem* számíthat rá az úton járó, ahol a váratlan adomány: idegen, kiszámíthatatlan Jövevény. *Minden gyerek, ismétlem: minden gyerek, vagyis elvben minden ember ilyen váratlan Jövevény*. E hipotézis hite nélkül, az együvé tartozás boldogság-hipotézise nélkül, mint az egyszerűség útja nélkül nem vagyok képes igen-t mondani, nem tudok úrrá lenni a sötétség idején és terén. Az egyszerűséget bejáró radikális boldogságmondás éppen hogy nem vigasz a sebekre, a szegénységre, a boldogtalanságra, nem kompenzáció és „isteni” hitegetés, hanem olyasmi, ami szinte esetlegesen, mindenestre garantálhatatlanul adódik, megadatik, s ami mindig újra kezdhető jelenné alakulhat, ha észre vesszük. Ha észrevenni adatik a boldogság, akkor az történik, hogy belátjuk: a boldogság lehetetlen ugyan az ember számára önmagában, lehetséges azonban Istennél, az abszolút Másiknál, távolságának és közelségének paradoxonában (Mt 19,25–26). A szegények, a szelídek, az üldözöttek, az emigránsok, az idegenek, a marginálisok, az otthontalanok, sőt még önmagunk számára is lehetünk boldogtalanok ugyan, de éppen ezért várományosai, megajándékozottjai lehetünk Isten országának, mely nem itt vagy amott van, hanem közöttetek van (Lk 17,21). Még hozzá sajátos, megújuló, folyamatos, jövőidejű értelemben, hiszen megígértetett: „veletek leszek”. Isten jövője nem megnyugtató, hanem nyugtalanító és sürgető jövőidő, amely a

boldogtalanok transzcendens boldogságának paradoxonával megelőlegezi a felfoghatatlanul egyszerűt. A boldogság és az egyszerűség mélységesen összetartoznak, és éppen ezért oly nehéz az észrevevés, amit Roger testvér emleget a levelében. Az egyszerűség útja az, amit nem lehet csupán választani vagy akarni, hanem mindenekelőtt elélni, és az ebben való bizodalom maga a várakozás az észrevevés. De *elfogadni, hogy elélni jöjjön, mindennél nehezebb*, és mégis, még itt is, ilyenkor is igaznak tűnik, hogy „Krisztus megérti belső ellenállásunkat”. Ez a felfoghatatlan, abszurd megértés volna talán a boldogság és a várakozás forrása. Elfogadni, ami tényleg jó, gyermeki, igenlő, igent mondó, jóvá író, világos és egyszerű bennünk — nos, az egyszerűség útja végül talán egy asztalhoz vezet oda minket, az asztalközösség egyszerűségéhez. Oda, ahol ellenállásunkat, bonyolultságunkat, sötét reményvesztettségünket, a sötétségre adott rossz/romboló válaszainkat, mélységes és nem alaptalan fáradtságunkat, belső, homályos fáradékonyságunkat adományyszerűen felülmúljuk, pusztán azáltal, hogy körül merjük ülni az asztalt, s pusztán azáltal, hogy bátrak vagyunk nem elfelejteni: *az asztalközösség bizodalmaról nem lemondani*, talán ez az egyetlen kérhető kérdés. *A meghívás nem személyválogató*, azaz: „*halál, hol a te fullánkod?*” Talán ezzel tudunk szembeszegülni saját belső ellenállásunknak, és Krisztus mindent felülmúló, számunkra szó szerint megérthetetlen megértéséhez közeledni. Üljük körül az asztalt, nem tudok jobbat.

MEGJELENÉS ALATT:

Elisabeth-Kübler Ross – David Kessler:
Élet – leckék

A világhírű orvosnő a halál küszöbéről tanít arra, hogyan élhetünk boldogabb, teljesebb életet.

Terri Apter:
A kiegyensúlyozott gyermek

Mit kell tudniuk a szülőknek gyermekeik neveléséhez.

JELENITS ISTVÁN KÖSZÖNTÉSE

Gyakran emlegetjük, hogy a földi élet zárán-dokútján járunk, s ennek megfelelően, eltökél-ten, kicsit lehajtott fejjel, tekintetünkkel utunk buktatóit figyelve haladunk napról napra. Néha, szerencsés óráinkban találkozunk egy szelíden mosolygó szerzetes tanár-íróval, aki mindig fölfelé néz, és onnan szerzett tapasztalatait megértő bölcsességgel, parányi elnézéssel osztja meg tanítványaival s velünk is, akik ugyancsak készségesen mondjuk magunkat tanítványainak, hiszen ha keresztény életformá-ról, Isten felé történő megnyílásról szólunk, ezekben a most hetven éves Jelenits István való-ban tanítónk és mesterünk.

Ha életművét próbálnánk mérlegre tenni, s elsőként megjelent könyveit méltatnánk, bizonyára megjelennék ajka szélén az a jellegzetes mosoly, annak jelzéséül, hogy nem ez a legfontosabb. Valóban: e megvilágosító írások is egy magatartás részei, s ezt a magatartást nemzedé-kek hosszú sora teljes egyetértésben nevezi keresztény életformának. Milyen szép ember-nek lenni, ha igazán azok vagyunk, mondták a régiek. Jelenits Istvántól azt tanulhatjuk: milyen szép dolog embernek lenni, ha tudatosít-juk magunkban, hogy a megbocsájtó Isten szer-et és az üdvösségre rendelt bennünket, és eb-ben a tudatban kell és érdemes életünket be-rendeznünk és irányítanunk. Nem stréber buz-galommal, hanem természetesen és egyszerű-en, nyitottan minden érték iránt, a szeretet és szolidaritás jegyében. Mire másra irányítaná figyelmünket Kalazanci Szent József rendjének tagja? Mi egyéb-re oktatna egy piarista szerzet-es, aki a rendalapító szellemiségével oltja be az eszmények és ideálok híjával küszködő társad-almat? Mindehhez elegendő annak folytonos tudatosítása, hogy mi is a Jóisten gyermekei va-gyunk, s meg kell őriznünk magunkban a gyer-meki hit áttetsző tisztaságát, új és új ismeretek-vel gazdagítva azt, megértő párbeszédet folytat-va a világgal.

A *papi szolgálat az idő rostájában* című tanul-mányában hivatásáról és meghívásáról ír Jelenits István. A többi között arról, hogy Krisz-tushoz hasonlóan a papnak is az a feladata, hogy „nyugtalanítsa” az embereket. „Mint Isten, ő is éhséget hoz a földre.” A pap, de a hívő számára is ajándék, hogy fölkelte bennünk az önismeret „éhségét”. A „küldött” Istenről hoz

hírt, felkelti az istenfélelmet és a végtelen iránti szenvedélyt. Ha Jelenits István életművén vé-gigtekintünk, úgy érezzük, eredményesen telje-sítette ezt a küldetését is. Szavaival és írásaival a látszatok és a közhelyek mögé hatolva ráéb-reszt arra, hogy a kényelmes önelégültség mö-gött hibáink és mulasztásaink rejlenek, ame-lyekkel, ha valóban keresztények akarunk len-ni, szakítanunk kell. Radikális lépés, ám e nél-kül aligha éled föl bennünk az igazi szeretet igénye, s értelmetlenül szembesülünk a rostáló idővel, amelyet megrendítő hitellel ábrázolt Ady Endre a tanulmány mottójául választott *Az Idő rostájában* című költeményében.

Istent és a kereszténységet képviselni a vi-lágban. Ez Jelenits István működésének vezér-eszméje. Mihelyt lehetősége nyílt, tüstént elkezdte feltámasztani a piarista iskolákat. E tö-rekvését — valljuk meg — nem kísérte lelkesedés. Az idő azonban őt igazolta. A kiüresített hazai nevelés- és oktatásügyet hol itt, hol ott ol-totta be azokkal az eszményekkel, amelyek hosszan tartó hiányának fájdalmas követke-zményeit máig nyögjük. Tekintélyével, vitathat-talan szellemi, lelki tisztaságával a katolikus is-kolaügy rendíthetetlen élharcosa lett, újra és újra síkra szállt az iskolai hitoktatásért, meg-győzően cáfolva a liberális (?) elképzeléseket. Ha a mai magyar oktatásügy lassú tisztulásáról szólhatunk, ennek a kopott aktafáskájával foly-vást úton lévő, meggyőző érvekkel csendesen vívó szerzetesnek alapvetőek az érdemei. Mint ahogy abban is, hogy a jövő tanárnemzedékei a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen és az ELTÉ-n tartott előadásai jóvoltából világos ne-velési célokat láthatnak maguk előtt.

Úgy illetnék, hogy e köszöntő alkalmával számba vegyük azokat a kitüntetéseit is, ame-lyekkel a különféle kormányzatok elismerték fontos és az ország javát szolgáló tevékenységét. Ám ezeknél sokkal értékesebb az a nem múlt szeretet és hála, amellyel mindenkori tanítványai — közéjük sorolhatjuk a Vigilia ol-vasóit és munkatársait is — éreznek iránta. A Jelenits István névnek saját térfogata van, amelybe belépni mindig örömet és feloldódást jelent, hiszen olyan eszmékkel és élménnyel gazdagít, amelyeket sokszor hiába keresünk. Abban a reményben köszöntjük a hetvenéves ünnepeltet, hogy még sokszor mondhatjuk: köszönjük!

RÓNAY LÁSZLÓ

H. SCHÜRMAN – J. RATZINGER – H. URS VON BALTHASAR: A KERESZTÉNY ERKÖLCS ALAPELVEI

E kis kötetben három tanulmányt jelentett meg a L'Harmattan kiadó a jelenkori katolikus teológia kiemelkedő alakjainak tollából.

A szerzők egyebek között arra a kérdésre keresik a választ, hogy miben áll az Újszövetség erkölcsi tanítása (Balthasar), miként alapozható meg és mire terjed ki kötelező érvénye (Schürmann), illetve mennyiben eredeti a Biblia etikája, s nem csupán különböző kultúrákból származó átvételek halmaza (Ratzinger). A tét a következő: ha a bibliai etikanak nem lenne kötelező ereje, hanem csupán lehetséges mintaként kínálkoznék, akkor továbbra is értelmi belátásunk szerint válogathatnánk a különböző kultúrák különböző etikai normái között, hiszen az erkölcsi döntések az emberi tapasztalat és az erkölcsi ész függvényei lennének. Ez utóbbi lehetőség immár több évszázada igen kedves a modernitás követőjének — erkölcsi autonómiának hívja —, ám a kereszténység nem kedveskedik az embernek, *eredeti formájában* nem is alkalmazkodik hozzá, vágyaihoz pedig, még ha ékes filozófiai köntösben jelennek is meg, végképp nem, mert, egyszerűen szólva, a kereszténység, miként minden valamire való vallás, egyáltalában nem igazodik, hanem *igazít*: el- és megigazít.

De vajon mire alapozza a kereszténység az erkölcsi utasítások előírásának jogát? Az autonómia, lévén az ész törvényadása, valami beláthatót és érthetőt igényel. Nos, ilyesmit a kereszténységtől nem kap. Amit kap, az az Újszövetség *krisztológiája*, mely etikai megfogalmazásban így hangzik: Krisztus a pre-egzisztens isteni szeretet, aki a megtestesülésben eszkatológikus formában megjeleníti I pre-egzisztens irányultságát. Mi tehát az alapja a bibliai erkölcsi törvénykezés kötelező erejének? Az, ami egyáltalán „jogot” formálhat arra, hogy parancsoljon és egzisztenciát igazítson: a pre-egzisztens szeretet. Engedelmeskedni bármilyen parancsnak lehet, de csak az ilyen szeretet parancsának lehet *hinni* — bármennyire is hihetetlen. Ehhez persze *bátorság* kell: az erkölcsi autonómia — heteronómia szembenállásának elszánt, merész és kockázatvállaló meghaladása. A filozófusok által méltán magasztalt természetes erkölcsi ész azért haladja meg a kereszténység, mert valami többlet vonzásába került, ami kimozdí-

totta a tiszteletreméltó gyakorlati ész mérlegelt biztonságából, a maga részéről maximumnak tekintett szükségyszerű posztulátumai, az isten léte és a lélek halhatatlansága feltevésének poroszosan józan, kantianusan megfontolt méréséből. A pro-egzisztens szeretet drámája keresztülhasít minden racionális autonómiát.

A fölvilágosodás kábulatából lassan kijózanodva talán ismét ki lehet mondani az immár szerénységre kényszerült ész megbotránkoztatása nélkül: az etika *drámai* műfaj, nem józan mérlegelések logikus, szabálykövető sakkjátéka; s „szabályai” — drámaian szigorú szabályai —, a beláthatatlan szeretet dramaturgiájához igazodnak, amely követésre hív, nem belátásra. A klasszikus német erkölcsfilozófia módján fogalmazva: A keresztény etika alapja a *hitvalló ész*, amely a követésben válik gyakorlativá.

Ha autonómiának azt nevezzük, hogy az ész maga válik gyakorlativá, akkor íme, előttünk áll a *keresztény autonómia*. A hitvalló ész — a legteljesebb értelemben ész, amelynek magának kell megfogalmaznia gyakorlati szabályait. Amiként a filozófiai *tiszta* ész a létből olvassa ki az etika törvényeit, és valódi teljesítménye ez az olvasat — ezáltal ész: hogy tud olvasni, de amit olvas, azt nem maga írja —; a *hitvalló* ész az evangéliumi drámából olvassa ki az etikai törvényeket, és ezeket *neki* kell kiolvasni, ezáltal valóságos ész: olvassa, ami megíratott. A keresztény etika tehát valódi szellemi teljesítmény, nem csupán kész szabályok jámbor követése. Efféle szabályoktól figyelemre méltó következetességgel kímélt meg bennünket a gondviselés újszövetségi Bibliának nevezett műve, hogy olvasni képes eszünket használjuk. Marad tehát a *szellemi erő kifejtés*: a drámai cselekményből, az elszórt, korhoz kötött, egyedi szituációkba ágyazott utalásokból megalkotni a keresztény etika korpuszát. Amely, hogyan is lehetne másképp, történelmi létezésünk korpuszával együtt gazdagodik-mélyül, vagyis soha nem befejezett és nincs lezárva. Senki ne várja, hogy a keresztény etika bármely helyzetre kész válasszal rendelkezik. A történelmiséget radikalizáló kereszténységnek az etikája is magán viseli a történelmiség jegyét.

Ez a történelmiség egyebek között abban mutatkozik meg, hogy, miként a Tízparancsolat kapcsán Ratzinger taglalja, a Biblia számos erkölcsi előírása megtalálható más kultúrában is, vagy éppen idegen átvétel. Ha a Tízparancsolat egyes elemeit külső forrásból vette is át Izrael, ettől még nem lehet azokat leválasztani az I-nel

kötött szövetség jegyében álló hit legbelső magjáról (ha ugyan van ilyen): ez csak akkor lenne lehetséges, ha azt feltételeznénk, hogy a népek körében az ész által felismert gondolat tartalmak és I kinyilatkoztatása az analógia minden formáját nélkülözve, merő paradoxonként szemben állnak egymással, azaz ha a kinyilatkoztatás és az ész viszonyát illetően olyan álláspontot képviselünk, amelyet a bibliai szövegek a legkevésbé sem igazolnak, hanem egyértelműen hamisan lepleznek le, mondja a tanulmány szerzője.

Ha a keresztény etika nincs szabályrendszerként kidolgozva a bibliai textusban — nem pőre parancs, hanem jelentésgazdag olvasmány —, továbbá az emberi egzisztencia történelmisége folytán a *gyakorlati* keresztény etika nem más, mint — immár kétezer éves tapasztalat szomorúságával megfogalmazva — az egyébként sem világos és egyértelmű szabályok alkalmazása soha nem világos és a legkevésbé sem egyértelmű szituációkra, akkor az etika mindkét irányban, azaz a bibliai szöveg és a tényleges élet itt-és-most-jának irányában az értelmezés és a megértés művészete: *herméneutika*. Következésképpen minden keresztény élet: *életmű*. (Vigyázat! — élet, nem remek.)

Az ember eltöpreng, vajon mi haszna van a kereszténység erkölcsi tanításáról tárgyalt újabb tanulmánykötetnek? Talán ez: az olvasás állapotában tartani az ember etikai létét. Mert az olvasás állapota — színvonalas és bölcséleti értékű szöveg esetén — a gondolkodás állapota. A valódi gondolkodás pedig megszólításból fakad, megszólító kérdésre igyekszik választ adni. És mi más a kereszténység alapeszméje, mint a megszólítás, melyre a válasz: a hitvalló észben fogant emberi élet mint etikai olvasat! (*L'Harmattan*, Budapest, 2002)

GÁSPÁR CSABA LÁSZLÓ

JAROSLAV DURYCH: ISTEN SZIVÁRVÁNYA

A 20. század történelmi tapasztalatai ihlették ezt a kisregényt, amely mégsem történelmi eseményeket rögzít, hanem az esendő ember lehetőségeire, bűnbánatára és vezeklésére irányítja az olvasó figyelmét.

A múlt század a cseh történelem fordulatos és viharos időszaka volt. A Monarchia széthullása, a köztársaság létrejötte és a második világháború kimenetele előtérbe helyezte a cseh és a német nemzetiség egymás mellett élésének tragikus kérdéseit, a gyűlölködés és a kölcsönös bosszúállás megannyi bűnét, amelyet a hatalom zsarnok-

sága csak súlyosbított. Ezt a történelmi helyzetet — Durych kisregényének tanúsága szerint — csak a vezeklő emberi magatartás oldhatja fel: csak a bűnbánatra való készség vezethet el a megváltáshoz.

A regény története Csehország határvidékén játszódik, a határzár megszűnése után, amikor a környéket újra betelepítik. Erre a pusztára vidékre érkezik az idősödő cseh férfi, akit elborzaszt az ott talált temetetlen holtak és az oszlásnak indult testek látványa. Valamilyen ifjúkori ábránd, a boldogság sejtelve vezérelte ide, lényegében a paradicsomot kereste itt, de örökösödő kígyót és pusztaságot, *elveszett* paradicsomot talált. Ide, erre a kopár vidékre érkezik a regény másik szereplője, a szerencsétlen német nő is, akinek tragikus sorsa fokozatosan tárul fel az olvasó előtt. Büntudata hozta ide, ahol mélységesen megalázták, megszégyenítették, és ahol anyja érte halt meg. Azóta kihasználva, megnyomorítva élt, és most gyermeke halála után a vezeklés vágya hozta, hajdani szenvedései színterére. Lelkiismeret-furdalás gyötri, mert ő nem tudott meghalni, nem tudta vállalni azt, amit anyja és egyik társnője, hanem hordania kellett gyalázatát.

A két vezeklőni vágyó ember találkozásában sejlik föl a kegyelem. A férfi fiatalkori ábrándképét fedezi fel a nőben, egyre jobban vonzódik hozzá, de a nő föltárja előtte pokoljárását, és minél többet gyón meg korábbi életéből, a férfi annál kevésbé mer szerelemmel közeledni hozzá. Mégis ő vezeti el a nőt a feloldódáshoz, gyóntatóként ő a kegyelem hírnöke. Kettejük viszonya végül a szeretetben és megértésben kapcsolódik össze végérvényesen, lelkük egén ekkor rajzolódik ki az isteni szivárvány.

Jelképek köré épül ez a kisregény. A címadó szivárvány, az elveszett paradicsom pusztasága, a bűn kígyója, a templom szentelt földjében eltemetett halott mind a megváltás égboltját feszítik ki a valóságos táj fölél, bennük a bűnbánat szükségyszerűsége és az isteni kegyelem végtelensége mutatkozik meg. (*Kalligram*, Pozsony, 2002)

MONA KRISZTINA

V. BÁLINT ÉVA: KÖVEK ÉS KAVICSOK

A beszélgetés a kérdező és a válaszoló egymásnak történő megnyílása, kölcsönös szóértésre való törekvése. Ennek a folyamatnak sajátos válfaját teremtheti meg az interjú, feltéve, hogy a válaszokat adó készen áll az őszinte megnyilatkozásra. Napjainkban e kapcsolatot — sajnos — számtalan mellékkörülmény zavarja meg: a célzatos kérdésekre adott kibúvó feleletek, a min-

dent átható politikai felhangok, vagy egyszerűen az, hogy rossz kérdésre nehéz jó választ adni.

V. Bálint Éva kitűnően kérdez, s a megszólaltatottak válaszai legtöbbször a kövek súlyát idézik, azzal a titokzatos többlettel, amelyet a kövek némasága rejt. A mondanivalót kavicsok, a kérdező lírai kommentárjai, önmagyarázatai egészítik ki. Elmondhatjuk azonban, hogy néha e fűtő följegyzések súlyosabbak, inkább engednek bepillantást az emberi lényegbe, mint a válaszolók vallomásai. Talán azok a párbeszéddek a legérdekesebbek, amelyek során a kérdező is megnyilatkozik, vagy sejtethetjük, milyen érzések rejlenek udvarias mondatai mögött. Ebben a kötetben az egyik interjú Teller Edével készítette V. Bálint Éva, s a szöveg váratlanul felizzik: az ironikus tudóst ironikus kérdező vallatja.

Az interjú-sorozatban ott rejlik a mozgalmas századvég: a Kádár-korszak végének lendülete és tétovasága, a balkáni háború baljós fenyegetése, a Nyugat alkonyának szomorú sejtelme. Írók, tudósok, művészek szólalnak meg, s a beszélgetés során legtöbbször emberségük lényege is feltárul. S közben egy furcsa ellentét is nyilvánvalóvá válik: a tragikus korszak ellenhatásaként vagy kiegészítőjeként a gondolkodásban és a művészi kifejezőmódban megjelent a játékoság, talányosság, amelyet posztmodernnek is szoktak nevezni, s amely lényege szerint kételkedés, a szerves építkezés lehetőségének megkérdőjelezése. Annál tanulságosabb olyanokkal szembesülni, akik hisznek az értékek megőrizhetőségében, s annak az egységes világképnek utolsó mohikánjai, amely a múlt évszázad első felében még erősen hatott, állandó küzdelmet folytatva a technicizáló világ lárámájával. „Világunk afféle kapcsolótábla lett, főlerősített emberi hangokkal — mondta Yehudi Menuhin —, elárasztanak, megfojtanak bennünket, az urbanizálódott ember egyre jobban elszakad a természet hangjaitól.” Nyitott szemmel és füllel járt-kelt a világban — így jellemzi Kocsis Zoltán Fischer Annie-t. Ezt a nyitottságot és készséget V. Bálint Éva majd' mindegyik riportalanya említi. S mert sikerül igazán jelentékeny, mélyen érző és gondolkodó embereket megszólaltatnia, az olvasó is úgy érzi, ezt a tulajdonságát neki sem szabad elveszítenie. Még akkor sem, ha manapság tényleg a jólét, az anyagiak állnak gondolkodásunk középpontjában, mint Teller Ede fogalmaz.

De hisz épp azért fontosak és orientálóak e beszélgetések, mert e meggyőződésnek pontosan az ellenkezőjét sugallják! Bizonyos alapértékeket szép lassan elveszítünk életünkben, vagy kényelemből elhagyjuk őket. „A világ mindig válságos” — figyelmeztet Németh G. Béla. A válságokat azonban mindig túlélhetjük, ha lé-

tünk legfontosabb adottságait nem hagyjuk cserben. (Filum Kiadó, Budapest, 2000)

RÓNAY LÁSZLÓ

IVAN ILLICH: A SZÖVEG SZÓLÓSKERTJÉBEN

Ivan Illich a Gutenberg-galaxis védelmében írta meg „ábécétörténeti” munkáját, mely írásai közül elsőként férhető hozzá magyar nyelven. A szerző Bécsben született, 1926-ban. A római Gergely Egyetem is tanult, míg 1951-ben tudományos fokozatot szerzett Salzburgban. Az ötvenes évek első felében lelkészként dolgozott New York-ban, majd 1956 után Puerto Rico katolikus egyetemének helyettes rektora lett. Az évek során azonban egyre inkább eltávolodott az egyháztól, és 1969-ben elhagyta papi hivatását. Azóta több mint tíz, tematikusan igen sokféle tanulmánykötete jelent meg, melyek mindegyikében korunk problémáinak „orvosságát” kutatja.

Jelen írása Szent Viktor-i Hugó *Didascalicon*-ját kommentálja, bemutatva egyfajta monasztikus olvasási gyakorlat skolasztikus fordulatát — és ezt párhuzamba állítja korunk posztmodern átalakulásával. Szerinte a mai értelemben tudományosnak nevezhető gondolkodás a 12. század változásai nyomán született meg, és nem is sejtethetjük, mivé lesz majd a tudomány az újabb krízis nyomán. Ezért a könyvbeli olvasás védelmére buzdít: „a mára egész más feladatokat ellátó oktatási rendszeren kívül egyszer még létrejön valami olvasóház-féle, olyasmi, mint a zsidó súl, az iszlám medresze vagy a kolostor, ahol az a néhány ember, akiben feltámad az olvasáson alapuló élet utáni vágy, megelheti a szükséges útmutatást, a csöndet és a szabályozott életet élő társak egyetértését”. Hugó a könyvet — a megtestesült Ige metaforájaként — ontológiai gyógyírnak tartotta: Illich szerint ez lehet majdan egy megújult, az emberiséget szolgáló tudomány vezéreszméje.

Illich kommentárja mindezek mellett átfogó képet nyújt a *lectio divina* olvasási technikájáról. Nagy értéke a magyar kiadásnak az is, hogy lábjegyzeteiben bőven közöl szemelvényeket Szent Viktor-i Hugó írásaiból. Ugyanakkor kisse ironikus, hogy a „Gutenberg tér” című sorozat ezen kötetének hangsúlyos állítása szerint a Gutenberg-galaxis már háromszáz évvel Gutenberg előtt megszületett, és a könyvnyomtatás elterjedése már nem jelentett döntő fordulatot a mai értelemben vett „könyveliség” történetében. (*Gond-Cura Alapítvány — Palatinus Kiadó, Budapest, 2001*)

BASA VIKTOR

SOMMAIRE

- GILBERT ANTAL PEHM: Le Noël de St François d'Assise
PÁL MAGYAR: La vie spirituelle de tous les jours

*Le christianisme du quotidien**Réponses de quelques personnalités hongroises*

- PÉTER BALASSA: Poème de Csaba Báthori et essai de Dezső Tandori
Les voies de la simplicité, dans l'obscurité
LÁSZLÓ RÓNAY: En l'honneur d'István Jelenits

INHALT

- GILBERT ANTAL PEHM: Weihnachten des Heiligen Franziskus von Assisi
PÁL MAGYAR: Geistiges Leben im Alltag

*Alltägliches Christentum**Antworten ungarischer Persönlichkeiten*

- PÉTER BALASSA: Gedicht von Csaba Báthori und Essay von Dezső Tandori
Die Wege der Einfachheit in der Dunkelheit
LÁSZLÓ RÓNAY: Grussworte an István Jelenits

CONTENTS

- GILBERT ANTAL PEHM: The Christmas of St. Francis of Assisi
PÁL MAGYAR: Spiritual Life on our Weekdays

*Everyday Christianity**The Answers of Outstanding Hungarian Personalities*

- PÉTER BALASSA: Poem by Csaba Báthori and Essay of Dezső Tandori
Ways of Simplicity, in Darkness
LÁSZLÓ RÓNAY: Greetings to István Jelenits

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Szerkesztőség: BENDE JÓZSEF, KÁLMÁN ZOLTÁNNÉ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Szerkesztőbizottság: HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN, KISS SZEMÁN RÓBERT, NAGY ENDRE, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÜTS ZOLTÁN

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomás: Veszprémi Nyomda Rt.; Felelős vezető: Erdős András vezérigazgató

Lapunk megjelenését a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

Nemzeti Kulturális Alapprogramja támogatja

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Piarista köz. 1. IV. em. 420. Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444. Postacím: 1364 Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://communio.hcbc.hu>. E-mail cím: vigilia@hcbc.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala. Terjeszti a Magyar Posta Rt. ÜLK, a Magyar Lapterjesztő Rt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekk számla száma: OTP. VII. ker. 11707024-20373432. Előfizetési díj: 1 évre 2.040,- Ft, fél évre 1.020,- Ft, negyed évre 510,- Ft, egy szám ára 200,- Ft. Előfizethető külföldön a KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: 50,- USD vagy ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10-14 ÓRA. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 185 Ft

VIGILIA

SZEMLE

HEINZ SCHÜRMANN-

JOSEPH RATZINGER-

HANS URS VON BALTHASAR

JAROSLAV DURYCH

V. BÁLINT ÉVA

IVAN ILLICH

A keresztény erkölcs alapelvei

Isten szívárványa

Kövek és kavicsok

A szöveg szőlőskertjében

A SZEMLÉKET ÍRTÁK

Basa Viktor, Gáspár Csaba László,

Mona Krisztina és Rónay László

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- Az új média
- Európa – európai öntudat
- A tékozló fiú
- „Isten Országá bennetek van”
- Fejtő Ferenc, Fried István, Gömöri György,
Karl Rahner és Rónay László tanulmánya
- Ágoston Julián, Báthori Csaba,
Határ Győző, Pardi Anna,
Szilágyi Domokos, Tandori Dezső,
Tatár Sándor és Vörös István írása

ISSN 004260242-4

9 770042 602425